

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

**НАУКА. СТУДЕНТСТВО. СУЧАСНІСТЬ.
Професійне становлення майбутнього
фахівця в умовах викликів сьогодення:
реалії, проблеми, перспективи вирішення**

Матеріали

ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції

Частина 1

Миколаїв-2021

УДК 378.14+371.31
ББК 74.261.7
Н 79

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
факультету педагогічної та соціальної освіти
МНУ імені В.О. Сухомлинського
(протокол № 11 від 16 червня 2021 року)*

Н 79

Наука. Студентство. Сучасність. Професійне становлення майбутнього фахівця в умовах викликів сьогодення: реалії, проблеми, перспективи вирішення: Частина 1. Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених / за заг. ред. В.Д. Будака, О.Є. Олексюк. – Миколаїв: МНУ, 2021. – 152 с.

У збірнику подано тези доповідей, представлених на XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука. Студентство. Сучасність. Професійне становлення майбутнього фахівця в умовах викликів сьогодення: реалії, проблеми, перспективи вирішення» за напрямками: громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства; змішане навчання в українській освіті: очікування, можливості та досвід впровадження; компетентнісний підхід в системі освіти та професійного становлення фахівців на сучасному етапі; універсальність педагогічного новаторства В.О. Сухомлинського у професійному становленні майбутнього фахівця; новітні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі; психологічна мобільність майбутнього фахівця в полікультурному просторі освіти; Конституція України: історія, сучасність та перспективи (до 25-річчя прийняття Конституції України); особливості дистанційного навчання фахових дисциплін професійної підготовки вчителів музичного мистецтва; формування особистості майбутнього вчителя-фахівця на засадах історичної освіти; наукові розвідки молодих вчених та здобувачів вищої освіти. Авторами публікованих матеріалів є студенти та викладачі закладів освіти України.

Матеріали друкуються в авторському оригіналі з незначними редакторськими правками. Відповідальність за науковий зміст та якість поданих матеріалів несуть автори.

Видання буде корисним вченим, педагогам, студентам, які цікавляться сучасними проблемами розвитку наукової думки.

© УДК 378.14+371.31

ББК 74.261.7

Н 79

©МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2021.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Будак Валерій Дмитрович, ректор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, доктор технічних наук, дійсний член (академік) НАПН України, *голова редакційної колегії*

Кузнєцова Олена Анатоліївна, проректор із науково-педагогічної роботи Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, доцент

Мороз Тетяна Олександрівна, декан факультету іноземної філології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, доцент

Овчаренко Анатолій Володимирович, перший проректор Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат фізико-математичних наук, доцент

Олексюк Олеся Миколаївна, декан факультету педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат філологічних наук

Рускуліс Лілія Володимирівна, завідувачка кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, доцент

Степанова Тетяна Михайлівна, декан факультету дошкільної та початкової освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор

Яблонський Андрій Іванович, завідувач кафедри педагогіки та інклюзивної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, доктор психологічних наук, доцент

Олексюк Оксана Євгенівна, керівник науково-дослідного центру військово-патріотичного виховання Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та інклюзивної освіти, *відповідальна за випуск*

ЗМІСТ

Н.В. Божок ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ І.А.ЗЯЗЮНА.....	7
М.В. Кабаль СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ.....	11
І.Ю. Пісьменна МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	15
К.А. Демченко НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	19
В.С. Маніяк ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК НАЙВИЩИХ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	25
Є.С. Сердюкова НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ОСНОВОЮ ЯКОГО Є ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ	31
К.О. Богачук ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	33
М.О. Гальченко ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	41
О.Ю. Чепурка СПЕЦИФІКА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ	46
А.В. Ткаченко ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	51
О.В. Леоненко ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	55

А.М. Дрібниця ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	60
В.В. Вороб'їова, Д.О. Тригуб СВОБОДА ЯК ЦІННІСТЬ	65
В.А. Кудіна ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	72
А.М. Гурова ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ	75
А.В. Табакар ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	82
В.П. Гончаров РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПОБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	88
А.С. Кравченко ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ	93
А.О. Кривцов РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПОМІЧНИКІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД У РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ТА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ.....	95
А.В. Климчук ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ ЯК ПРАВО ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ.....	99
К.В. Юрченко ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ, ГАРАНТОВАНИЙ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ.....	103

К.О. Беляєва, В.Р. Маснюк ВНЕСОК КОЗАЦТВА КАМ'ЯНСЬКОЇ СІЧІ У РОЗРОБКУ КОНСТИТУУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА	107
К.О. Беляєва, В.Р. Маснюк ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА.....	115
Ю.М. Ніколаєва ФЕНОМЕН САМОТНОСТІ	118
Г.В. Новочинська ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ГЕРОЇЧНОГО НАРОДНОГО ЕПОСУ	120
Л.Ю. Береженна ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПОПУЛЯРНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	123
А.А. Єрмак ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	125
С.М. Грибович КОМПЕТЕНТІСНА СПРЯМОВАНІСТЬ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	129
К. А. Демченко РОЗВИТОК ПРАВ ЛЮДИНИ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ	132
О.Ю. Кізюк СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ОСНОВІ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЮНЕСКО	140
А.А. Карпенко РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ	145
О.І. Москаленко ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ	147

Н. В. БОЖОК

Науковий керівник – доктор наук в галузі освіти, професор С.І. Якименко

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ І.А.ЗЯЗЮНА

Формування педагогічної майстерності вчителя – це важлива складова професійного навчання та саморозвитку кожного освітянина. Сучасна українська школа потребує педагогів, які здатні до постійного саморозвитку та самостійності у пошуку інноваційних підходів до вирішення проблем та завдань освітнього процесу. Вагомий внесок до розвитку сучасного освітянського процесу України вніс І.А.Зязюн. Дитиноцентризм – провідний життєвий, професійний і методологічний принцип, якого дотримувався академік Іван Зязюн як людина, громадянин, педагог, філософ і керівник протягом своєї наукової та науково-педагогічної діяльності.

Науковець у своїх напрацюваннях зауважував на важливості зміни соціоцентричного підходу освіти педагогів на дитиноцентризм. Оскільки зміни суспільства потребують готовності вчителя не до максимальної суспільної користі, а набуття умінь використовувати гуманістичне та суб'єктно-діяльнісне навчання для якісної освіти школярів.

На переконання вченого при формуванні професійної майстерності вчителя стрижньювою ідеєю є використання гуманістичного підходу до організації освітнього процесу, виховання поваги до особистості та суб'єктності як учня, так і педагога. У своїх наукових працях І.А. Зязюн визначає професійну майстерність як цілісну систему таких складових: педагогічна спрямованість особистості вчителя, професійне знання (знання предмета, методики його викладання, теоретичні основи педагогіки та психології), здібності до педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність – це своєрідна сукупність особистої культури, знань і світогляду вчителя, його всебічно теоретичної підготовки з удосконаленням оволодіння прийомами навчання й виховання, педагогічною технологією та передовим досвідом. Разом

з тим – це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, а й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця. Основними пріоритетами наукової школи педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна є вдосконалення власної практичної педагогічної діяльності, використання педагогічного досвіду колег тощо. Його педагогічні напрацювання високо оцінені не лише в Україні, а й за кордоном. У книгах академіка висвітлено теоретичне підґрунтя та методичні засади для професійного вдосконалення кожного вчителя. Як добре відомо, Іван Андрійович був ініціатором створення центрів педагогічної майстерності в різних регіонах України. Більшість із них сьогодні активно діють, започатковують нові напрями та продовжують «Педагогіку добра».

У сучасній освіті педагогічна майстерність розглядається з позицій різних підходів і розуміється як: комплекс властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі; система професійних компетентностей педагога; технологія педагогічної дії; найвищий рівень педагогічної діяльності тощо. Теорія педагогічної майстерності І. А. Зязюна сприяла започаткуванню нових напрямів наукових досліджень з означеної проблеми, зокрема: з історії розвитку педагогічної майстерності, реалізації ідей педагогічної майстерності у творчості видатних педагогів України; розвитку професійних компетентностей та особистісних якостей педагогів. Досвід показує, що формування педагогічної майстерності неможливе без постійної уваги і врахування психології педагогічної діяльності, особистості самого педагога, тому що особистість педагога – це головний фактор у вихованні дітей, а педагогічна майстерність – це синтез особистих якостей педагога, відносно яких його знання, вміння, здібності та навички виступають інструментом професійної діяльності. Таким чином, головними елементами педагогічної майстерності вчителя є

професіоналізм, компетентність, продуктивність, соціально спрямовані особистісні якості.

І. А. Зязюн зазначає: «Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання».

Для вчителя важливим аспектом завжди залишається неперервність освіти. Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти уособлює декілька змістових цілеспрямовань. Це передусім усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини, невинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи, дотримання означеного принципу організації освіти, освіти політики, що спрямована на створення умов для навчання людини протягом усього життя, забезпечення взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти.

Підґрунтям професійної майстерності постає професійна компетентність – інтегральне, динамічне поєднання знань, розуміння, вмінь, цінностей, здібностей, ставлень у відповідному контексті та сукупність якостей. Компетентність також розглядається як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, які людина набуває у процесі навчання, на вмінні застосовувати знання у практичній діяльності. Серед основних компетентностей виділяють уміння навчатися впродовж життя. Професійно-педагогічна компетентність – складна структура, до елементів якої відноситься низка інших компетентностей сучасного вчителя: компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, компетентність у галузі фахових предметів, соціально-психологічну компетентність, диференціально-психологічну тощо.

Зазначимо, що ключовим елементом педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією

високих результатів. Педагогічна техніка – це не тільки вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою та прийоми впливу на інших. За І. А. Зязюном, майстерність виявляється не тільки в успішному розв’язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, а й у тих якостях особистості вчителя, що породжують цю діяльність і забезпечують її успішність. Ці якості треба шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо.

На наше переконання, основними умовами для оволодіння фаху вчителя є глибоке усвідомлення соціальної ролі педагогічної професії, розвинуте почуття обов’язку, емоційна чуйність, прагнення до самоаналізу й адекватної самооцінки. Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель, – зазначав видатний педагог І. А. Зязюн, – він – успішний учитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

Актуальною і значущою для сучасного вчителя є спадщина І. А. Зязюна, який досконало володів ідеями ефективної організації навчального процесу. Поради, які давав педагог не втрачають актуальності і сьогодні. Використання його ідей у школі сприяє інтелектуальному розвитку дітей, вихованню їх національно-свідомими громадянами. Молода генерація українських учених-педагогів спирається на ідеї своїх попередників, зокрема на наукову школу педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна, що високо поцінована не лише в Україні, а й за її межами.

М. В. КАБАЛЬ

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор Н. М. Буглай

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації тісно пов'язаний з інформаційною революцією та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які радикально змінюють суспільне життя.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. В ухваленому Верховною Радою України 9 січня 2007 року Законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» однією з стратегічних цілей також визначено «забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості».

Досвід країн, що впевнено застосовують інформаційно-комунікаційні технології, свідчить, що ефективне використання ІКТ є запорукою успішного навчання, у т.ч. вивчення історії та може допомогти розвитку умінь критичного мислення. ІКТ здатні допомогти більшій поінформованості учнів та студентів у контексті формування критично мислячих читачів, які можуть перетворювати інформацію на знання. Роль Інтернету в цьому особливо значна, оскільки його використання дозволяє збільшити кількість джерел інформації і уникнути довіри тільки одному джерелу. Це особливо важливо у підготовці вчителя історії.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється необхідністю дослідження способів інтеграції ІКТ у навчальний процес майбутнього вчителя. Застосування комп'ютера на лекціях та практичних заняттях як засобу

організації навчання передбачає розв'язання питання: як поєднати сучасні інформаційно-комунікаційні технології з традиційними для навчання історії засобами та методами навчання.

Потужний потік нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових приставок, електронних іграшок і комп'ютерів мають великий вплив у процесі формування світогляду сучасних учнів, у їх сприйнятті навколишнього світу. Сьогодні істотно змінюється сам характер такої практичної діяльності як гра, змінюються улюблені герої і захоплення молодого покоління.

Ще зовсім недавно інформацію з будь-якої теми учнівська молодь могла отримати за такими каналами як підручник, довідкова література, лекція вчителя, конспект уроку. Останніми десятиліттями, з огляду на сучасні реалії, вчитель повинен вносити в навчальний процес нові методи подачі інформації. Виникає питання, навіщо це потрібно. Наукою доведено, що мозок дитини, налаштований на отримання знань у формі розважальних програм по телебаченню, набагато легше сприйме запропоновану на уроці інформацію за допомогою медіа засобів.

Кожен учень по-різному освоює нові знання. Викладачам завжди важко знайти індивідуальний підхід до кожного учня. В процесі розвитку освіти, з появою нових педагогічних технологій, із використанням комп'ютерних мереж і онлайн засобів, школи й вищі навчальні заклади отримали можливість подавати інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити практично всіх, хто навчається.

Перед сучасною освітою постало питання навчити за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації. Тож, сьогодні важливо організувати процес навчання таким чином, щоб історичний матеріал сприймався з цікавістю і захопленням, робота на уроці стала більш активною, і кожен бачив плоди своєї праці та міг їх оцінити самостійно.

Допомогти вчителям шкіл і викладачам вишів у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій, у тому числі й комп'ютерних. Адже використання комп'ютера в навчальному процесі дозволяє зробити його більш якісним та, навіть, індивідуально налаштованим.

Поєднуючи в собі можливості телевізора, відеомагнітофона, книги, калькулятора, сучасний комп'ютер разом з тим є рівноправним партнером, здатним дуже тонко реагувати на дії і запити того, хто навчається. З іншого боку, метод комп'ютерних технологій є досить привабливим для самих вчителів, допомагаючи їм краще оцінити здібності і знання учнів, зрозуміти спрямування їх зацікавленості та спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання. у майбутній професії вчителя.

На сьогодні перед закладами вищої освіти постає завдання сформувати майбутнього педагога для роботи у школі в руслі розвитку сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій. Сучасний ритм життя вимагає внесення у робочі плани та навчальні робочі плани дисциплін які знадобляться у процесі подальшої професійної діяльності, особливо це стосується предметів, що навчають практичного застосування ІКТ. На прикладі предмету «Методика викладання історії» видно необхідність інтегрування нормативної бази з ІКТ, що стане необхідною студентам-історикам у майбутній професії вчителя. На перший погляд досить важко встановити зв'язок між поняттями нормативного наповнення та інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, якщо, наприклад, під час вивчення студентами теми «Форми та методи контролю», одночасно з цим вони можуть отримати інформацію щодо практичного застосування перевірки знань учнів за допомогою онлайн сервісів зокрема (Google-форми, Kahoot, Quizalize, Mentimeter та інші) – це стане додатковою ланкою професійного зростання. Відповідно до вивчення теми «Методика викладення нової інформації», доречно було б згадати про такі онлайн сервіси як (Canva, Google- документи, Google jamboard). Вони допоможуть створити,

презентацію, інфографіку до уроку, текстовий запис або оголошення щодо поточної інформації програми навчання певної дисципліни.

Отже, на сьогодні перед ЗВО стоїть дуже відповідальна та важлива місія, зважаючи на те, що сучасний педагог просто зобов'язаний уміти працювати із сучасними засобами навчання для забезпечення права студентів на якісну освіту. Звичайно не слід перенасичувати навчальний процес тільки вивченням ІКТ. Майбутньому вчителю, що використовуватиме сучасні інформаційно-комунікаційні технології на уроках, не слід забувати, що в основі будь-якого навчального процесу лежать педагогічні технології. Інформаційні освітні ресурси повинні не замінити їх, а допомогти їм бути більш результативними. Вони дозволяють оптимізувати працю вчителя, щоб навчальний процес став більш ефективним. Інформаційні технології покликані розвантажити вчителя й допомогти йому зосередитися на індивідуальній і творчій роботі та активізувати роботу слабких і пасивних учнів.

Як результат майбутній педагог зможе оцінити наслідки використання ІКТ, які роблять урок привабливим та сучасним. Заняття, на якому відбувається індивідуалізація навчання, розвивається пізнавальна діяльність учнів, а саме інтелектуальна активність, логічне мислення, увага, пам'ять, мова, уява, інтерес до навчання, краще сприймаються. На таких заняттях з'являються нові можливості для розвитку гармонічної індивідуальності, здібної до колективної співпраці і вирішення поставлених завдань.

І. Ю. ПІСЬМЕННА

*Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
О. Д. Мхитарян*

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Пам'ятайте, що перед тим, як взятися за виховання людини, треба
самому зробитися людиною; треба, щоб у вас самих склався той взірець,
який повинна наслідувати дитина.*

Ж.- Ж. Руссо

У тезах ставиться завдання дослідити фактори впливу оригінальної літератури на внутрішній світ учня дев'ятого класу. Розкривши особливості «Повісті минулих літ» за авторством Нестора Літописця, можна виокремити ряд факторів, які впливають на свідомість учнів. А також проаналізувати методiku викладання матеріалу учням загальноосвітніх закладів.

Ключові слова: оригінальна література, «Повість минулих літ», літопис, Київська Русь.

Формування духовного світу учня – це процес змін у раціональній, почуттєвій і вольовій сферах. Література як навчальний предмет через проникнення особистості в духовний світ письменника та його героїв сприяє створенню узагальненого образу представника своєї національної спільноти та національного ідеалу. Ідентифікація особистості з ними і зумовлює ці зміни.

Щороку 9 листопада (28 жовтня за старим стилем) в українських церквах відбувається відправа пам'яті преподобного Нестора Літописця Печерського. Під час служби співають: «Дивні часи й роки Церкви, життя й чесноти давніх отців ти для нас описав і послідовником їх був ти, славний Несторе! Вихваляємо тебе серед отців, співаючи — благословенний Бог отців наших!» Хто такий Нестор, за що його так вихваляють, що таке літописи і яке їхнє значення для розвитку української художньої літератури, — на цьому й

базується структура проведення уроку з української літератури періоду Княжої доби за програмою 9 класу.

Проблеми духовності привертали увагу дослідників здавна. Про це свідчать праці педагогів минулого: Я. А. Коменського, Г. Г. Песталоці, А. Дістервега, В. О. Сухомлинського. Вони одностайно виділили головні фактори, які впливають на духовне виховання учнів: праця, сім'я, школа, вчитель. Методологічну основу досліджували Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, Є. Пасічник, А. Ситченко.

Мета: аналіз твору, дослідження впливу на самобутність дев'ятикласників та ефективності обраної методичної моделі навчання.

У сучасних умовах розвитку літературної освіти загострюється проблема педагогічного вибору оптимальної методичної моделі навчання, яка передбачає максимальну взаємозумовленість змісту, методів і форм шкільного вивчення літератури та визначення функцій основних суб'єктів педагогічного процесу. Відповідно актуалізується питання дотримання принципу структурування шкільного курсу літератури та структурно-функціонального підходу до побудови уроку літератури, який забезпечує оптимальну взаємодію змісту, методів і форм навчання, що надає процесу вивчення літератури у школі системності та цілісності.

Формування духовного світу особистості на основі вивчення «Повісті минулих літ» у 9 класі більшою мірою акцентується на вихованні національно-патріотичної свідомості нинішньої молоді. Завдяки історичним літописанням сучасний українець повинен мати впевнену історично-патріотичну позицію, що й намагається закріпити вчитель української літератури. Вірно зауважила доктор історичних наук Наталія Полонська-Василенко: «У «Повісті» Нестор пов'язує історію України з історією світу... Ідею єдності й політичної незалежності Української держави проголосив Нестор у часи, коли вже йшов швидкими темпами процес розподілу тодішньої держави на окремі землі».

Поняття системності зазначається як «внутрішньо взаємозв'язані знання не тільки в межах одного предмета, але й у межах певного циклу предметів і в

розумінні зв'язку між різними циклами». Системність педагогічного процесу забезпечує наявність певної структури та системний відбір змісту навчального матеріалу, зокрема врахування вікових психологічних характеристик учнів-читачів, застосування оптимальних методів і форм навчання.

Перш ніж розпочати розмову про оригінальну давньоруську літературу, вчитель перевірить, як засвоїли його вихованці перекладні літературні пам'ятки Київської Русі, релігійні та світські: біблійні книги, апокрифи, житійні повісті та оповідання, патерики, хронографи, повісті про Троянську війну, про Александра Македонського («Александрія»), про Варлаама і Йоасафа тощо. Відповіді дітей учитель підсумує, зауваживши, що названі ними перекладні літературні пам'ятки були спільними для східних слов'ян, болгар, сербів, молдаван, румунів та візантіїців. Для всього православного півдня й сходу Європи єдиними були біблійна, богослужбова, проповідницька, агіографічна, церковно-історична, природничо-наукова та частково світська історіографічна й повістєва літератури, зокрема такі популярні збірники, як прологи, пчолы, фізіологи, шестидневи. Але перш ніж з'ясовувати питання про шляхи формування літописного жанру, причини його появи, вчитель запропонує учням дати визначення самому поняттю «літопис», апелюючи до тих найдопитливіших, хто вже прочитав «Літопис руський» хоча б за хрестоматією, звертався до словничка літературознавчих термінів.

Обґрунтовуючи технологію конструювання уроку української літератури за компетентнісно – діяльнісною парадигмою, В. Шуляр враховує характер змісту програмового матеріалу, визначеного для засвоєння учнями, і пропонує такі навчально-методичні моделі: а) вивчення біографії письменника; б) вивчення художнього твору; в) вивчення теорії літератури та теоретико – мистецьких явищ; г) розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності;

Завдяки чіткому та організованому підходу викладання вчителя української літератури школярі матимуть змогу осмислити історично – культурологічну глибину та отримати необхідні знання з курсу. По-перше, читаючи будь-який твір, у читача формується певна моральна оцінка явищ,

описаних у тексті. Нестор Літописець у своєму літописному зведенні запевняє, що всесвітнім історичним процесом керують добро і зло. Але не безпосередньо, а через діяльність звичайних живих людей – через їхні характери й вчинки.

Найбільш цілісно тенденція технологізованого навчання української літератури окреслюється у навчально-технологічній концепції літературного аналізу, запропонованій А. Ситченком, який пояснює таку форму роботи як «система ідей і норм, методів і форм, класифікацій та алгоритмів, шляхів і схем репродуктивної та евристичної роботи учнів, що набирає рис системного й синтезованого методу створення і реалізації модельованого навчання». Вчений-методист вважає, що принцип системності літературного аналізу й навчання літератури передбачає можливість визначення стратегії методики вивчення художнього твору в школі й обрання структурно-функціонального підходу до його аналізу, що засвідчує зв'язок наукової методології зі шкільною методикою літератури та орієнтує вчителя на вибір оптимального шляху аналізу конкретного художнього твору в певній педагогічній ситуації.

Отже, аналізуючи вплив пам'ятки оригінальної літератури Княжої Русі – України, зокрема «Повість минулих літ» Нестора Літописця, слід зазначити, що літописне зведення містить у собі певні фактори впливу на читачів, у такому випадку на дев'ятикласників. Тому, що за своїм змістовим наповненням текст несе виховну функцію, особливо в переломний, складний історичний період становлення держави та розвитку суспільства. У поєднанні з правильною, систематизованою подачею педагогом інформації, обговорення та пояснення перебігу подій літописання, тоді учень оптимально засвоїть інформацію. А також вчасною перевіркою засвоєних раніше знань з теми оригінальної літератури.

Нестор поміж рядків проніс ідею свого літературного витвору – історія свідчить, що людство в найважчі часи завжди зверталось до духовності, до моралі. Читаючи твори періоду становлення Київської Русі на уроках літератури розвиваються й поглиблюються поняття про культуру як сукупність досягнень суспільства в духовному житті, вміння використовувати історично

набуті знання та практичний досвід для розвитку продуктивних сил. Звертаючись до головного джерела вивчення стародавньої історії України, педагог сприяє вихованню в учнів національної свідомості, патріотичних почуттів, етичних та естетичних смаків, моральних принципів.

К. А. ДЕМЧЕНКО

Науковий керівник – кандидат політичних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист О.О. Царенко

**М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»**

НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ОСНОВНІ ФОРМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання народного суверенітету та форм його здійснення (реалізації) в Україні актуальні у фокусі нинішнього суспільно-політичного життя держави. Адже сучасна Україна переживає складні та суперечливі процеси демократичної трансформації, які неминуче пов'язані з виробленням нової правової ідеології, в основу якої має бути покладена оптимальна модель взаємодії між особою, суспільством та державою, в якій народний суверенітет та права людини є ключовими елементами.

Народний суверенітет – це принцип, згідно з яким народу належить уся суверенна повнота влади на території країни, право самому вирішувати свою долю – безпосередньо чи через представницькі органи, брати участь у реалізації політики своєї держави, контролювати діяльність органів державної влади. Принцип народного суверенітету є одним з основоположних для демократії. Тому забезпечення незалежного народовладдя як відображення ідеї народного суверенітету є не тільки актуальною та дискусійною конституційно-правовою проблемою, але й одним із соціальних та правових пріоритетів сучасної України.

Категорія «народний суверенітет» через свій фундаментальний характер є однією з найбільш досліджуваних у правовій та політологічній літературі.

«Народний суверенітет» визнається одночасно як філософська категорія, конституційний принцип та політико-правовий інститут правової держави. Не вдаючись до критики подібних всеохоплюючих поглядів, у будь-якому випадку констатуємо основоположність «народного суверенітету» в правовій науці та практиці. Причому це одна із небагатьох парадигм у праві, яка залишається такою з моменту заснування перших держав з демократичним управлінням і до сьогодення. Особливо важливими є дослідження у цій галузі для країн, що здійснюють трансформаційний перехід від авторитаризму до демократії, до яких відноситься і Україна.

Аналізуючи поняття «народний суверенітет» зазначимо, що сутність народного суверенітету закріплена ст.5 Конституції України, яка проголошує: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». За своєю юридичною природою народний суверенітет є виразом конституційно-правових відносин суспільства, а народ – суб'єктом народного суверенітету. У політичному ж відношенні народ є соціальною спільнотою, незалежно від етнічного чи національного походження громадян України.

Народний суверенітет в Україні виявляється як прояв державної волі її громадян, яка реалізується через конституційні інститути народного волевиявлення, вибори, всеукраїнський референдум, інші форми безпосередньої демократії, а також через єдиний представницький орган всього народу – Верховну Раду України. Це – основні форми реалізації народного суверенітету, які законодавчо закріплені у розділах III, IV та V Конституції України.

Народному суверенітету притаманні всі ознаки конституційно-правового інституту, норми якого характеризуються структурною відокремленістю, комплексністю і об'єднуються на основі відповідних принципів, які мають певну специфіку по відношенню до інших інститутів конституційного права. Фактичні відносини між народом і державою з приводу реалізації належної

йому державної влади складають специфічний предмет суверенітету. Його конституційно-правове регулювання здійснюється як нормативно-правовими актами, так і іншими формами конституційного права: конституційними звичаями, прецедентами і договорами.

Відповідно до принципів народного суверенітету, народ виступає активним учасником у процесі формування та функціонування публічної влади, тобто є суб'єктом владарювання. Одночасно народ здійснює контроль за владою та усуває від влади тих її носіїв, які втратили довіру громадян, а відтак і легітимність. Отже, «народний суверенітет» перш за все означає відсутність обмеження влади народу іншими видами влади. Така якість наділяє цю категорію окремою особливістю, а саме – верховенством. «Народний суверенітет» означає одночасно і незалежність, і верховенство влади. Тобто, народний суверенітет являє собою принцип, відповідно до якого єдиним джерелом влади є народ, який самостійно та незалежно ні від кого має право вирішувати свою долю через представницькі органи, або безпосередньо – завдяки інститутам виборів та референдуму.

Таким чином, народний суверенітет – це принцип, згідно якого народу належить вся суверенна повнота влади на території країни, право самому вирішувати свою долю – безпосередньо чи через представницькі органи, брати участь у реалізації політики своєї держави, контролювати діяльність органів державної влади.

Ми проживаємо у демократичній незалежній державі, де на конституційному рівні закріплено, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ. В першу чергу варто зазначити, що народ здійснює владу безпосередньо (через вибори та референдум) та завдяки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Отож, все це, беззаперечно, вказує на те, що інститут виборів серед форм реалізації народовладдя посідає провідне місце. Дійсно, важко уявити сучасну демократичну країну, у якій би не приділялася увага розвитку інституту виборів. Не можна залишити без уваги

той факт, що реалізація права народу на управління державою стала б неможливою, якби була відсутня подібна форма народовладдя.

Участь народу у виборах — це його традиційне право, що притаманне не лише республіканській формі правління, але й посідає важливе місце у механізмі формування державного апарату монархічних країн. Відповідно до аналізу досліджень проблем народовладдя, зазначамо, що у регулюванні суспільних відносин акт виборів виконує наступні функції: важливого інструменту здійснення народного суверенітету (він у сконцентрованому вигляді делегує зібрані в ньому «окремі частинки» народного суверенітету, носієм якого є кожний громадянин, конкретно визначеним суб'єктам для здійснення ними своїх повноважень); забезпечення легітимності, стабільності, наступності законодавчої влади і органів місцевого самоврядування; забезпечення принаймні формальної, відправної, початкової основи для ефективного функціонування державного механізму та виборних органів місцевого самоврядування; формування, концентрації, вираження громадської думки та формування суб'єктів вираження настроїв суспільства.

Дослідивши норми Конституції України необхідно вказати, що положення, які стосуються інститутів виборів, вміщені не лише у третьому розділі Основного закону держави, а й в розділах, присвячених основоположним правам та свободам громадян. Тому це є ще одним підтвердженням, що інститут виборчого права відіграє важливу роль для народу, здійснення його волевиявлення та підтримання народного суверенітету.

Закцентуємо увагу на тому, що виборче право нашої держави постійно змінюється. Це має ряд як негативних, так і позитивних наслідків. Негатив полягає у тому, що порушуються основні засади правонаступності, стабільності законодавства та правової визначеності. З іншого ж боку, у зв'язку з постійними змінами у змісті нормативно-правових актів, наше законодавство покращується, зникають прогалини та колізії, допущені у процесі законотворчості, що дозволяє наблизити правові норми України до норм провідних демократичних країн світу.

В умовах змін у політичній системі України посилюється інтерес науковців, політиків, значної частини суспільства до конкретних виявів прямої демократії, важливою формою якої є референдум. Референдум – це голосування всього населення держави чи певної його частини з метою вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя. У більшості країн світу рішення, прийняті на референдумі, мають вищу юридичну силу. Вони не потребують затвердження державними органами та можуть бути скасовані чи змінені лише іншим референдумом.

Референдум – один з найважливіших засобів прямої, безпосередньої демократії. Він має перевагу перед представницькою демократією, так як народ виявляє свою волю безпосередньо, а не через представників. Оскільки питання, що виносяться на референдум, мають, зазвичай, політичне значення, вони повинні бути доступними для розуміння пересічного виборця. Якщо порівнювати вибори та референдум, то відмінність між ними насамперед полягає в тому, що об'єктом волевиявлення на виборах є кандидат чи список кандидатів, а на референдум виносяться питання внутрішньої і зовнішньої політики держави, різні законопроекти. Таким чином, участь у референдумі є продовженням волевиявлення індивідів.

Після здобуття Україною незалежності та проголошення курсу на побудову громадянського суспільства і правової держави розпочався новий етап в історії референдумів нашої країни. Конституція України 1996 р. закріпила референдум на принципово нових засадах. По-перше, було визначено пріоритетність безпосередньої демократії, передбачивши, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії», а по-друге, встановлено основні засади конституційного та законодавчого референдуму.

Отже, відповідно до Закону України «Про всеукраїнський референдум», всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань

загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим Законом. За предметом всеукраїнський референдум може бути: про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум), про зміну території України (ратифікаційний референдум), щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум), з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Підсумовуючи, зазначимо, що народний суверенітет являє собою принцип, відповідно до якого єдиним джерелом влади є народ, який самостійно та незалежно ні від кого має право вирішувати політичні, економічні, соціальні та інші важливі питання своєї держави та суспільства через представницькі органи або безпосередньо – завдяки інститутам виборів та референдуму. Народний суверенітет – одна з основоположних категорій у демократичній державі, право народу незалежно здійснювати владу.

Вибори в Україні являють собою встановлену законом державно-правову процедуру, під час якої громадяни держави віддають свої голоси за кандидата або партію, в результаті чого їх воля формує виборний представницький орган (або займає посаду конкретна особа). При цьому, вибори, в першу чергу, потрібно розглядати як спосіб реалізації народного суверенітету, який проявляється у безпосередній участі громадян у виборчому процесі.

Всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому Законом України «Про всеукраїнський референдум».

Принцип народного суверенітету є одним з основоположних для демократії. Саме тому забезпечення незалежного народовладдя як

відображення ідеї народного суверенітету є не тільки актуальною та дискусійною конституційно-правовою проблемою, але й одним із соціальних та правових пріоритетів сучасної України. Тому, для реального забезпечення реалізації суверенітету народу необхідно, щоб Конституція та ряд конституційних законів перед їх підписанням Президентом України виносились на всенародне обговорення, оскільки народ самостійно повинен визначати базові підвалини політико-правового життя держави.

В. С. МАНІЯК

Науковий керівник – доктор філософії в галузі освіти, доцент Р. П. Вдовиченко

М.МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК НАЙВИЩИХ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті розглянуто значення патріотизму та мовної культури як найвищих цінностей громадянського суспільства, також наведено основні аспекти їх формування у закладах загальної середньої освіти. Зазначено нормативно-правові документи, які наголошують на важливості цих компонентів у майбутньому української нації. Наведено показники кількості населення, яке володіє українською мовою станом на 2020 рік.*

Вступ. З моменту зародження України патріотизм відігравав важливу роль. Згадаймо Національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, становлення Української Центральної Ради, розгортання Руху Опору в роки Другої світової війни, який відзначався діяльністю ОУН та УПА. Сьогодні, як ніколи раніше, в умовах гібридної війни на Сході України патріотичне виховання повинно бути пріоритетним для реалізації в закладах освіти. Формування мовної культури в контексті виховання патріотизму невід’ємно пов’язані між собою. Мова - це фундамент становлення свідомого громадянина України. Мова - один із етнічних атрибутів, який визначає нас українців як народ, тому володіння нею є обов’язком кожного. Формуючи патріотизм, школа закладає основи гуманізму, демократизму та прав людини як найвищих національних цінностей.

Проблеми патріотизму досліджували вчені у різних напрямках: теоретичні основи національного виховання (Г. Ващенко, І. Огієнко, Г. Сковорода); теоретичні засади громадянсько-патріотичного виховання учнів (В. Кремень, О. Сухомлинська). В свою чергу проблематика мовної культури знаходять своє відображення в працях В.О.Сухомлинського він вбачав за необхідне створення високої мовної культури в школі.

Звертаються в своїх працях до питань забезпечення високого рівня знання мови: Н. Бабич, Д. Ушаков. Дослідження мовленнєвої діяльності проводили С. Ніколаєва, В. Плахотник, О. Біляєв.

Актуальність. Останні роки стали важкими для українців вони характеризуються Революцією Гідності, окупацією півострову Крим, гібридною війною на Сході та інформаційною війною, яку веде ворог. Тому в цих умовах важливо формування патріотизму та мовної культури серед школярів, тільки таким чином ми можемо ще більше об'єднатися в єдине ціле та вистояти до кінця, не дивлячись на труднощі, з честю, гідністю та вірою в незалежність та суверенітет держави Україна.

Мета статті: розкрити сутність та значення мовної культури в контексті формування громадянина-патріота, як найвищої цінності громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм - це не просто красиве слово чи сучасний модний тренд, це щось більше, величніше та могутніше, те з чого починається будівництво незалежної держави. Істина цього слова полягає в моральному усвідомленні кожного громадянина самотності свого народу, щирої гордості за свою Батьківщину, за славний український народ, який має вікову історію свого існування. Від Хмельницького до Мазепи, від Шевченка до Франка, від Л. Українки до Л. Костенко - всі вони разом та кожен окремо стояли на варті честі та доблесті у боротьбі за відродження своєї могутньої та сильної України, одні домагалися цієї мети мечем, а інші-словом. Об'єднувало їх воєдино і крізь віки не просто вислів «я-патріот», а відчайдушні вчинки в

ім`я світлого та щасливого майбутнього на теренах та просторах України: від Києва до Одеси, від Львова до Луганська, від Карпат до Криму.

Події 16 липня 1990 знаменують собою ухвалення Декларації про державний суверенітет України, вже незабаром 24 серпня 1991 року було проголошено акт про державну незалежність України. Ці події відіграли важливе значення у пробудженні вільної та демократичної держави, цього моменту чекав народ століттями. І ось почалася вже нова історія України в якій є місце патріотизму та героїзму простих людей. Про це можна свідчити ,згадуючи Революцію Гідності, яка продемонструвала народний спротив студентів та активістів проти бюрократії влади. Тисячі українців ціною власного життя проливали кров, відстоюючи честь та гідність всієї української нації. Загиблих в роки Євромайдану називають Небесною Сотнею, громадянами, дух яких був пронизаний патріотизмом до України, вони віддали своє життя відстоюючи демократичні цінності суспільства.

З 2014 року розпочинаються воєнні дії на Сході нашої держави. Ці жахливі події ще більше об'єднують українців в єдине ціле, які беручи в руки зброю, стають до захисту територіальної цілісності України. Поряд з добровольцями важливий внесок роблять волонтери, які власними силами забезпечують потреби передової. Загинула велика кількість невинних людей, які не намагалися загарбати чуже, вони просто відстоювали своє. Всі вони, своєю доблестю й жертовністю заслужили повагу та пам'ять народу, тому обов'язок українців не дивлячись на вік пам'ятати їх героїзм та патріотизм.

В Указі Президента України Про стратегію національно-патріотичного виховання № 286/2019 зазначається, що в Україні патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до

виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей.

Патріотизм - це риса характеру яку потрібно виховувати у свідомості кожної дитини, адже від цього залежить сучасне та майбутнє України. Важливе значення у реалізації цієї мети відводиться родині, як первинному осередку формування особистості, в ній закладаються основи світогляду, моральних переконань та цінностей. Родинне виховання повинно прищеплювати у дитини ще з малечку любов до держави в якій вона народилась, до здобутків матеріальної та духовної культури, до державних символів. Дитина повинна усвідомити своє важливе місце в українському суспільстві. Саме батькам відводиться цей важливий обов'язок ,адже родина це складова нації.

В умовах реформування Нової української школи важливе місце посідає формування в учнів національної самоідентичності та патріотизму. Виховний вплив школи на дитину можливий тільки завдячуючи цілеспрямованій та систематичній роботі колективу вчителів націленого на формування свідомого громадянина-патріота. Для досягнення цієї мети заклади освіти проводять різноманітну виховну діяльність : організовують патріотичні заходи, формують повагу до державних символів України, проводять тематичні виставки здобутків матеріальної культури українського народу, поступово залучають дітей до культурної діяльності, яка базується на відтворенні народних пісень, звичаїв та традицій ,поваги до прав людини. Урок. як форма організації навчально-виховного процесу виступає дієвим чинником в межах якого реалізуються ці напрямки.

Школа повинна турбуватися про урізноманітнення форм навчання на шляху до формування громадянина патріота до них можна включити: предметні гуртки, практичні заняття та екскурсії. На останнє доречно приділяти особливу увагу, адже екскурсії до визначних історичних пам'яток України, різноманітних краєзнавчих музеїв допоможуть зрозуміти учням в чому саме проявляється національна самобутність українського народу. Не слід забувати про проведення військово-патріотичних заходів на прикладі «Сокіл» («Джура»).

Родина та школа повинні співпрацювати та діяти як єдине ціле для того, щоб такі вислови як: « Батьківщина», « патріотизм», «національна гідність» були не просто словами для дитини, вони повинні сприймати їх з відчуттям глибокого розуміння, значення та значущості, при цьому важливо щоб вони сприймали їх з любов'ю. За даними спостережень, проведених Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 р., майже всі опитані молоді люди вважають Україну своєю Батьківщиною (91,8 %), пишаються своїм громадянством (78,5 %), а також цікавляться історією України (75,3 %).

Григорій Ващенко наголошує: «Джерелом натхнення в такій героїчній службі Батьківщини може бути лише свідомість обов'язків перед нею, сполучена з палкою любов'ю до неї, до свого народу. А любити свій народ можна лише при наявності високої національної свідомості».

Важливою ланкою у вихованні громадянина є усвідомлення ним значущості рідної мови. В.О. Сухомлинський писав: « У школі повинна бути передусім висока мовна культура, повинна панувати атмосфера високої чутливості до слова: сказане чи написане неправильно має звучати не тільки для вчителя, але й для школяра таким же дисонансом, як фальшива нота для людини, яка володіє високим музичним слухом». Мова виступає важливим чинником для пізнання людиною навколишнього світу. Рівень володіння рідною мовою розкриває естетичні ідеали та духовні цінності людини.

Мова - це засіб спілкування без якого особистість не може існувати, від маминої колискової і у продовж усього життя з нами крокує мова, яка є величчю не тільки окремої людини, а й нації в цілому. Від мовної культури народу залежить її гідність, духовний зв'язок поколінь та рівень розвитку суспільства. «У мові конденсується духовна енергія народу. А це означає, що мова несе у собі генетичну пам'ять народу, його історію, культуру, звичаї»,— писав Іван Огієнко. Українська мова-це річ, яка виступає об'єднуючим фактором між сьогоденням та минулим. Мова - це фундамент виховання патріотизму, як найважливішого імперативу в житті громадянина держави.

Люди впродовж століття створювали мову, вона поступово формувалась та удосконалювалась, але потрібно прийняти той факт, що сьогодні мова творить нас як націю.

Головна мета виховання - це всебічний розвиток особистості, цьому сприяє висока мовна культура, яка передбачає : вміння писати та правильно говорити, здатність використовувати мовні знання в повсякденному житті. Володіння українською мовою – це обов'язок кожного українця, громадянина України. «Поки живе мова в устах народу, до того часу живе і народ», - писав Констянтин Ушинський. Усна народна творчість - це те, що відрізняє українців від будь-якого іншого народу, саме мова є тим засобом, завдячуючи якому люди змогли передати з покоління в покоління культурну спадщину української нації.

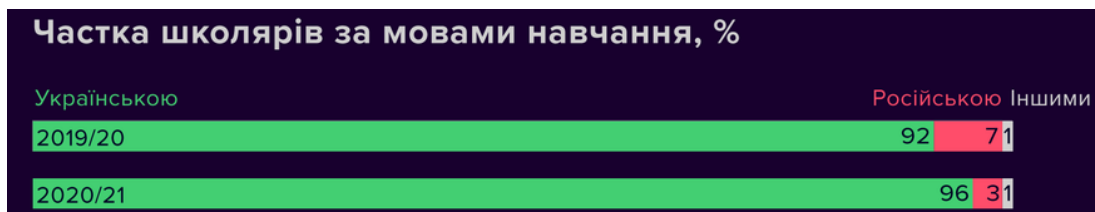
Стаття 10 Конституції України проголошує: «Державною мовою в Україні є українська мова». Згідно із Законом України Про забезпечення функціонування української мови як державної стаття 1 проголошує: Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова.

Школа сьогодні повинна виховувати любов в учнів до вивчення та опанування українською мовою. З моменту, коли вона отримала статус державної-зростає увага суспільства щодо формування в учнів культури усного та письмового мовлення. В закладі освіти поряд з традиційними уроками української мови потрібно проводити різноманітну позаурочну навчально-виховну діяльність, яка реалізується завдяки гурткам, читацьким конференціям. Їхня плідна діяльність допоможе учням виробити свідоме прагнення до вивчення мови та формування духовного світу учнів. Не потрібно ставити на останні є місце виховні заходи, які також покликані допомогти у досягненні цієї мети.

Питання мовної культури сьогодні в Україні є вкрай актуальним. В 2020 році були оприлюднені результати дослідження про становище української мови в Україні. Згідно з даними Державної статистичної служби, населення

України, за оцінкою на 1 червня 2020 року, становило 41 млн 785 тис. осіб, з них 73% вважають українську мову рідною.

Згідно з даними Міністерства освіти частка школярів, що здобувають освіту українською мовою, за рік зросла з 92 до 96%, а частка першокласників – з 96 до 97,5%. (Мал.1)

Мал.1. Часта школярів за мовами навчання, дані Міністерства освіти і науки України

Висновок. В умовах становлення незалежної, демократичної та суверенної України потрібно робити вагомий акцент на формування в закладах освіти свідомого патріота своєї держави, який на досконалому рівні володіє українською мовою, адже ці два аспекти взаємозв'язані між собою.

Помилково вважати, що володіння українською мовою виступає індикатором, який визначає рівень патріотизму – це звичайно не так. Адже патріотизм вимірюється любов'ю та повагою до держави, готовністю стати до захисту її територіальної цілісності, берегти та примножувати її здобутки. Але варто визнати, що потрібно прикладати багато зусиль, щоб сформувати високу мовну культуру на просторах України.

Є.С. СЕРДЮКОВА

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.Є. Олексюк

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ОСНОВОЮ ЯКОГО Є ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Людське суспільство – динамічна система із строкатим складом: у ній постійно циркулюють різні погляди, ідеї, думки, що час від часу зіштовхуються, протистоять один одному або ж об'єднуються. На вигляд

більше схоже на хаос, і на справді це дійсно могло ним стати, якби із утворенням державності людство не навчилося управляти цією системою. Моделі управління були різні: примусова уніфікація, жорсткий терор, проте найбільш збалансованою виявилася модель громадянського суспільства. На цей факт звернув увагу німецький вчений Г. В. Ф. Гегель: «Природним станом є стан некультурності, насилля та несправедливості. Саме тому, обов'язковим є вступ людей у громадянське суспільство, оскільки лише у ньому правове відношення володіє дійсністю».

Основним показником дієвості громадянського суспільства є гарантоване ним забезпечення прав і свобод людини, які визнані як загальнолюдська цінність, окрім цього характерними рисами громадянського суспільства є наявність інституту репутації серед провладних та публічних кіл, демократизація усіх сфер суспільного життя, плюралізм, свобода слова, наявність результативного діалогу між громадськими організаціями та органами влади на всіх рівнях за широкої участі громадян; громадянське суспільство активно сприяє процесам демократизації держави, набуття нею ознак правової держави, запобігає узурпації влади. Варто зазначити, що громадянське суспільство не досягається зусиллями одного індивіда, а спільними зусиллями багатьох.

Успішність моделі громадянського суспільства можна побачити не лише на прикладі найрозвиненіших європейських держав, а й на прикладі Сербії та Північної Ірландії, де громадянське суспільство після глибокої політичної кризи допомогло стати на шлях становлення демократії.

Формування громадянської позиції, національної самосвідомості, критичного мислення, розвиток та соціалізація особистості, розуміння своїх прав та обов'язків, визнання верховенства права в усіх сферах громадського життя – основні положення громадянської освіти, повне розуміння яких є фундаментом для формування громадянського суспільства.

Важливість громадянської освіти та виховання також полягає у тому, щоб у молоді, як у найбільш вразливої до навіювання верстви суспільства, була

можливість вільно висловлювати та формувати власну думку без зовнішнього впливу, тобто виховання полягає не у створенні «системних гвинтиків», які будуть слухняно виконувати накази згори не замислюючись, а особистостей із власною позицією, на вільне висловлювання якої вони мають право, із розумінням важливості своєї участі у громадському житті, із визнанням своїх обов'язків перед державою та відповідальності за свої дії перед суспільством.

Також важливою задачею громадянської освіти є формування ставлення до інституту влади: керівників країни обирає народ, який вимагає від них роботи задля благополуччя усього суспільства і виставляє чіткі рамки, які мають бути дотримані.

К. О. БОГАЧУК

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О. Є. Олексюк

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. *Визначено роль педагогічної науки і практики в справі формування громадянських цінностей учнівської молоді. Наголошується на креативній прогромадянській діяльності старшокласника – суб'єкта громадянської освіти й виховання та чинника формування громадянських цінностей. Скеровується увага на колізії сутності громадянської освіти й виховання молодого покоління в українській школі й сім'ї. Окреслено можливості розвитку системи громадянської освіти і виховання через координацію зусиль школи, сім'ї, учнів, молодіжних партій, громадських молодіжних організацій тощо. Зроблено висновок про доцільність упровадження до шкільної практики цінностей і настанов представників середнього класу – основи становлення і розвитку українського громадянського суспільства.*

Ключові слова: *громадянська освіта, громадянське виховання, українське громадянське суспільство, громадянські цінності, ідея громадянського виховання, культура міжсетічних відносин, прогромадянська діяльність, суб'єкт громадянської освіти і виховання, український середній клас.*

Нагальна життєва потреба українців – пошук оптимальної моделі громадянської освіти і засобів громадянського виховання молодого покоління задля становлення українського громадянського суспільства. А втім, на заваді

нам стоять супротивні Європейському світу імперські амбіції недоброзичливого північного сусіда вкупі з проросійським націоналізмом на Сході України. Украй слушними є слова громадського діяча, публіциста й письменника Івана Багряного, сказані в середині минулого століття, однак актуальні й нині: «Стоячи перед безперечним фактом, що між українським «сходом» і «заходом», у тім числі й між молоддю Великої України та інших українських земель, вирита глибока прірва – вирита ворогами й безмірно поглиблена своїми безвідповідальними «політиками» – та здаючи справу, що без координації дії всіх політичних і фізичних сил, а насамперед без мобілізації всієї молоді до боротьби за українську ідею, ніяке успішне завершення тої боротьби немислиме, – ми підносимо проблему, що її висуває час, про кардинальне загачення тої прірви».

Російська пропаганда тривалий час проводить інформаційну й ідеологічну диверсію на теренах Східної України. «Адепти російської «величі» заради самої «величі»... не визнають і не визнавали ніколи за нами права на свободу й незалежність».

Особливо відчутно це виявляється сьогодні – в пору політичних, соціально-економічних, духовних випробовувань життєвої долі громадян України. Тож українське громадянське виховання молодого покоління має бути гідною відповіддю цинічній політиці недобросусідства. Цілком закономірно, що вітчизняна педагогічна наука достоює право українських дітей на формування в них культури міжетнічних відносин як складової громадянської освіти. Згідно з Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000 р.) культура міжетнічних відносин полягає у втіленні в життя взаємозалежних інтересів етносів, народностей в економічній, політичній, соціальній діяльності українського суспільства на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру і толерантності. Основою культури міжетнічних відносин в Українській державі є взаємоповага між народами й етносами, які населяють країну, їхня готовність й уміння порозумітися один з одним заради досягнення спільної мети.

Відрадным явищем стало посилення уваги науковців і педагогів до проблем становлення і розвитку громадянської освіти як засобу «...подолання політичної апатії, анемії, навчання мирних способів політичної поведінки, прийомів розв'язання соціальних проблем і конфліктів, впливу на владу». Поступово зростає питома вага соціальнопедагогічних досліджень сутності й призначення громадянської освіти, природи, структури, критеріїв, напрямів громадянського виховання особистості, взаємозв'язків суспільного й особистісного у формуванні громадянських цінностей молодого покоління, з'ясування можливостей, настанов учнів у справі їх опанування. Порушуються важливі питання творення громадянської освіти як системи, за допомогою якої суспільство здійснює громадянське виховання.

У своєму розвитку громадянська освіта вбирає в себе «... соціалізацію індивідів та політичну соціалізацію, процеси становлення політичної та громадянської свідомості й поведінки особистості». Гіпотетично означимо: громадянська освіта – духівниця сучасної української педагогіки. Ідея громадянської освіти – «ідея навчання самоуправління».

Завдання науковців – стати на допомогу педагогам, батькам і їхнім дітям, громадським молодіжним структурам, молодіжним партіям, об'єднанням, неформальним організаціям задля утвердження основ української громадянської освіти, докладного з'ясування змісту, форм і методів громадянського виховання задля формування громадянських цінностей молодих українців. Педагогічній науці й практиці треба мати виражену громадянську, соціально адекватну позицію – не виявляти нерішучість, не оглядатися на закони закритого суспільства.

Формувати громадянські цінності українських дітей – це чинити свій громадянський обов'язок, а не лише службовий, з примусу, з розпорядження чи наказу як наукове чи вчительське навантаження. Певна річ, концепції громадянської освіти мають розроблятися не згори вниз відповідно до керованої вертикальної системи, а навпаки – від педагогічної науки і шкільного досвіду до чиновницьких верхів. До диспозиції тут стоїть нам філософська

думка, згідно з якою «...громадянське суспільство – це цілісна сфера громадянського життя суспільства, що є порівняно самостійною від державних інституцій і механізму державної влади».

Також віддаємо увагу іншим дослідженням, де громадянське суспільство з'ясовується як конструктивна протидія державному тиску, бюрократичному апарату, як форма самоорганізації соціуму, як система, що не залежить від держави, але взаємодіє з нею задля повного забезпечення прав людини (Є. Кривець, В. Огірчук). На часі – філософсько-педагогічний погляд на учня-людину як діяльну соціальну особистість. Формування громадянських цінностей молодого покоління варто розглядати через поняття суб'єкта діяльності.

Учень, за умови його креативної діяльності, постає як її суб'єкт, а його прогромадянська діяльність – як проблема, котру йому треба розв'язувати. Школярі є активними чинниками формування їхніх громадянських цінностей, тож сприймають і презентують себе як суб'єктів громадянської освіти й виховання. Питання громадянського виховання перетинаються у точці: «Що є образ «Я» – майбутній громадянин України?». Прогромадянська діяльність молодого покоління ґрунтується на чуттєвому пориванні до творення себе, свого майбутнього громадянського «Я». Головним у старшому шкільному віці є перехід від типу особистості, яка переважно «споживає» громадянські цінності до учня-діяча, діяльної особистості, яка їх продукує довкола себе, у своєму середовищі. Пригадаймо відоме: «Громадянське суспільство починається в дітях». Важливо те, що турбота нинішньої учнівської молоді про власне буття зрівноважується в неї з турботою про буття українського народу (за М. Гайдеггером). Ідея громадянського виховання – пізнай свій народ і себе в ньому, збагни солідарне «Ми» націй, що населяють Україну, і своє «Я» у спільній громадянській діяльності на благо Вітчизни.

Сучасні учні, зокрема старші, здатні досягнути сутність прогромадянської діяльності як феномену творення українського громадянського суспільства й кожної особистості в ньому. У громадянському вихованні розкривається

соціально-моральна зумовленість діяльності учнів з опанування громадянських цінностей. Згідно з теорією соціальної дії М. Вебера в основі соціальних відносин лежить з'ясування сенсу (розуміння) намірів і цілей дій один одного. Соціальна дія полягає в тому, що суб'єктивний сенс дії співвідноситься з діями групи, суб'єкт покладається на ціннісні й мотиваційні орієнтації колективної дії.

Твердження німецького соціолога, філософа стає нам за підставу до з'ясування, що основу громадянського виховання становить суб'єктносуб'єктна, суб'єктно-об'єктна взаємодія учнів як персональних універсумів. «Людське покликання – бути осередком розумної активності, діяльності» (В. Табачковський). Так, українські старшокласники у своїй спільній прогромадянській діяльності радше пристосовують глобалізований український світ до своїх запитів, аніж підробляються до його безконтрольних вимог. За Х. Ортегою-і-Гассетом, буття молоді – це можливість творити себе і своє середовище, змінювати соціальну ситуацію, соціальні обставини. Учнівська молодь самовизначається, творить національне «Ми», свою громадянськість, утверджується в гуртовій діяльності, ідентифікує себе з добропорядними громадянами демократичної України.

Отже, обстоюємо ідею більшої самостійності учнів у справі формування громадянських цінностей та застерігаємо за дітьми підліткового і старшого шкільного віку право на вільний вибір форм і методів громадянського виховання. На жаль, український учень часто не владний над своїм майбутнім через круговерть ринкового суспільства. Під свій вплив його скоряє ринкова ідеологія. Підкреслимо рацію: громадянське виховання школярів узятو в ринкові лещата. Пропагуються ситуативні цінності – гендлярські (ковзучі). Прикро вражає те, що деякі очільники, прихильники стандартизованого, шаблонного навчально-виховного процесу стоять на позиціях творення життєвого проекту української молоді як «ринкоморфного» та запобігають спротиву внутрішнього, власне ментального, світу юних українців зовнішньому, головно споживацькому способу існування.

Це свідчить про химерне поєднання провідних цінностей демократичного українського суспільства в соціальній Українській державі з олігархічними цінностями сучасних українських монополістів та з цінностями адептів колишньої авторитарної держави. Тривала конвергенція цих соціокультурних парадигм не сприяє європейському поступу України. Не можемо не бачити, що в наслідку притуплюється продуктивна діяльність учня-суб'єкта в царині громадянського вишколу. На правду казати, громадянська освіта опинилася в проблемній ситуації: з одного боку, вона репрезентується як спільна діяльність школи, сім'ї, громадськості, а з другого, редукується до навчально-виховного процесу.

Причину вбачаємо у регресії радянської педагогічної спадщини. Крім того, педагогів збиває зі стану моральне, матеріальне приниження середньостатистичного українця, обмаль уваги до повноформатного піднесення питань громадянської освіти в суспільстві, посилення еміграційних, космополітичних процесів. Під гнітом соціально-моральних обставин громадянська освіта в сув'язі з громадянським вихованням зводиться до стереотипного навчально-виховного процесу.

Громадянська освіта в Україні, залученість молодого покоління до формування громадянських цінностей є, за висловом Г. Плеснера, «принципом відкритого питання». Постала потреба в педагогічно зваженій діяльності школи і сім'ї у сфері громадянської освіти й виховання дітей. Педагоги і батьки мають допомагати молодому поколінню самостійно здійснювати свою прогромадянську діяльність, яка буде його знанням, життєвим досвідом у подальшому громадянському становленні.

За нинішніх українських суспільно-політичних колізій (зокрема, через напруження між громадянським суспільством і політичною владою) важливо само з себе, аби учні розуміли сенс і зміст громадянської освіти і виховання та свою роль у цих суспільно-освітніх явищах. З уваги до громадянського майбутнього учнівської молоді завдаємо працівникам школи думки про їхнє ціннісне ставлення до загалу учнів – як до завтрашньої людини юрби чи як до

гідного громадянина Української держави. Наразі учні мають усвідомлювати, що педагоги не декларують свої плани і завдання, не пропонують сурогат громадянської освіти. Доходимо висновку: для продуктивного провадження громадянської освіти і виховання потрібно йти лавою – поєднати сили школи, сім'ї, громадськості й самих учнів як суб'єктів цієї справи. («Усе, що робиться для учнів, має робитися разом з ними» – К. Байша.)

Безперечно, батьки мають право на власну виховну діяльність з формування громадянських цінностей дитини. Однак українська сім'я, належно непоцінована морально й матеріально, стикається з труднощами створення образу громадянина України, повновартісного члена суспільства. Завважуємо спрощене розуміння батьками структури громадянської освіти і виховання дитини. Соціально вразливі верстви українського населення не годні підносити голос за питомі громадянські цінності. Зокрема, йдеться про соціальну гармонію, соціальну і міжетнічну справедливість, культуру соціальних і політичних відносин, пошану до законів, рівність громадян перед законами, самовідповідальність людини, суверенітет особи, право на життя, власну гідність, працю, безпеку, приватну власність, рівність можливостей, свободу думки, совісті, участь у політичному житті, самовираження, готовність до захисту індивідуальних прав і свобод, обов'язки (впливають із прав і свобод інших людей), ушанування національно-культурних вартостей інших народів, повагу до демократичних виборів і демократично обраної влади, толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним вартостям.

Тож українська сім'я як центротяжна сила суспільства має запалитися бажанням ставати до оборони і громадянських, і національних, і сімейних цінностей – субстанції становлення і розвитку молодого покоління. Громадянська освіта як система охоплює підсистеми: інституційну (школа, сім'я, громадські структури); нормативну (законодавство з питань громадянської освіти, програмні документи); комунікативну (ЗМІ, наукові й прикладні видання методологічного і методичного змісту). Тепер саме час

покривати втрати минулих десятиліть української незалежності в громадянській молодіжній політиці. Промовляємо за створення політикоправових, суспільно-економічних, організаційнопедагогічних умов і гарантій для громадянського поступу як молодого покоління, так і всього суспільства. Сьогодні постає нагода визволити громадянське виховання з-під корми ринкового суспільства. Специфічний вияв громадянської освіти, переведення в життя ідей формування громадянськості вбачаємо в діяльності молодіжних партій, громадських молодіжних організацій (союзи, спілки, асоціації, рухи), громадських молодіжних та дитячих фондів, клубів за інтересами різних напрямів і форм роботи (культурологічні тощо), релігійних молодіжних об'єднань, молодіжних секцій, філій (при громадських об'єднаннях і партіях), неформальних організаціях.

Завдяки їх комплексній роботі молоде покоління інтегрується у прогромадянські форми діяльності. Прикметно, що у формальних і неформальних організаціях, клубах тощо громадянська освіта й виховання ототожнюються з їх гуртовим носієм – українською молоддю. Невідмінною умовою громадянської життєдіяльності суспільства є рівночасне розв'язування дидактичних і методичних проблем розвитку громадянської освіти.

З-поміж численних проблем загальними рисами виділимо найбільш актуальні, як-от:

- 1) визначення і роз'яснення сутності громадянської освіти;
- 2) розроблення стандартів і програм викладання громадянських знань;
- 3) створення підручників і навчальних посібників;
- 4) поширення вітчизняного і зарубіжного досвіду й сучасних методик;
- 5) об'єднання різних учасників реалізації громадянської освіти в асоціацію;
- 6) підготовка відповідних педагогічних кадрів.

На завершення зазначимо, що в сучасних дослідженнях порушується проблема рушійної сили українського середнього класу в розвитку громадянського суспільства. Так, становить інтерес твердження, згідно з яким

середній клас покликаний об'єднати громадян у єдину націю, мобілізувати молодих українців для творення громадянського суспільства. За аналізом наукових публікацій доходимо до поглядів про необхідність формування в учнів громадянських цінностей, знань, умінь, настанов представників середнього класу як основи становлення українського громадянського суспільства.

Це культура соціальних відносин, рівність громадян перед законами, право на власну гідність, безпеку і приватну власність, суверенітет особи, соціальний оптимізм, право на свободу думки, совісті, повновартісну самореалізацію. Отже, маємо рухатися за прикладом розвинених європейських країн. Висновуємо. Українська громадянська освіта і виховання посуваються звільня в своєму становленні й розвитку, проте вбиваються в європейську силу. Суспільство українців рухається від громадянських цінностей до громадянськості – сталої, фундаментальної цінності.

Громадянський рівень українського суспільства вирізняється демократичною ідеологією молоді – суб'єктом громадянської освіти і виховання. На часі – розроблення національної системи формування громадянських цінностей молодого покоління засобами української громадянської освіти і громадянського виховання. Молодь – національний продукт, тож є підстави гадати, що вона навчиться ставати до оборони питомих цінностей українського суспільства – і національних, і громадянських, і сімейних.

М. О. ГАЛЬЧЕНКО

Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, доцент О.Є. Олексюк

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У

ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Дистанційне навчання – це сукупність сучасних технологій, які надають певну інформацію в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ

від тих, хто навчає (викладачів) до тих, хто навчається (учнів). Така форма освіти почала зароджуватися у другій половині XIX ст. з виникненням так званого «кореспондентського навчання», а саме із навчанням через поштовий зв'язок.

Активний розвиток і розповсюдження дистанційної форми навчального процесу розпочався із виникненням персональних комп'ютерів у 1980-х рр. Також надзвичайним поштовхом до переходу на дистанційне навчання був винахід Інтернету. Саме завдяки Інтернету можливим стало відвідування різноманітних онлайн-вебінарів, перегляд відео-уроків із будь-якої точки земної кулі тощо.

В Україні офіційно можливою форма дистанційного навчання стала 21 січня 2004 р. Дистанційною формою навчання на той час називали «індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій». З того часу небагато чого змінилося.

З якою метою було запроваджено можливість дистанційного навчання? По-перше, основною метою запровадження такої форми навчання стало бажання надання освітніх послуг завдяки розширеним можливостям використання ІКТ-технологій. По-друге, процес дистанційного навчання забезпечує можливість індивідуалізованого підходу до учнів. По-третє, за умов навчання онлайн реалізується ідея безперервного навчання за будь-яких умов.

На сьогоднішній день існує велика кількість платформ для реалізації дистанційної форми навчання. Найпопулярнішими з них є Zoom, Skype, naurok.com.ua, Google Classroom, Prometheus, Padlet тощо. Кожна із них має як переваги, так і недоліки.

Найрозповсюдженішою у використанні є платформа Zoom. Zoom – це онлайн-сервіс, який забезпечує можливість проведення конференцій із

використанням відеозв'язку. Значними перевагами Zoom є: необмежена кількість людей, які можуть бути присутніми на уроці; обмежена кількість часу, близька до реальних темпоральних рамок уроку (40 хв), що дозволяє не перенавантажувати учнів, а також слідувати за часом; можливість проектування екрану, що дозволяє швидко і зручно презентувати той чи інший матеріал під час уроку; дозвіл на зміну фонового малюнка (так фоновим малюнком можна встановити якісь основні правила або приклади, щоб вони завжди були перед очима); можливість записувати конференцію, що дає змогу її неодноразово переглядати в будь-який необхідний момент; сплановування зустрічі заздалегідь, що є досить зручним у тому плані, що учителю не доводиться поспіхом заходити, організовувати зустріч, робити розсилку и т. п.; чат, завдяки чому можна залишати домашнє завдання, розписувати певні інструкції для виконання завдань тощо.

З якими недоліками можуть зіткнутися учасники навчального процесу під час використання такої платформи як Zoom навіть за умови наявності хорошого технічного обладнання і швидкого інтернету? Найсуттєвішим недоліком є те, що сервіс є не досить добре захищеним від можливих хакерських атак (т. зв. Zoom-bombing). Другим значним недоліком під час організації навчальної діяльності на цій платформі є те, що кількість учнів у класі може бути достатньо великою (більше 30 учнів), що зменшує можливість індивідуального підходу вчителя до кожного учня, а також збільшуються шанси на те, що урок може зірватися.

Отож, Zoom залишається одним із найкращих сервісів для впровадження безкоштовного дистанційного навчання, адже у будь-якому разі переваг у використанні цієї платформи було знайдено більше, аніж суттєвих недоліків.

Skype дуже часто порівнюють із Zoom. Але чи варто їх порівнювати взагалі? Основними недоліками Skype порівняно із Zoom є складність у використанні, набагато гірша якість зв'язку, значна кількість спаму, а також менш різноманітний функціонал. Через це більшість прогресивних вчителів для онлайн-уроків обирають саме Zoom.

Іншою, не менш популярною платформою дистанційного навчання на сьогоднішній день, є Google Classroom. Google Classroom – це безкоштовна платформа для навчання онлайн, яка дозволяє створювати теми та завдання для учнів, а також дає можливість швидкого обміну файлами між учнем та вчителем.

Окрім швидкого обміну файлами, перевагами цього сервісу є також можливість оффлайн-доступу до інформації, що є дуже зручним, коли немає технічних можливостей для нормального користування Інтернетом. Ще одним плюсом є те, що вчитель завжди має змогу переглянути статус роботи (коли вона виконана, відредагована, наскільки пізно учень завантажив виконане завдання тощо). До того ж можливість коментування документів абсолютно спрощує процес перевірки домашніх завдань. Після повернення роботи учню, дитина може виправити помилки і після повторного опрацювання надіслати відкориговану роботу ще раз.

Недоліками Google Classroom є відсутність окремих чатів, які спростили би процес спілкування між учнем та вчителем, відсутність можливості проведення якісних відео-зустрічей, а також відсутність електронного журналу, який би дозволяв відслідкувати прогрес учнів у вивченні предмету, а також швидко дізнатися оцінки за певний проміжок часу дистанційного навчання.

Досить схожою на Google Classroom є платформа Classdojo. Classdojo – це сервіс, який майже повністю створює атмосферу повноцінного навчального процесу вдома, за умов дистанційного навчання.

Завдяки цій платформі у навчальний процес також можуть бути залучені батьки школярів. Вони можуть слідкувати за прогресом у вивченні дисципліни учнем за допомогою електронного журналу, а також безпосередньо можуть відстежувати організацію навчально-виховного процесу.

Classdojo має привабливий інтерфейс, метою якого є зацікавлення дітей у використанні цієї платформи під час дистанційного навчання. Уможливорюється мотивація навчальної діяльності: у сервісі вчитель може створювати заохочувальні або покаральні бейджі для учнів, а також дітям присвоюються

анімовані аватари, які можуть радіти або засмучуватися залежно від отриманої оцінки.

У Classdojo також існують чати, у яких можуть листуватися як учень з учнем, учень із вчителем, так і батьки з учителем. Це полегшує процес комунікації між суб'єктами навчання і дають змогу легко та швидко щось повідомити, про щось дізнатися і т. д.

Мінусами Classdojo є недостатня розповсюдженість інформації про цей сервіс (дуже малий відсоток вчителів взагалі знають про існування такої платформи), а також те, що додаток доступний українською лише наполовину. За недостатніх знань з англійської мови можна просто не розібратися у користуванні платформою.

Відомою є також освітня платформа naurok.com.ua. Naurok.com.ua – це сайт, створений для користування як вчителем, так і учнем. На цьому сайті можна переглядати навчальні вебіари, достатньо організованим є процес тестування дітей, а також є можливість проведення онлайн-олімпіад, конкурсів тощо.

Головною перевагою сервісу є те, що сесія тестування є обмеженою у часі. Під час проходження тестів одразу можна дізнатися, чи правильно була надана відповідь. До того ж відповіді і, зокрема, помилки учнів вчитель може відстежувати безпосередньо в онлайн-режимі. Сесія тестування є захищеною, оскільки код для входу мають тільки вчитель та діти.

Недоліком є те, що цей сайт було створено скоріше для вчителів, аніж для учнів. Окрім тестувань та олімпіад, учні не мають жодних інших можливостей, тому дистанційне навчання на цій платформі є досить складним. Безумовно, доведеться залучати інші онлайн-сервіси для організації навчального процесу належним чином.

Padlet – ще одна платформа, яка є корисною під час дистанційного навчального процесу. Загалом, можна окреслити її можливості як використання інтерактивної онлайн-дошки, на якій можна розміщувати будь-які матеріали, зберігати результати роботи для подальшого перегляду, а також необмеженою є

кількість створених сторінок. Інтерфейс застосунку є дуже простим і не потребує спеціальної підготовки викладача, що значно спрощує процес викладення матеріалу.

Але сервіс не має таких можливостей, як безпосереднє листування, відео-конференції, журнал оцінок тощо. Також можна зіткнутися із такою проблемою як культура користування Інтернетом серед школярів, які можуть розміщувати у своїх постах на інтерактивній дошці взагалі будь-що.

Існує достатня кількість освітніх платформ, пристосованих до дистанційної форми навчання. Найбільша проблема полягає у недостатньому рівні підготовки викладачів до інтерактивних видів роботи. І це проблема не тільки дистанційного навчання як такого, тому що вчителі, які не можуть розібратися із ІКТ-технологіями під час карантину, скоріш за все не застосовували їх під час уроків і до того. Така організація навчального процесу позначається на учнях і значно знижує рівень їхньої вмотивованості та зацікавлення у вивченні того чи іншого предмету.

Раптове введення карантину показало те, що українська освіта не готова до дистанційної форми організації навчально-виховного процесу. Чи зміниться ця ситуація згодом? Питання часу і бажання вчителів до професійного розвитку у викладанні свого предмету.

О. Ю. ЧЕПУРКА

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент К. М. Павелків

М. РІВНЕ, РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ СПЕЦИФІКА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Сучасні глобалізаційні процеси у сфері вищої освіти, узгодження Україною основних європейських документів про освіту, в тому числі й Болонської декларації (1999) вимагає унормування основних напрямів підготовки фахівців у закладах вищої освіти, структури їхніх професійних компетенцій, очікуваних результатів професійної підготовки та індикаторів

якості вищої освіти за окремими освітніми програмами. Такі об'єднуючі процеси, в свою чергу, ставлять завдання теоретичного обґрунтування компетентнісного підходу до підготовки вузькоспеціалізованих фахівців окремих галузей діяльності, до яких належить і підготовка майбутніх бакалаврів з фізичної терапії як представників галузі охорони здоров'я.

Зважаючи на *двоєдиність* поняття «здоров'язбережувальна компетентність», зазначимо, що обидва складники цього словосполучення мають принципове значення для розуміння його сутності: компетентність як базове поняття теорії і методики професійної освіти, з одного боку, та «здоров'язбереження» – як змістове наповнення означеної компетентності.

Професійну компетентність фахівця найчастіше пов'язують зі сформованими у нього знаннями, вміннями й навичками у майбутній професійній сфері, а також з розвиненими особистісними й професійними якостями, що сприяють реалізації випускника ЗВО як фахівця в певній галузі. Виходячи з цього, ми *визначаємо професійну компетентність майбутніх бакалаврів фізичної терапії* як комплекс професійних знань, вмінь та навичок професійної діяльності в галузі фізіотерапії, а також особистісних і професійних характеристик, що уможливлюють ефективне виконання фахівцем фізичної терапії своїх професійних обов'язків, забезпечують його професійне зростання та самореалізацію.

На основі аналізу наукової літератури зауважимо, що здоров'язбережувальна компетентність майбутніх бакалаврів фізичної терапії, на відміну від такої само компетентності фахівців інших напрямів підготовки, має суттєву специфіку, що виражається, насамперед, у визначенні змісту професійної діяльності фізіотерапевта, яке міститься у документах Української Асоціації фізичної терапії. Згідно з документами Асоціації, укладеними на основі визначень Світової Конфедерації фізичної терапії, «фізичний терапевт/фізіотерапевт є незалежний фахівець галузі охорони здоров'я, який є відповідальним за розвиток, підтримку чи відновлення рухових функцій та рухливості протягом усього життя, застосовуючи практичну діяльність

засновану на доказах. Фізичний терапевт полегшує біль та лікує чи запобігає появі фізичним станам, що викликані травмою, захворюванням чи іншим ураженням. Фізичний терапевт надає можливість пацієнту та особам, які за ним доглядають, керувати станом пацієнта поза межами клініки. Фізичний терапевт провадить свою діяльність у межах своєї сфери практичної діяльності і Етичного кодексу та професійної поведінки». Таким чином, фахівець-фізіотерапевт має не лише сформувати власний рівень здоров'язбережувальної компетентності, але й дбати про формування цієї компетентності у своїх пацієнтів. У європейських документах про професійну підготовку фізіотерапевтів визначено також основний *дескриптор*, що ілюструє належний рівень професійної компетентності фахівців-фізіотерапевтів на бакалаврському рівні підготовки, а саме: *рівень 6 (підготовка бакалаврів)* передбачає: сформованість комплексу знань про сферу професійної діяльності; розвинений новаторський підхід до майбутньої професійної діяльності, сформовані навички професійної майстерності, в тому числі й у непередбачуваних та комплексних завдань діяльності; здатність брати на себе відповідальність за вирішення завдань професійної діяльності, розробляти та реалізувати проекти в професійній сфері, професійно зростати та самовдосконалюватися.

У документах Світової Конфедерації та Української Асоціації фізичної терапії чітко прописано компетентнісні засади підготовки майбутніх бакалаврів фізіотерапевтів. Професійну компетентність фахівця-фізіотерапевта унормовано на європейському рівні у сукупності кількох основних *професійних компетенцій*, як-от:

1. *Розуміння концепції знань* (understanding of knowledge), тобто наявність комплексного знання про сферу майбутньої професійної діяльності, зі сформованими вміннями та навичками здійснення основних професійних функцій фізіотерапевта у лікувальних та/або реабілітаційних закладах різного рівня й типу, залежно від держави, яка здійснює професійну підготовку названих фахівців.

2. *Клінічні навички* (clinical skills), що передбачають обізнаність (як вміння, доведені до автоматизму, тобто стійкі навички) у здійсненні основних професійних операцій та дій, пов'язаних з фізіотерапевтичною допомогою пацієнтам; здатність до використання навичок клінічного мислення у кожній професійній ситуації, в тому числі у співпраці з пацієнтом.

3. *Міжособистісні навички* (interpersonal skills), тобто сформовані вміння й навички ефективного професійного та особистісного спілкування; здатність до вирішення суперечностей та конфліктів у професійній сфері; вміння будувати професійно й особистісно доцільні й комфортні відносини у сфері професійної діяльності фізіотерапевта; вміння забезпечити психологічний комфорт та гідність кожного пацієнта упродовж всього процесу професійної комунікації з фізіотерапевтом.

4. *Навички комплексного вирішення професійних проблем* (problem solving) – сформовані навички оперативного реагування в кожній конкретній професійній ситуації (в тому числі скринінгу в т. зв. «ситуації червоного прапора») із залученням інтегрованих міждисциплінарних команд чи індивідуальної професійної діяльності; здатність до групового й індивідуального прийняття рішень; належний рівень відповідальності за їх прийняття й втілення в професійну діяльність.

5. *Навички клінічної оцінки* (clinical judgment), що визначають рівень сформованості здатності фахівця-фізіотерапевта до комплексної оцінки професійної ситуації, вміння застосувати актуальний набір фізіотерапевтичних методів, технік і методик задля її вирішення; здатність до мінімізації ризиків та небезпек у діагностиці та проведенні фізіотерапевтичної діяльності.

6. *Технічні навички* (technical skills) – навички належного володіння сучасним обладнанням фізіотерапевта, інформаційно-технологічним ресурсом професійної сфери; здатність залучати до вирішення професійних завдань науково-дослідницький та інформаційний ресурс суміжних галузей знання та практичної діяльності.

Визнаємо дуже важливим, що в нормативних програмних документах Світової Конфедерації та Української Асоціації фізіотерапевтів окремо прописано *вимоги до сформованості компетенцій майбутніх бакалаврів фізичної терапії з підтримки здорового способу життя та запобігання*, які, власне, й складають основу здобов'язбережувальної компетентності названого фахівця. Серед таких компетенцій європейські документи наголошують на:

1) *біопсихосоціальному підході* до визначення детермінант здоров'я; за цим підходом, кожне захворювання спричинене комплексним впливом сукупності чинників, серед яких біологічні (біохімічні, генетичні), психологічні (індивідуально-психологічні особливості організму), соціальні (соціально-економічні ситуація в суспільстві, культурна специфіка, стан родини тощо);

2) значущості застосування *мотиваційних бесід* (як клієнт-орієнтованого способу консультування з метою зміни в поведінці пацієнтів) та імплементації самоуправлінських стратегій у розвиток здорового способу життя пацієнтів;

3) необхідності запобігання клінічним проявам захворювання шляхом реалізації біопсихосоціального підходу та *планування здорового способу життя* фізіотерапевта та його пацієнтів.

Отже, на підставі аналізу змісту українських та міжнародних документів, насамперед, Світової Конфедерації фізичної терапії та Української Асоціації фізичних терапевтів, визначено, що здоров'язбережувальна компетентність майбутніх бакалаврів з фізичної терапії є значущою складовою їх загальної професійної компетентності й має власну специфіку порівняно з названою компетентністю, притаманною представникам інших професій, адже фізіотерапевти, крім власного сформованого рівня здоров'язбережувальної компетентності, мають розвивати названу компетентність у своїх пацієнтів. З'ясовано зміст основного дескриптора, що визначає належний рівень професійної компетентності фахівця-фізіотерапевта на бакалаврському рівні підготовки. Проаналізовано основні професійні компетенції майбутніх бакалаврів фізичної терапії (розуміння концепції знань; клінічні,

міжособистісні, технічні навички; навички комплексного вирішення професійних проблем та клінічної оцінки) та їх здоров'язбережувальний зміст.

А. В. ТКАЧЕНКО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Т. В. Філімонова

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасний стан реформування освіти в Україні потребує насамперед кваліфікованих професійно компетентних педагогічних працівників. Стрімкого розвитку набуває дослідження управління в галузі освіти. Науковці та практики педагогічної діяльності почали активно створювати комплекс форм і методів навчання управлінців, спрямували зусилля на формування потужного керівного складу навчальних закладів.

Теоретико-методичні основи управління навчальними закладами висвітлені у працях В. Бегея, Є. Березняка, В. Бондаря, О. Боднар, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, І. Зязюна, Л. Калініної, Л. Карамушки, В. Маслова, Н. Островерхової, Л. Паращенко, В. Пікельної, М. Поташника, В. Пуцова, Т. Сорочан, Є. Тонконогої, Є. Хрикова, Т. Шамової тощо.

Значну увагу спрямовано на дослідження формування управлінських умінь майбутніх педагогічних працівників (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремінь, М. Михальченко та інші). Педагогічні основи, зміст, структуру, дидактичні умови та проблеми професійної підготовки майбутніх учителів висвітлювали С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Євтух, Н. Кічук, М. Левківський, В. Луговий, О. Плахотнік, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін. Проблеми підготовки майбутніх фахівців до управлінської діяльності досліджували Т. Білобровко, Л. Даниленко, І. Ковчина, В. Крижко, С. Нікітчина, О. Романовський, Л. Сергеева, А. Шегда та інші.

В. Крижко у навчальному посібнику «Теорія та практика менеджменту в освіті» зазначає, що за специфікою своєї професійної спрямованості педагог є керівником та організатором життя і діяльності дітей. Головний напрямок роботи педагога – це удосконалення змісту, методів і прийомів навчання, виховання та розвитку дітей. Обов'язковою умовою для вирішення проблем організації навчально-виховного процесу, як зазначає науковець, є постійна висока інформованість педагогічних працівників, володіння результатами новітніх досліджень психолого-педагогічної науки, присвячених удосконаленню технологій навчання, виховання та розвитку.

М. Гриньова, досліджуючи освітній менеджмент, зазначає, що першочергового значення набуває проблема підготовки педагога-професіонала, творчої яскравої духовно гармонійної розвиненої особистості, лідера, генератора управлінських і педагогічних ідей, який би володів професійною культурою, управлінською майстерністю і різноманітними управлінськими, проектними та педагогічними технологіями, здатного повести за собою і педагогів, і дітей, і батьків, і громадськість.

На думку Г. Салімана і Дж. Батслера управлінські уміння – це низка можливостей, набутих у процесі навчання та розвитку. Їх накопичують для вирішення багатьох завдань, які людина вирішує на протязі життя. Л. Скібіцька визначає управлінські уміння як застосування знань на практиці, трансформовані знання, які втілюються при здійсненні конкретних управлінських операцій. Л. Паращенко визначила, що формування управлінських умінь особистості позитивно впливає на її загальний розвиток, а набуття нею вмінь організовувати діяльність і налагоджувати комунікаційні зв'язки, аналізувати й рефлексувати, проектувати розвиток власної і опосередкованої діяльності, сприяє самоствердженню та самореалізації особистості, підвищенню її конкурентоспроможності на ринку праці.

Л. Карамушка, розглядаючи психологічні особливості управлінського процесу в освітніх організаціях, проаналізувала психологічні характеристики керівників і працівників начальних закладів, які впливають на успішність

управління, визначила психологічні фактори та умови їх взаємодії, акцентувала увагу на визначенні управлінських умінь у відповідності до основних елементів управління (діагностико-прогностичні; організаційно-регулятивні; контрольно-коригуючі). Роберт Кац визначив технічні, соціальні та когнітивні уміння як управлінські, необхідні для успішного досягнення кінцевої мети роботи. Досліджуючи професійні ціннісні орієнтації педагогів (комунікаційну, діагностичну, прогностичну, організаційно-методичну, конструктивну, дослідницьку та суспільну діяльність), В. Крижко дійшов висновків, що педагоги зі стажем роботи понад 5 років, часто не бачать взаємозв'язку між діагностичними та прогностичними компонентами педагогічної праці. Вивчаючи науковий потенціал педагога-менеджера, М. Гриньова визначила необхідність бути науковцями і володіти науковими методами дослідження педагогічного та управлінського процесу і його учасників. Г. Єльнікова відзначає, що управлінська компетентність потребує вміння добирати спеціальні знання для виконання конкретних управлінських дій, і виділяє групи знань, потрібні педагогові, серед яких законодавчо-нормативні, методологічні, загальнотеоретичні, організаційно-технологічні, та необхідні уміння відповідно до загальних управлінських функцій: діагностико-прогностичні, організаційно-регулятивні та контрольно-коригуючі.

Л. Васильченко окреслила комплекс виробничих і соціально-психологічних умінь як управлінських.

На підставі вивчення наукових джерел ми можемо виділити наступні управлінські уміння, які б забезпечували ефективність й успішність управління навчально-виховним процесом:

- діагностико-прогностичні (проективні) – вміння чітко визначати мету, цілі і завдання в ході навчального процесу;
- гностичні вміння – здатність аналізувати, порівнювати, узагальнювати, вносити корективи;

- організаційно-регулятивні – самостійно приймати доцільні управлінські рішення з урахуванням психологічних особливостей конкретної ситуації;
- соціально-психологічні – організовувати сприятливий психологічний клімат, підвищувати мотивацію;
- контрольно-коригуючі – регулювання взаємовідносин й підвищення згуртованості педагогічного колективу, ліквідація конфліктів, координація навчальної й пізнавальної діяльності вихованців.

Отже, під управлінськими вміннями слід розуміти сукупність певних дій, здійснюваних на основі спеціальних знань, що мають міждисциплінарний характер і обумовлюють здатність до успішного виконання управлінської діяльності. Варто відзначити, що формування управлінських умінь залежить від умов навчання, організації процесу вправління, від індивідуальних особливостей особистості педагогів: типу нервової системи, професійного досвіду, теоретичних знань, нахилів і здібностей, усвідомлення мети завдання, розуміння його змісту і способів виконання.

Аналізуючи психолого-педагогічні засади формування умінь, ми можемо зробити висновки, що формування управлінських умінь у педпрацівників може відбуватися наступним чином:

1. Педагоги засвоюють знання і перед ними ставлять завдання, що вимагають використання знань (знання – завдання – застосування знань).
2. Педагоги визначають ознаки, які відрізняють один тип задач від інших. У процесі виконання завдання, вони визначають тип задачі та виконують операції, необхідні для розв'язання цього типу задач.
3. Педагоги навчаються управлінській діяльності, необхідній для використання знань.

Управлінські вміння формуються легко за умови глибокого розуміння педагогами суті понять «управління», «освітній менеджмент», «лідерство», «управління навчально-виховним процесом», «управлінські знання, вміння і навички». Прийняття управлінських рішень може ускладнюватися маскуванням суттєвих зв'язків багатьма другорядними даними чи відомостями.

Виокремлення суттєвих для завдань характеристик залежить від уміння педагогічних працівників зрозуміти ситуацію цілісно, а не окремі її елементи. Велику роль відіграє при цьому набутий професійний досвід працівників. На основі опрацьованих джерел у галузі педагогіки, психології та освітнього менеджменту, ми пропонуємо власне визначення формування управлінських умінь у майбутніх вчителів початкової школи –це процес засвоєння знань, чіткого визначення змісту поставлених завдань, готовність до прийняття управлінських рішень в ході здійснення професійної діяльності.

О. В. ЛЕОНЕНКО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Т. В. Філімонова

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проблема національного виховання була предметом дослідження як учених класиків української педагогіки (О. Ольжич, С. Русова, Г. Сковорода, К. Ушинський, І. Франко), так і сучасних (В. Гнатюк, П. Ігнатенко, М. Красовицький, В. Кузь, Ю. Руденко, О. Савченко, М. Стельмахович).

Поняття світогляду належить до традиційних філософських категорій. Вперше цей термін було використано в німецькій філософії у працях Гегеля, Шеллінга, Ділтея та інших. З часом термін «світогляд» поширився і в слов'янській філософії (російській, українській, польській).

Проблема формування світогляду досліджена у ряді робіт провідними вченими, зокрема: П. Атаманчук (технологічні основи управління формуванням світогляду як однієї із базових людських якостей), І. Бургун, С. Каменецький (виділення компонентів та показників сформованості наукового світогляду), О. Яковлева, М. Садовий (трактування теоретичних засад наукового світогляду), В. Мещанський, В. Разумовський, С. Гончаренко (основи формування наукового світогляду).

Дмитро Чижевський був одним із перших серед українських мислителів, хто звернув увагу на проблему національного світогляду як філософську. «Народний світогляд, – стверджував він, – є національно-зумовлене ставлення цього народу до світу та життя. Він виявляється і в тому, що цей народ у світі любить, чого в житті він уникає, що в людині найвище оцінює, до чого ставиться негативно і т. д.»

Також займався проблемою національного світогляду і Володимир Шинкарук. Духовною базою національної культури він вважав самосвідомість народу, у своїх святинях, національних символах, його духовні почуття у звичаях та обрядах (національний, моральний, естетичний, релігійний, громадянські та інші). «Ці почуття та їх об'єкти (такі як: Батьківщина, рідні річки, ліси та гори, образи національного епосу, билини чи думи, ідеали мужності, доброти та справедливості, чоловіча та жіноча краса, народна та поетична символіка, мелодійна музика) – все, що сприймається як благодійне чи злочинне, – формують своєрідне для цього народу бачення світу, світосприймання і світовідчуття, зрештою його світогляд, – відзначає В. Шинкарук. За своєю ефективністю, цей світогляд кристалізується в народній мудрості».

Відомий вчений Гончаренко С. визначає світогляд як форму «...суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому». Складовими світогляду узагальнені уявлення про світ та людину, про зміст людського життя, система переконань, принципів та ідеалів. Формування світогляду відбувається в ході засвоєння духовної культури людства, пануючих у суспільстві поглядів (політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних тощо), а також духовних почуттів, які є основою для віри і переконаності у реальності відповідних громадянських, моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів

Значна частина досліджень світогляду українського народу - це твори української думки етнопсихологічних напрямів (В. Янів, О. Кульчицький,

Я. Ярема, Е. Онацький, Б. Цимбалістий), в яких охарактеризовані ментальні особливості народу, на основі чого розкривається психічна структура українського національного характеру. Зокрема йдеться про наукову розробку В. Яніва «Нариси до історії української етнопсихології», а також твори О. Кульчицького «Світогляд та молодь», «Світовідчуття українця», «Риси характерології українського народу», «Основи філософії і філософічних наук».

Окремі риси українського світогляду та національного характеру розглядаються у праці В. Яніва «Релігійність з етнопсихологічного погляду», де розкрито значення релігійності як визначальної риси національного світогляду українського народу, та у роботі Є. Онацького «Українська емоційність», що висвітлює домінування емоційної світоглядної компоненти над розумовою та вольовою. Родинні почуття та їх місце в національному світогляді досліджені в «Українській родині» В. Яніва і «Родині та душі народу» Б. Цимбалістого.

Аналіз еволюції української духовної культури від найдавніших часів до ХХ ст., на якому базувалось дослідження психологічних особливостей українського народу, дав змогу визначити концепцію національної освіти, мета якої відновлення та розвиток справжніх національних цінностей народу, їх культури, а на їх основі - свідомість людини, їх етнічна приналежність.

Зазначимо, що більшість з них пов'язана з розробками етнопсихологів, зокрема В. Яніва («Українська вдача і наш виховний ідеал», «Ідеал людини на підставі першоджерел літератури») та О. Кульчицького («Український мирянин у духовній ситуації сучасності», «Психологічна проблема національно-патріотичного виховання»). Проте особливо значуще місце посідає праця представника української педагогічної науки Г. Ващенка «Виховний ідеал».

Особливості національного світогляду розглядали також представники української філософсько-політологічної думки початку ХХ ст., які застосовували наукові розробки найосновніших характеристик української людини для обґрунтування своїх політичних доктрин, метою яких було створення національної ідеї – однієї з духовних підвалин державотворення. Д. Лонцов у працях «Націоналізм» та «Дух нашої давнини», В. Липинський у

«Листах до братів-хліборобів» виділяють ознаки, які зумовлюють специфічність українського народу. Навколо категорії «національний світогляд» розгортали свої вчення й філософи, які досліджували специфіку українського філософського мислення, – Д. Чижевський, І. Мірчук, М. Шлемкевич. Цій проблемі присв'ячені «Нариси з історії філософії» та «Історія української літератури» Д. Чижевського, «Історія української філософії» і «Світогляд українського народу» І. Мірчука, «Загублена українська людина», «Душа і пісня» М. Шлемкевича.

Національний світогляд у працях українських учених постає як система принципів, поглядів, цінностей та переконань, які поділяє більшість представників народу.

Д. Чижевський у «Нариси з історії філософії» дає визначення «народного світогляду», як поєднання певного надісторичних та історичних елементів, що виявляють національно обумовлене ставлення людей до світу і до життя. Виявляється, він «і в тім, що цей нарід в світі любить, до чого ставиться негативно і т. д.»

М. Шлемкевич також зазначає важливість світогляду при з'ясуванні особливостей національної культури, оскільки «крізь призму світогляду людина розуміє світ і події в ньому, себто світогляд піддає людині підставу супроти різних явищ і подає розумову оцінку тих явищ».

Національний світогляд відображає ставлення етносу до світу і до самого себе, що виникає протягом його життя - діяльності. Причому важливе значення тут належить не лише світоглядним елементам, які породжує ця спільнота на сучасному етапі, а й складовим, що мають традиційне походження, тобто тим, які спільнота отримала у спадок від попередніх поколінь, а також елементам, трансформованим зі світоглядів інших національних спільнот.

Початки формування національного світогляду сягають корінням ще первісних часів, що створюють основу, на якій пізніше під впливом нового знання у власному житті під впливом нових знань, великих змін у власному житті народу, чужих культур нашаровувались нові елементи.

Національний світогляд, який трансформується сам, визначає всі зміни, що відбуваються в етносі, становлячи його духовну основу. Сучасний дослідник М. Патеї-Братасюк зазначає, що духовний склад людей (що фактично становить основу національного світогляду) «проявляється в його природі, звичаях, традиціях, етнічних почуттях, смаках тощо. Це особливий колір почуттів і емоцій, мислення і дій, стійких етнічних особливостей, сформованих звичками протягом багато століть і навіть тисячоліть в результаті невичерпного життя людей. На психічному складі народу (етносу) відображаються геополітичні чинники, історична дія, чинники соціокультурні».

Спочатку слід врахувати національний світогляд, як необхідний компонент національної самоідентифікації. Це результат тривалого процесу розвитку етнічної спільноти, яка формувалася протягом століть під впливом різні обставини та фактори, що проявляються в різному ступені.

Етнічні групи складаються з людей, об'єднаних загальними рисами і більш-менш стабільними особливостями культури та психічного складу, що виражаються в мові, народному мистецтві, звичаях, обрядах, традиціях, нормах поведінки. Знати їх, означає вміти передбачати реакцію людей на екстремальні ситуації, в яких люди найбільш згуртовані і які можуть виникнути спонтанно або створювати штучно, а також координувати свої дії. Характерні риси національного світогляду, які проявляються у світогляді особистості, дають змогу розглядати її як репрезентанта всього народу.

Усвідомлення національної ідентичності відбувається перш за все, коли люди розуміють відмінності в своїй групі від інших. Зв'язки, що визначають соціальну природу людського існування. «Культурою, – писав М. Грушевський, роздумуючи про українську мову і українську школу, – зветься все, що тичиться освіти і просвіченого життя: наука, письменство, художницька штука всяка, добрий лад у життю людським, товариським».

Сутність національного світогляду, що формувалася під впливом різноманітних факторів упродовж усієї історії народу, визначає певною мірою і спосіб діяння сучасної людини. Особливості національного світогляду

зумовлюють специфіку духовної культури народу, що засвідчує його неповторність і здатність відстояти свої ідеали в найважчих умовах, можливість вдосконалення та поглиблення діалогу між національною та іншими культурами.

А. М. ДРІБНИЦЯ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук Т. В. Філімонова

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Активізація пізнавального інтересу у дітей молодшого шкільного віку - це тривалий процес, який є поступовим. Тому дуже важливо знати і створювати психологічні та виховні умови, за яких процес активізації пізнавальної діяльності стане більш ефективним.

На думку С. Хатунцевої, психологічні та виховні умови є джерелом виникнення, існування та розвитку самого навчального процесу, запорукою його присутності та можливостей для вдосконалення. Крім того, спеціально створені психолого-педагогічні умови мають можливість регулювати педагогічний процес і дозволяти його компонентам корелювати між собою.

Ми вважаємо, що активізація пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку за допомогою інтегрованого навчання буде ефективною за таких умов:

- 1) врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, врахування соціально-пізнавального досвіду дітей цього віку;
- 2) позитивне емоційне налаштування учасників навчально-виховного процесу;
- 3) органічне включення елементів інтеграції в навчальний процес;
- 4) співпраця та участь вчителів та здобувачів освіти.

Розкриємо суть та зміст цих психологічних та виховних умов.

Перша умова – **врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, врахування соціально-пізнавального досвіду дітей цього віку.** Вікові психологічні властивості зумовлені конкретно-історичними умовами, за яких людина розвивається, спадковістю і, певною мірою, характером виховання, особливостями діяльності та спілкування особистості. Для кожного віку існує специфічна ситуація розвитку, тобто певний взаємозв'язок між умовами соціальної сфери та внутрішніми умовами формування особистості. Тому кожна дитина має різний рівень розвитку пізнавальних процесів. Однак взаємодія зовнішніх і внутрішніх факторів призводить до типових психологічних характеристик, що є загальними для більшості індивідів того ж віку.

Індивідуальність характеризується низкою інтелектуальних, довільних, моральних, соціальних та інших людських рис, які постійно відрізняють людину від інших людей. Індивідуальність виражається в індивідуальних особливостях. Індивідуальні характеристики включають оригінальність почуттів, сприйняття, мислення, пам'ять, уяву, характеристики інтересів, нахилів, здібностей, темпераменту, особистості. Індивідуальні особливості впливають на розвиток особистості; Вони багато в чому визначають формування всіх якостей.

Говорячи про врахування індивідуальних особливостей, ми маємо на увазі не пристосування завдань та основного змісту уроків та виховання до окремого учня, а пристосування форм та методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей з метою забезпечення певного рівня особистості розвитку. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, нахилів та талантів кожного студента.

Кожна дитина, навіть у віці 6 років, вже має певний досвід. Вибрані вчителем завдання також повинні бути соціально обумовлені вміннями та навичками дитячого досвіду. Якщо цим фактором знехтувати, загальні завдання та уроки не будуть цікавими для учнів, а рівень пізнавальної активності буде

нижчим. Деякі студенти не зможуть виконати завдання, тоді як іншим це буде дуже легко та нецікаво.

Тому, готуючись до уроку та обираючи методи та прийоми, які найефективніше покращать пізнавальну діяльність учнів, вчитель повинен робити це обережно, звертаючи увагу на вік та індивідуальні особливості учнів, чи використовують вони матеріал виходячи зі своїх здібностей приймати психологічні навички, враховувати їх. власний соціальний досвід.

Друга умова – позитивне емоційне ставлення учасників навчально-виховного процесу.

Цей стан слід розглядати з психологічної точки зору. Емоції впливають на всі сфери людського життя, включаючи навчання. Є переконливі докази того, що емоції є найважливішим фактором регулювання когнітивних процесів. Так, емоційне забарвлення – одна з умов, що визначають випадкову увагу та пам'ять. Це може значно ускладнити довільне регулювання цих процесів.

Створення доброзичливої, невимушеної атмосфери в класі, усвідомлення та підтримка унікальності кожної людини (як викладача, так і учня) значно покращує навчання. Позитивна атмосфера може зробити клас більш комфортним місцем, що, у свою чергу, мотивує навчання та спонукає учнів до підвищення рівня пізнавальної активності.

Негативне ставлення до навчання пов'язане з такими негативними емоціями, як страх, образа та незадоволення собою та вчителем. Позитивне ставлення до навчання пов'язане з позитивними почуттями здивування, переживанням незвичності, впевненості у собі та гордості за себе. Емоційно забарвлені знання запам'ятовуються швидше та сильніше знань, які не мають індивідуальності та залишають людину байдужою. І це завжди потрібно враховувати при підборі навчального матеріалу. Навчання – це весело.

Створення сприятливої емоційної атмосфери пізнавальної діяльності учнів є найважливішою передумовою формування пізнавальних навичок та розвитку особистості учня в процесі навчання. Ця умова пов'язує всі функції

навчання - освіту, розвиток, освіту і ту, яка прямо і опосередковано впливає на вміння та інтереси учнів.

Мистецтво навчання – це мистецтво викликати в учнів цікавість, а потім задовольнити їх.

Третя умова – **органічне включення інтеграційних елементів у навчальний процес.**

Професійний фахівець, який вивчає проблему не лише теоретично, а й емпірично, може відповідати цій умові.

Інтеграція є необхідною передумовою сучасного освітнього процесу. Їх можливе впровадження в будь-якому навчальному закладі дозволить цьому закладу перейти на новий рівень розвитку. Інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але їх мета одна – розвинена, творча особистість, здатна до творчого пошуку.

Впровадження елементів інтеграції в навчальний процес вимагає ретельної підготовки: підбору навчально-методичних матеріалів, ретельного вивчення індивідуальних особливостей учнів, складу майстра тощо.

Використання інтегрованого підходу до організації навчального процесу відкриває низку можливостей для різнобічного, нетрадиційного, практичного засвоєння набутих знань.

Елементи інтеграції повинні органічно поєднуватися між собою, відповідати змісту та меті уроку, сприяти вирішенню основних завдань та зацікавити учнів у подальшій пізнавальній діяльності.

Важливою особливістю є те, що вчитель, який впроваджує інтеграцію в навчальний процес, повинен бути знайомим з усіма предметами, які він поєднує. Використання інтегрованого навчання не повинно бути самоціллю для самореалізації чи самоствердження, а навпаки, сприяти ефективній активізації пізнавальної діяльності.

Четверта умова – **співпраця та участь викладачів та студентів.**

Відносини між викладачами та студентами – це середовище, в якому формується та розвивається особистість учня. Основою цих взаємовідносин у

технології саморозвитку є особистий підхід та педагогіка співпраці. Це означає гуманізм і демократичність відносин, визнання права кожного учня на оригінальність, унікальність, унікальність особистості, прийняття її думки та позиції; Готовність до неоціненого ставлення до нього як до особистості.

Стилі взаємовідносин учитель - учень є особливо важливою частиною освітнього спілкування, оскільки вони сприяють або уповільнюють успішне здобуття дітьми знань та їх особистісний розвиток. Водночас у діяльності та спілкуванні дітей та вчителів слід виховувати самоврядування, рівність та рівність особистих позицій усіх учасників освітнього процесу. Співпраця повинна мати різні форми для різних вікових груп учнів. Наприклад, співпраця дошкільників та дітей початкової школи виражається в ігровому характері навчання, коли ігрові завдання та вправи поступово стають навчальними.

Важливим є спілкування та співпраця між викладачами та учнями в класі. Збиратися разом – це початок, злипатися – це прогрес. Вся творчість передбачає любов, тому робота вчителя без неї неможлива. Коли учень і вчитель підуть до класу з почуттям любові, доброти та поваги, відбудеться союз душ, який сприятиме ефективному навчанню та вихованню. Коріння взаєморозуміння, взаємозбагачення, взаємопідтримки, взаємної довіри та взаємоконтролю виростають із любові та поваги. Добре, щире, відкрите, емоційне, наукове спілкування – ось урок. Учень і вчитель обмінюються враженнями про них, сперечаються, висловлюють свої думки, дізнаються щось нове.

Отже, можна сказати, що співпраця між викладачем та учнем є як загальною діяльністю, так і організаційною системою діяльності тем взаємодії, яка характеризується: просторове та часове співіснування, організація та управління діяльністю, розподіл функцій, дій, операцій, наявність позитивних міжособистісних стосунків.

Тому поєднання вищезазначених психолого-педагогічних умов має створити комфортну атмосферу для навчального процесу та покращити пізнавальну діяльність учнів.

В.В. ВОРОБЙОВА , Д.О. ТРИГУБ

Науковий керівник – викладач Куриленко Т.В.

М.МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

СВОБОДА ЯК ЦІННІСТЬ

У статті розглянуто свободу як цінність, яка посідає важливе місце в житті людини і суспільства. Свобода постає як багатовимірний феномен, що передбачає її трактування у філософському, політичному, юридичному контексті. Розглянуто основні етапи розвитку уявлень про свободу. З метою з'ясування місця свободи в системі цінностей сучасної людини проведено опитування, за результатами якого виявлено суперечливу оцінку респондентами стану свободи. Визнання свободи базовою цінністю не корелює з її місцем в ціннісних пріоритетах опитуваних.

Ключові слова: *свобода, людина, суспільство, цінності, вибір.*

Артур Шопенгауер говорив, що кожен вірить, що він абсолютно вільний, навіть у своїх особистих діях, і думає, що в будь-який момент може почати жити по іншому. Однак в сучасному світі люди й досі задаються такими питаннями як: «Чи вільний я?», «Чи існує свобода взагалі?» «Чи потрібна мені свобода?»

З'ясування змісту свободи дозволяє нам говорити про такий її аспект, як свободу вибору. Свободу вибору можна вивчати як можливість індивіда робити вибір незалежно від зовнішніх та внутрішніх обставин. Якщо цей вибір є зумовленим хоча б однією обставиною, то в ньому свобода «щезає». Наявність різних обставин у процесі діяльності людини позбавляє її свободи вибору. Дійсно, у цьому значенні свободи виокремлюється її особливість, а саме чинити вибір відповідно до своїх бажань, тобто, чинити так як тобі хочеться в даний момент часу. Та чи можна стверджувати, що наші бажання не є тими обставинами, які зумовлюють наші дії? Саме ці думки ставлять під сумнів існування свободи як такої. Проте соціальний та історичний досвід людства свідчить про нездоланне прагнення людини не тільки зрозуміти сутність свободи, а й втілювати її в своїх вчинках та поведінці. І цей самий досвід свідчить про те, що свобода постає як особистісна і соціальна цінність.

Аналізуючи різні дослідження в межах нашої теми ми з'ясували, що проблемою вивчення й осмислення свободи волі займалися такі вчені: І. Кант, В. Джеймс, А. Шопенгауер, Г. Франкфурт, Г. Строусон, Д. Деннет, Б. Лібет, Д. Г'юм та ін. У своїх працях вони визначали важливість вивчення цього феномену, але їхні точки зору різнилися. Наприклад, Давід Г'юм пише, що ця гіпотетична свобода повсюдно дозволена бути у розпорядженні кожного, хто не є закованим у кайдани в'язнем. В свою чергу в книзі «Про свободу волі» Шопенгауер стверджує, що людина можете робити, що бажаєте, але в будь-яку мить свого життя можете бажати тільки одну визначену річ і абсолютно нічого іншого, крім тієї речі. Сучасний філософ Гален Строусон вважає інакше. На його думку, поняття свободи волі веде до безмежної регресії, а тому беззмістовне.

Аналізуючи різні джерела й дослідження з даного питання ми можемо зробити такий висновок, що розуміння феномену свободи, зокрема свободи вибору є не однозначним. Деякі дослідники впевнені, що свобода – ілюзорна, а інші переконані у необхідності дослідження і осмислення феномену свободи.

Мета статті – розглянути місце свободи, свободи вибору в системі цінностей сучасної людини та суспільства. Для досягнення мети були поставлені наступні задачі: 1. З'ясувати сутність феномену свободи та його місце в соціокультурному досвіді людства. 2. Визначити місце свободи серед базових цінностей людини. 3. Проаналізувати шляхом опитування ставлення людини до свободи вибору в сучасних умовах.

Актуальність теми полягає в тому, щоб з'ясувати наскільки свобода залишається життєво необхідною цінністю в сучасних умовах. Зазначимо, що з виникненням людства виникають перші уявлення про свободу. Згодом виникає поняття свободи, зміст якого зазнав змін, зумовлених розвитком суспільства.

Сучасне суспільство багатогранне: інтелектуальне, духовне, комп'ютеризоване. Ситуація «залежності – незалежності» характерна для будь-якого суспільства. Для сучасної людини простір її залежностей збільшується, з'являються нові її форми та види, наприклад, залежність, яка виникає

внаслідок розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Через свої нові залежності людина може відчувати стан свободи викривлено, вважаючи свої дії незалежними, вільними. Сучасний етап існування людства свідчить про те, що межа між залежністю і свободою дуже тонка. Тому інколи важко визначити в якому стані людина знаходиться: свободи чи залежності.

Осмислення проблеми свободи розгортається в площині взаємопов'язаних понять: свобода волі та свобода вибору. Поняття свободи розглядається з різних точок зору. У широкому філософському розумінні свобода – це особливий спосіб детермінації духовної реальності. Оскільки духовність є специфічною властивістю людського існування (екзистенції), свобода безпосередньо виявляє себе у людській життєдіяльності, що становить взаємодію духовних (свідомих і несвідомих) і природних (тілесно-біологічних) чинників. Свобода як можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей. Виходячи з цього, свобода є фундаментальною характеристикою людського існування, оскільки свобода – це не те, чим володіють люди, а те, чим вони є за своєю суттю.

З політичної точки зору свобода – це відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства. З юридичної точки зору свобода – це можливість людини поводитись відповідно до своїх волевиявлень, тобто, робити все, що бажається, але тільки те, що не заборонено законом і не спричиняє невинуватної шкоди правам і свободі інших людей. В цілому, свобода є універсальною характеристикою людського буття, свобода вибору стосується здатності людини обирати своє життя, керувати ним та бути відповідальною.

Історико-філософський екскурс щодо витоків та змісту поняття свободи свідчить про зміни у його розумінні та інтерпретації. Так, античні філософи описували свободу перш за все через поняття долі людини, окреслювали її політичний та екзистенційний вимір. За часів Середньовіччя свободу сприймали як звільнення від гріха, при чому виникала суперечність між

свободою людини та необхідною, між моральністю людини та всемогутністю Бога. У період Відродження під свободою розуміли всебічний розвиток індивіда. В епоху Просвітництва виникає протиріччя щодо існування свободи: це питання про морально-творчу відповідність сутності людини та її розвитку. А представники марксизму вважали свободу фікцією – людина міркує і чинить у залежності від спонукань і середовища. У сучасному філософському дискурсі свобода розуміється в екзистенційному, етичному та емпіричному вимірах.

Історико-філософський екскурс щодо проблеми свободи дає підстави вважати її актуальною й дотепер, незважаючи на різноманітність інтерпретацій та оцінок її змісту та сутності. Так, з метою з'ясування місця свободи в системі цінностей сучасної людини нами було проведено опитування «Свобода в житті сучасної людини». В опитуванні взяло участь 134 людей. З них чоловіків 12,7% (17 осіб), а жінок 83,3% (117 осіб). Вік опитуваних коливався від 14 до 35 і більше років. З них 14 – 18 років 12% (16 осіб), 18 – 25 років 52,2% (70 осіб), 25 – 35 років 12,8% (17 осіб), 35 і більше років 23% (31 особа). Сфера діяльності опитуваних: ті хто навчаються в школі – 2,2%(3 особи), навчаються у ВНЗ 55,2% (74 особи), працюють 42,5% (57 осіб). З них проживають у селі 30,6% (41 особа), СМТ 3,7% (5 осіб), місті 65,7% (88 осіб).

Для опитування ми використали такі запитання:

1. Чи вважаєте Ви себе вільною людиною?
2. Чи вважаєте Ви свободу базовою цінністю людського життя?
3. Чи існує свобода вибору, на Вашу думку?
4. Чи важко Вам робити вибір?
5. Що для Вас важливо в житті?
6. Чи поділяєте Ви думку, що свобода – це ілюзія?
7. цінить наскільки Ви керуєте власним життям?

На дані питання опитуванні відповіли наступним чином:

Таблиця 1

«Чи вважаєте Ви себе вільною людиною?»		
Так	Ні	Інша відповідь
84,3%	14,2%	1,4%

Отже, з таблиці 1 зрозуміло, що більшість людей (84,3%) впевнені, що вони вільні, деякі з них (14,2%) з цим не погоджуються. А деякі (1,4%) сумніваються. Ось, наприклад, така відповідь була дана у розділі інше: «Ні, бо людей сковує рамки й можливості свободи. Це пов'язано із рівнем життя в Україні».

Таблиця 2

«Чи вважаєте Ви свободу базовою цінністю людського життя?»	
Так	Ні
98,5%	1,5%

Таким чином ми можемо зробити висновок, що майже всі люди вважають базовою цінністю свого життя. Лише 1,5% з цим не погоджуються.

Таблиця 3

«Чи існує свобода вибору, на Вашу думку?»		
Так	Ні	Можливо
80,6%	3,7%	15,7%

Отож більшість людей (80,6%) впевнені, що свобода вибору існує. Інші (15,7%) сумніваються в її існуванні. Та лише (3,7%) заперечують цей факт.

Таблиця 4

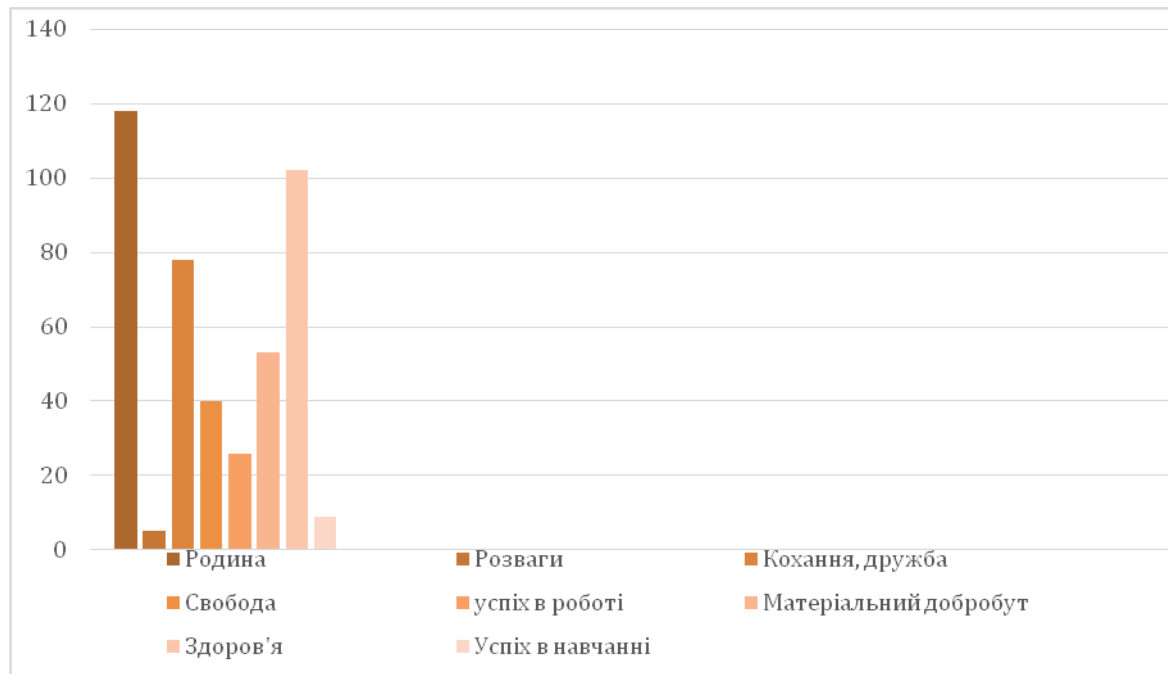
Чи важко Вам робити вибір?		
Так	Ні	Інша відповідь
49,3%	42,5%	8,2%

Дивлячись на результати таблиці 4, ми можемо зробити такий висновок, що майже половина опитаних (49,3%) погоджуються з тим, що їм важко зробити вибір. Інші (42,5%) не погоджуються з цим, а решта (8,2%) обрали інший варіант. Найчастіше обираючи розділ «інша відповідь» опитуванні

пропонували такі варіанти: «іноді», «дивлячись який вибір», «дивлячись між чим обирати», тощо.

На питання «Що для Вас важливо в житті?» відповіді такі:

Діаграма 1

Дивлячись на дану діаграму ми можемо зробити такий висновок, що найбільше люди цінують в житті: родину (88,1%), здоров'я (76,1%), кохання та дружбу (58,2%). Також важливими є: матеріальний добробут (39,6%) та свобода (29,9%) Менш важливими є успіх в роботі (19,4%), успіх в навчанні (6,7%) та розваги(3,7%). В свою чергу за цими даними ми можемо стверджувати, що свобода займає важливе місце в житті, але не є головною.

Таблиця 5

Чи поділяєте Ви думку, що свобода – це ілюзія?		
Так	Ні	Частково
19,4%	79,1%	1,4%

Проаналізувавши дані з таблиці 5, ми можемо запевняти, що більшість людей (79,1%) не погоджуються з твердженням, що свобода – це ілюзія. Інші або погоджуються (19,4%), або частково згодні (1,4%) з цим твердженням.

Останнім було питання «Оцініть наскільки Ви керуєте власним життям?» тож ми отримали такі результати:

Таблиця 6

«Наскільки Ви керуєте власним життям?»	
Оцінка	Відсотки
0	0%
1	0%
2	6%
3	28,4%
4	43,3%
5	22,4%

Серед опитуваних (65,7%) більшою мірою керують власним життям. Поставивши оцінку від 4 до 5. Меншою мірою керують своїм життям 28,4% респондентів. Лише 6 % вважають, що не керують своїм життям, поставивши оцінку 2.

Дане опитування нам дає можливість оцінити місце свободи в системі цінностей сучасної людини. Порівнюючи дані з таблиць 2 – 3 та 4 – 5 виникає суперечність. З одного боку люди переконані, що свобода існує та вважають себе вільними у своїх діях і вчинках. Але з іншого боку їм важко робити вибір. Окрім цього, порівнюючи дані з таблиці 2 та діаграми 1 слід відмітити, що визнання свободи базовою цінністю не корелює з її місцем в ціннісних пріоритетах респондентів. Отже, з огляду на результати опитування, певною мірою можна стверджувати, що свобода залишається життєво необхідною цінністю, але сприйняття її сутності у кожного індивіда своє.

Висновки. Свобода – це духовний феномен, зумовлений соціокультурними умовами життя людини та суспільства. З розвитком суспільства змінювалось розуміння змісту і сутності свободи та ставлення людини до неї. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що в системі цінностей сучасної людини свобода займає суперечливе місце. Вона

залишається важливою цінністю. Проте, заслуговують на увагу дані опитування (діаграма 1) за якими свобода не займає провідне місце серед базових цінностей. І люди готові пожертвувати свободою заради чогось ціннішого, наприклад – родини, здоров'я, дружби. Враховуючи всю складність та багатогранність проблеми свободи, перспективи наукових пошуків вбачаємо у подальшому дослідженні її емпіричного виміру.

В. А. КУДІНА

*Науковий керівник – доктор в галузі соціальних та поведінкових наук, доцент
Н.В. Михальченко*

М.МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Вчені відзначають, що педагогічна діяльність є цілеспрямованим виховуючим та навчаючим впливом вчителя на учнів з метою особистісного, інтелектуального та діяльнісного розвитку й основа його самовдосконалення та саморозвитку.

На думку науковців, педагогічна діяльність характеризується цілеспрямованістю, вмотивованістю, предметністю. Цілеспрямованість виявляється у тому, що учитель ставить і реалізує мету навчити учнів, виховати, сформувати у них не тільки знання, уміння, навички, але й систему цінностей, що стануть основою змістовності особистості. Вмотивованість включає ряд мотивів, що спонукають учителя до здійснення педагогічної діяльності. Ці мотиви можуть бути зовнішніми і внутрішніми.

Н.В. Кузьміна до характеристик педагогічної діяльності додає ще продуктивність. Пропонують декілька рівнів цієї характеристики:

- 1) репродуктивний, який визначається як наймінімальніший;
- 2) адаптивний (малопродуктивний);
- 3) локально-моделюючий (середньопродуктивний);
- 4) системно-моделюючий знання учнів, що означає високий рівень продуктивності;

5) системно-моделюючий знання і поведінку учнів, який вважається найпродуктивнішим.

Психологічний зміст педагогічної діяльності становить мотиви, предмет, мету, засоби, продукт, результат. Предмет педагогічної діяльності включає організацію процесу засвоєння учнями культурно-історичного досвіду народу. Наукові знання, носіями яких є вчителі, підручники тощо вважаються засобами педагогічної діяльності. Індивідуально сформований досвід учня є продуктом діяльності учителя. Результат діяльності педагога полягає у досягненні мети – інтелектуальному та особистісному розвитку учнів.

Суб'єктом педагогічної діяльності є учитель. У своїй діяльності він спирається на базові знання з фаху, методики викладання дисциплін, керуватися прийнятими у суспільстві нормами професійної поведінки, дотримуватися етичних принципів.

В.Г.Кремінь дотримується думки, що учитель має передавати не тільки готову інформацію, а й створювати особистісне переосмислення змісту навчальної інформації, адаптувати навчальний зміст до відповідного учнівського колективу, перебудовувати своє мислення у відповідності до еталонів розуміння учнями учбового матеріалу, одночасно бути своєрідним джерелом знань, сприяти навчанню учнів позитивним до них ставленням.

А.В.Петровський вважає, що діяльність учителя передбачає наявність у нього глибоких і різносторонніх знань, високої загальної культури, стійких інтересів у галузі викладання певної дисципліни, чітко вираженої професійно-педагогічної спрямованості, любові до дітей, знання основ вікової психології, теорії і практики навчання і виховання. Учитель повинен мати високий рівень самосвідомості. Чим він вищий, тим ширшими є можливості для його особистісного, професійного росту. Глибоке усвідомлення соціальної ролі учителя є сприятливою основою для розвитку таких рис, як цілеспрямованість, дисциплінованість, організованість та ін. Важливим показником є здатність учителя володіти українською мовою на рівні культури мовлення, яка сприяє

гармонізації соціальних взаємин учителя з колегами, батьками, учнями; утвердження в соціумі.

Умовою здійснення людиною педагогічної діяльності є наявність у вчителя педагогічних здібностей. В.А.Крутецький виділяє наступні педагогічні здібності:

- дидактичні – здібності доступно передавати учням навчальний матеріал, розкривати його як проблему, спонукати до її вирішення;
- академічні – здібності до відповідної галузі знань, знання мають бути значно ширшими і глибшими, ніж цього вимагає шкільна програма;
- мовленнєві – здібності учителя чітко і зрозуміло висловлювати власні думки;
- організаторські – здібності організовувати учнівський колектив і власну роботу;
- авторитарні – здібності безпосереднього емоційно-вольового впливу на школярів;
- комунікативні – здібності до спілкування з дітьми;
- педагогічна уява – здібності педагога передбачувати свої дії;
- здібності до розподілу уваги є професійно важливою якістю, яка дозволяє ефективно здійснювати навчально-виховний процес.

Здійснення учителем педагогічної діяльності передбачає формування і розвиток відповідних умінь і навичок, які забезпечують активне включення особистості кожного учня в навчальну діяльність.

Педагогічна діяльність, як і будь-яка інша, здійснюється за допомогою певної системи способів, прийомів. Вона обумовлюється специфікою діяльності та індивідуально-психологічними особливостями її суб'єкта – педагога.

А. М. ГУРОВА

Науковий керівник – викладач вищої категорії Русецька Ю. Л.

М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ

«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ
ГРОМАДЯНСТВА ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПРАВ І
СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ**

Конституція України в преамбулі закріплює прагнення Українського народу розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. Розвиток держави і суспільства в цьому напрямку визначають актуальність питання чіткої регламентації в праві меж можливої діяльності суб'єктів правовідносин. Серед питань співвідношення суб'єктів в праві є завдання держави окреслити становище і межі людини і громадянина по відношенню до інших індивідів, колективів та спільнот, тобто визначити правовий статус людини і громадянина.

Метою цієї статті є встановлення особливостей правового статусу іноземців та осіб без громадянства при забезпеченні принципу рівності прав і свобод в Україні. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі наукові завдання: визначити поняття «правовий статус», «іноземець», «особа без громадянства»; дослідити нормативно-правові акти у цій сфері та визначити особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства при забезпеченні принципу рівності прав та свобод в Україні.

Правовий статус є збиральною, акумулюючою категорією. Багатоманітні зв'язки права та особи найбільш повно можуть бути охарактеризовані через поняття правового статусу, в якому відображаються всі основні сторони юридичного буття індивіда: його інтереси, трудова і суспільно-політична діяльність, взаємовідносини з державою соціальні потреби та їх задоволення. Реалізує особа себе через активну участь в суспільному житті, через суспільні відносини, різні рухи. Соціальні класи, групи, особи, які входять до них,

впливають як на соціальний розвиток суспільства, так і на свій особистий. Велике значення в розвитку особи має сам її правовий статус.

Забезпечення принципу рівності прав і свобод здійснюється в однаковій мірі щодо всіх людей в Україні. Щодо певних осіб таке забезпечення має свої особливості, пов'язані зі специфічним правовим статусом цих осіб. Дійсно, іноземці та особи без громадянства, на відміну від громадян України, мають дещо інше коло прав, зокрема, по відношенню до держави. Однак, у більшості своїх прав і свобод іноземці та особи без громадянства є рівними з громадянами України. Отже, особливості забезпечення принципу рівності прав і свобод іноземців та осіб без громадянства в Україні полягають у їх особливому правовому статусі.

Проблеми правового статусу особи неодноразово ставали предметом дослідження таких вчених, як: М. Вітрук, В. Колісник, А. Колодій, В. Масленніков, М. Матузов, А. Олійник, О. Петришин, В. Погорілко, І. Полховська, П. Рабінович, А. Савицька, Ю. Тодика, В. Шевцов, М. Цвік та інших. Однак, правовий статус іноземців і осіб без громадянства в контексті забезпечення принципу рівності прав і свобод залишається недослідженим.

Так, М. Матузов вважає, що правовий статус особи – це юридично закріплене становище особи в суспільстві. Інші вважають, що це поняття складається з соціально допустимих і необхідних можливостей особи не просто як індивіда, а як громадянина.

М. Вітрук визначає правовий статус особи як систему юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів в їх єдності, основу чи ядро її правового становища.

Правовідносини - це урегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що забезпечуються державою.

Принципи правового статусу – основні, найбільш загальні, нормативно-регулятивні правила поведінки, що визначають положення людини і громадянина в сучасному суспільстві, демонструють його сутність та соціальне

призначення. Конституція України починає регламентацію правового статусу людини і громадянина з закріплення загальних його принципів, а також порядку їх практичного здійснення. Ці принципи проголошуються у ст.ст. 21 - 24 Конституції України.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про громадянство України», громадянин України – особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. У свою чергу, громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Громадяни України володіють усім комплексом прав та свобод, включаючи політичні права. На відміну від них, іноземці та особи без громадянства в силу свого правового статусу володіють у рівній мірі тими ж правами та свободами, що й громадяни України, за виключеннями які встановлені законами.

Користування іноземцями і особами без громадянства передбаченими законом правами означає:

а) вони користуються тими ж правами і свободами, що і громадяни України при умові їх законного перебування на території України;

б) винятки встановлюються Конституцією, законами України і міжнародними договорами, які ратифіковані Україною.

Виконання іноземцями і особами без громадянства обов'язків, передбачених законами України передбачає:

а) вони несуть такі ж обов'язки, що і громадяни України;

б) винятки встановлюються Конституцією, законами України і міжнародними договорами.

Надання іноземцям притулку означає: а) іноземцям і особам без громадянства в Україні може надаватися притулок; б) порядок надання притулку встановлюється законом.

Гарантії основних прав і свобод можна охарактеризувати як систему норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Законні інтереси особи – дозволені (але прямо не передбачені) нормативно-правовими актами прагнення особи до задоволення своїх потреб, до володіння тими чи іншими благами, соціальними цінностями, послугами.

Важливим елементом правового статусу людини і громадянина є правосуб'єктність, тобто здатність людини бути суб'єктом права. Вона включає в себе правоздатність і дієздатність.

Згідно з п.15 ч.1 ст.1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», особа без громадянства – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. Відсутність у іноземців та осіб без громадянства України робить їх особливими суб'єктами конституційного права. Однак, слід вказати на певну методологічну неточність у нормативно визначених категоріях «громадянство України», «іноземець», «особа без громадянства». Так, громадянство в обов'язковому порядку передбачає взаємні права та обов'язки між фізичною особою та державою. На наш погляд, іноземці, особи без громадянства, незалежно від перебування на території України (або за її межами), також мають взаємні права та обов'язки, що не надає їх статусу громадянства України. Конституційне право та державне будівництво Європейські перспективи № 10, 2014 Якщо замислитися, зазначені фізичні особи мають ряд обов'язків перед державою Україна, наприклад, поважати її суверенітет, територіальну цілісність, права і свободи громадян України тощо.

Зокрема, згідно з ч.3 ст.3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Іноземці та особи без громадянства зобов'язані неухильно додержуватися Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, інтереси суспільства та держави. Держава, виконуючи взяті на себе міжнародні зобов'язання, має досить чисельні обов'язки по відношенню до іноземців та осіб без громадянства.

Такі обов'язки покладені міжнародно-правовими актами, міждержавними угодами тощо. Тому визначення терміну «громадянство» в сучасних умовах

вже не відображує специфіки цього правового зв'язку, оскільки одночасно правовий зв'язок існує також і з іноземцями, і з особами без громадянства. Таким чином, нарізла необхідність перегляду поняття «громадянство України», визначене національним законодавством. На підставі аналізу нормативно-правових актів можна виділити такі особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства. По-перше, за загальним правилом обсяг дієздатності іноземців встановлюється законодавством країни громадянства (підданства), особи без громадянства визначається законодавством держави, в якій така особа має постійне місце проживання. Так, громадянин Швейцарії є дієздатним з 20-річного віку, громадянин США, залежно від штату, в якому він проживає, з 18 чи з 21-річного віку тощо. Разом з тим, згідно зі ст.26 Цивільного кодексу України, усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки.

У зв'язку з цим цивільна дієздатність зазначених осіб, які перебувають на території України, по укладеним правочинам, зобов'язанням по відшкодуванню шкоди тощо визначені нормативно-правовими актами України. В цій ролі іноземці та особи без громадянства виступають на рівні з громадянами України. По-друге, якщо вже говорити про цивільну дієздатність, то при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності іноземцями та особами без громадянства є свої особливості. Зокрема, ст.5 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлено, що всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають рівне право здійснювати будь-які її види, прямо не заборонені законами України, незалежно від форм власності та інших ознак. Тобто іноземці та особи без громадянства є такими ж суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, як і громадяни України. Водночас визначено, що фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з моменту набуття ними цивільної дієздатності згідно з законами України. Фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони зареєстровані як підприємці згідно з Законом України «Про підприємництво». Фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на

території України, мають зазначене право, якщо вони є суб'єктами господарської діяльності за законом держави, в якій вони мають постійне місце проживання або громадянами якої вони є. По-третє, існують деякі категорії іноземців, що не підлягають кримінальній відповідальності за злочини, вчинені в Україні (наприклад, дипломати, консули, аташе та інші). Їх відповідальність за вказані злочини визначено законодавством країни їх походження.

Згідно зі ст.8 Кримінального кодексу України, іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

По-четверте, аналогічно до кримінального, вирішуються питання про адміністративну відповідальність іноземців та осіб без громадянства. Згідно зі ст.16 Кодексу України про адміністративні правопорушення, іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Стаття 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання

або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України.

Отже, іноземці та особи без громадянства є спеціальними суб'єктами зазначеного правопорушення. Наведені особливості правового забезпечення принципу рівності прав і свобод іноземців та осіб без громадянства в цілому відповідають міжнародним стандартам у цій сфері.

Підсумовуючи вищевикладене зазначаю, що велике значення в розвитку особи має сам її правовий статус. Правовий статус людини і громадянина в Україні визначається як правове її становище відповідно до Конституції та законів України.

Розрізняють загальний (конституційний), спеціальний (родовий, видовий) та індивідуальний (персоніфікований) правовий статус.

Основи правового статусу людини і громадянина в Україні складають: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність.

Громадянство є одним із визначальних факторів у характеристиці правового становища та статусу особи, одним із найважливіших елементів її правового статусу. Обсяг тих прав і свобод, якими особа може користуватися в окремій державі, а також обсяг обов'язків, що покладено на неї цією державою, перебувають у прямій залежності від наявності чи відсутності в особи статусу громадянина даної країни.

Іноземці та особи без громадянства, що легально перебувають на території України, мають ті самі права і свободи та виконують ті самі обов'язки, що й громадяни України, за винятком прав і обов'язків, закріплених Конституцією виключно за громадянами України.

Особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених

Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Особи, яким надано тимчасовий захист, є іноземцями чи особами без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах на період дії обставин, за наявності яких було надано тимчасовий захист.

Удосконалення законодавства і практики реалізації прав, свобод та обов'язків людини та громадянина буде сприяти і удосконаленню їх правового становища на території України.

А.В. ТАБАКАР

Науковий керівник – викладач вищої категорії, Ю.Л. Русецька

**М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»**

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Найважливішим політичним інструментом є - мова. Мовна політика є однією із найважливіших складових державної політики, навіть тоді, коли вона не називається та не відчувається.

На даний період мовна ситуація в Україні є результатом тривалої війни проти української державності, української мови та української ідентичності.

Між 1798 і 1916 рр. було видано 3214 найменувань україномовних брошур та книжок. Після революції 1905р. були надруковані майже дві третини з них. Цензурні закони утримували при цьому публікації українською мовою в межах белетристики: близько трьох чвертей усіх видань, що з'явилися до 1917 року, належали до цієї категорії. Кардинально змінила ситуацію Лютнева революція 1917 р. Її описують зазвичай, за дефініцією В. Скуратовського, як своєрідний кадастр, каталог, номенклатуру національного болю, недуг, травм, шоків, нарешті, марних ілюзій і потому тяжких розчарувань, завданих Україні її сусідом.

Створення УНР, а згодом і УЦР відкрило нові можливості для зміни статусу української мови. Не звертаючи увагу на те, що вона не набула статусу державної - нею писалися всі урядові та державні акти. 7 березня 1918 р. губернським й повітовим комісарам був виданий циркуляр Ради Народних Міністрів про застосування української мови. Він вимагав перекласти українською мовою ті постанови Тимчасового уряду, які не були скасовані урядом УНР, й наголошував: «Всякі написи і вивіски повинні бути негайно зробленими на українській мові».

З постановом гетьманату П. Скоропадського ситуація кардинально не змінилася. «Українізація» книговидавничої справи стала відчутною. Друкування «Державного вісника» й видавання законів було українською мовою. Всього у 1917-1918 рр. з'явилася 1831 назва книжок українською мовою загальним накладом 16,2 мільйона примірників, що становило сімдесят відсотків усієї книжкової продукції.

В Україні голод перетворився як і на інструмент терору, так і на інструмент національної політики. Чотирнадцятого грудня 1932 р. була підписана постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР у зв'язку з проведенням хлібозаготівель. Вимогою цього документа було правильне проведення українізації в Україні та за її межами, в регіонах, де зручно проживали українці. Також цей документ містив категоричну вимогу боротися з петлюрівськими та іншими «контрреволюційними» елементами.

Це стало вирішальною фазою в приборкуванні українізованої самими більшовиками України, ліквідація того націоналістичного потенціалу, який вже ніколи не повинен був відродитися. Тому брехливі версії про винуватців голоду стали для сталінського режиму бажаним та точним приводом для зміни лінії в національному питанні, для могутніх репресивних кампаній, що згодом органічно вписалися в єжовський великий терор 1936 - 1938 рр. Все це також вплинуло на мовну політику, переважно, призвело до сталінізації української мови.

Одним із важливим етапів в мовній політиці було зняття з посади наркома освіти УСРР М. Скрипника. На місце Скрипника був призначений В. Затонський, який невдовзі став членом політбюро ЦК КП(б)У. В середині 1920-х рр. першим заступником наркома освіти, відомого по боротьбі з націонал-ухильниками А. Хвилю. З шостого квітня почала діяти очолювана ним комісія для перевірки стану на мовному фронті. Двадцять четвертого квітня 1933 р. До Політбюро ЦК КП(б)У Хвиля надіслав доповідну записку з питань мовознавства, в якій Скрипника було обвинувачено в сприянні буржуазно-націоналістичній лінії в питаннях створення української наукової термінології.

Під час ДСВ сталінський режим пішов на певні поступки. Сталінський режим санкціонував апелювання пропагандистів щодо патріотичних почуттів різних народів СРСР. Насамперед це мало мобілізаційне значення. Перший мітинг представників українського народу було скликано В листопаді 1941 р. в Саратові, який прийняв звернення «До українського народу». У ньому йшлося про «священну землю українську». Тут знаходився заклик до боротьби проти німецького рабства, адресований до «вільнолюбних українців, нащадків славних борців за рідний край – Сагайдачного та Данила Галицького, Богуна та Богдана Хмельницького, Івана Франка та Тараса Шевченка, Миколи Щорса та Боженка».

В березні 1953 р після смерті Сталіна в Україні посилюється рух на захист української мови. Хрущовська - «лібералізація» принесла обнадійливі зміни, що торкнулися й мовної сфери. В УРСР збільшується кількість видань українською мовою.

Коли СРСР зазнає краху, замість УРСР постане самостійна Україна, яка візьме у майбутнє не лише плани і сподівання на реальні зміни статусу української мови, а й успадкує тягар перешкод, недоліків, втрат, детермінованих її довготривалим нерівноправним становищем у русифікованому культурному просторі.

Мовну політику в Україні визначає ст. 10 Конституції України, яка проголошує українську мову державною мовою в Україні. Держава забезпечує

всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Також, в Україні гарантується використання, захист, вільний розвиток російської та інших мов національних меншин.

У статті 24 Конституції України закріплено недопустимість привілеїв чи обмежень за мовними ознаками. Окремі статті Конституції містять вимоги про обов'язкове володіння державною мовою Президентом України, суддями Конституційного Суду, професійними суддями. Також, у законодавстві України передбачена вимога володіння українською мовою в обсязі, достатньому для спілкування особами, які стають громадянами України. Статтею 92 Конституції України встановлено, що порядок застосування мов в Україні визначається виключно законами.

Державний статус української мови визначається законом «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р.

Навмисне спотворення української або інших мов в офіційних документах і текстах, публічне приниження чи зневага, пропагування ворожнечі на мовному ґрунті, створення перешкод і обмежень у користуванні ними передбачають юридичну відповідальність.

Також, мовне питання частково регулюється законом «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. Держава взяла на себе обов'язок сприяти розвитку мовної, культурної, етнічної та релігійної самобутності всіх корінних народів та національних меншин України. Оголошуючи українську мову державною, законодавство України водночас гарантує використання і розвиток мов усіх народів, які живуть в Україні. Громадянам гарантується право вільно користуватися своєю національною або будь-якою іншою мовою. На всіх посадових осіб покладено обов'язок володіти українською та російською мовами, а при необхідності - й іншою національною мовою в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків.

Законом передбачено, що акти найвищих органів державної влади й управління України приймаються українською мовою. В Україні мовою

роботи, документації й діловодства, а також взаємовідносин державних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, мовою сесій, зборів, з'їздів, конференцій, засідань, інших зібрань державних органів, підприємств і організацій є українська мова.

Незнання української чи російської мови не може бути підставою відмови у прийнятті на роботу, але після прийняття на роботу відповідна посадова особа повинна оволодіти мовою роботи органу чи організації в необхідному обсязі.

Українська держава приділяє особливу увагу регулюванню правового статусу національних меншин. Політика держави в цій сфері будується на підставі положень Декларації прав національностей України від 1 листопада 1991 року і Закону України «Про національні меншини в Україні» від двадцять п'ятого червня 1992р. Названі акти гарантують громадянам України незалежно від їх національного походження рівні економічні, цивільні, культурні, соціальні, політичні права і свободи. Держава зобов'язана забезпечувати підтримку в розвитку національного самовираження й самосвідомості. При цьому усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, що належать до національних меншин Україна виходить із того, що ці права є невід'ємною частиною загальновизнаних у світі прав людини.

До національних меншин Закон відносить групи громадян України, що не є українцями за національністю, але які виявляють почуття національної самосвідомості і спільності між собою.

Основними завданнями держави зі створення належних умов для розвитку мов національних меншин України є: сприяння збереженню мережі навчальних закладів із викладанням мовами національних меншин України; збільшення кількості годин у шкільних програмах для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із викладанням мовами національних меншин України на вивчення та опанування української мови як державної; розроблення і затвердження навчальних програм і наочних посібників для навчальних закладів із навчанням мовами національних меншин України в зв'язку з

переходом на новий зміст, структуру і дванадцятирічний термін навчання; розроблення та видання нових шкільних підручників із мови та літератури національних меншин України; сприяння створенню регіональних центрів культур національних меншин у місцях їх компактного проживання, видання літератури для школярів загальноосвітніх і студентів вищих навчальних закладів із викладанням мовами національних меншин України, проведення олімпіад із мов національних меншин України.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин ☐ ухвалена у Страсбурзі п'ятого листопада 1992 року. Метою Хартії є «захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі».

Хартія встановлює основні принципи та цілі, на яких держави повинні базувати свою політику, законодавство і практику і які розглядаються як надання необхідної основи для збереження мов.

Вісім основоположних принципів і цілей:

- Визнання регіональних мов або мов меншин як виразників культурного багатства.
- Сприяння і заохочення використання таких мов, в усній і письмовій мові, в суспільному та приватному житті.
- Повага до географічного району кожної регіональної мови або мови меншини.
- Необхідність рішучих дій з підтримки таких мов.
- Надання належних форм і засобів викладання і вивчення таких мов на всіх відповідних стадіях.
- Сприяння відповідним міжнаціональним обмінам.
- Сприяння державами взаєморозумінню між всіма мовними групами країни.
- Заборона всіх форм несправедливого розрізнення, виключення, обмеження або надання переваг, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини і мають за мету стримати або поставити під загрозу її збереження або розвиток.

Також, Хартія встановлює ряд конкретних заходів щодо сприяння використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті. Ці заходи охоплюють наступні сфери: освіта, правосуддя, адміністративні органи і державні служби, ЗМІ, культурні заходи та приміщення, економічні і соціальні заходи та транскордонні обміни.

В.П. ГОНЧАРОВ

Науковий керівник – викладач вищої категорії Ю.Л. Русецька

**М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»**

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПОБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Найбільшою суспільною цінністю є конституція. На сьогоднішній день прийняли більш як 200 конституцій. Конституція стала найважливішим здобутком національної політико-правової думки, втілила найкращі здобутки державотворення, а у ряді країн — нормативно закріпила перемоги у революціях, війнах за незалежність тощо. Недаремно, для більшості зарубіжних країн день прийняття конституції став найважливішим загальнонаціональним святом. За історичними мірками Конституція України — зовсім молодий документ, але коріння його глибокі, як глибокі коріння української нації. Знаходячись в складі СРСР Україна послідовно мала чотири конституції, прийняті в 1919, 1929, 1937 і 1978 роках. Свою нову Конституцію наша країна приймала значно пізніше інших республік колишнього СРСР, маючи можливість врахувати їх досвід та помилки. 28 червня 1996 роки після останнього редагування тексту Верховна Рада остаточно прийняла Конституцію України, а 12 липня її підписали Президент України та Голова Верховної Ради України.

Основний Закон нашої держави, гарантуючи громадянам загальновизнані права та свободи, закріпив права справедливості та рівності, які проповідують усі цивілізовані країни світу. Для України Конституція України, прийнята 28

червня 1996 р., стала символом Українського народу в розбудові України як суверенної й незалежної, демократичної держави. Основний закон 1996 року є найважливішою частиною національного конституційного права. Прийняття конституції свідчить про державну стабільність і цілісність суспільства.

Нова Конституція України відображає тенденції та закономірності розвитку світового конституціоналізму. Найважливішими з таких тенденцій є: цілеспрямоване регулювання й перебудова внутрідержавних і міжнародних відносин; загальна демократизація конституції, політичних режимів, правового статусу особи виборчого права; закріплення основних характеристик (рис) правової держави; впровадження ідей парламентаризму; запозичення досвіду конституційного будівництва інших країн; орієнтація на людину і загальнолюдські цінності; правове зміцнення основ громадянського суспільства, розвиток механізмів узгодження інтересів різноманітних соціальних, національних, мовних і релігійних груп; посилення виховної, морально — етнічної ролі конституції; розширення масштабів і сфер конституційного регулювання тощо. Конституція є надзвичайно важливим документом довгострокової дії, яким збагатилася наша держава, підвалинами не лише сучасних, а і майбутніх перетворень у суспільстві. Увібравши найважливіші досягнення зарубіжної наукової думки у галузі державотворення, Конституція України визначила стратегію подальшого розвитку української держави. Конституція закріплює в Україні засади державної політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Вона заклала серйозні підвалини для розвитку і зміцнення демократичної, соціальної й правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Конституція України визначила найціннішим життя людини, її здоров'я, гідність, надала кожному українцю можливості для самоорганізації, свободу слова та віросповідання. Український народ є джерелом влади, яку він реалізує через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тому держава з її апаратом повинна служити, перш за все, народові своєї

країни. На конституційному рівні закріплене положення про те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на судову, законодавчу і виконавчу. Органи судової, законодавчої та виконавчої влади є незалежні та здійснюють свої повноваження у відповідних Конституцією межах і відповідно до Законів України. Можна сфокусувати свій погляд до історії законотворення в Україні й згадати перші документи Війська Запорізького, написані ще гетьманом Війська Запорізького Пилипом Орликом і прийняті 5 квітня 1710 р. На думку світових фахівців, це була перша європейська конституція у сучасному її розумінні. На той час в ній було скріплено й реалізовано ідею поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. З того часу вже пройшло багато років і знову це положення відтворене у нашій новій Конституції.

Конституція України має надзвичайно велику суспільну цінність як правовий акт. Перш за все це Основний Закон держави, який має найвищу юридичну силу. Всі закони які приймають в нашій країні приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй. А це значить, що Конституція є основним джерелом нашого законодавства, розрахованим на довгу історію. Таким чином, нову Конституцію слід розглядати як основу подальшого розвитку законодавства і правової системи у цілому. Аналізуючи її зміст, можна зробити висновок про необхідність підготовки й виконання широкої програми законодавчих робіт, пов'язаних з прийняттям абсолютно нових законів, які випливають із Конституції, і внесенням змін до чинних законів. Державі потрібна була Конституція — основний закон її життєдіяльності. Саме Конституція призвана відігравати роль фундаменту, на якому можна побудувати поверхи будівель, які являються сукупністю правових норм. Нова Конституція України була прийнята п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Таким чином, прийняття Конституції — це найвища форма закріплення державою і суспільством окремого соціально-економічного і політичного вибору. Конституція України поширює вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, причому цей вплив має ідейно-політичний,

морально-психологічний характер. Це обумовлює зміст та особливості механізму здійснення Конституції, який складається з двох відносно самостійних частин: соціального та юридичного. Вплив Конституції України на розвиток і регулювання соціальних відносин, ми повинні першою чергою звернути увагу на ті норми-принципи, які закладають юридичні підвалини цього регулювання. Вихідною нормою та одночасно базовим конституційним принципом, який закладає основу регулювання соціальних відносин є проголошення України соціальною державою. В конституційних актах пострадянських держав подібна норма міститься не тільки в Конституції України. Наприклад, в статті 1 Конституції Казахстану також вказується, що “Республіка Казахстан стверджує себе демократичною, світською, правовою і соціальною державою, вищими цінностями якої є людина, її життя, права та свободи”. Так само й в Конституції Вірменії стаття 1 має наступний юридичний вигляд: “Республіка Вірменія – суверенна, демократична, соціальна, правова держава”. Про значимість факту конституційного проголошення України соціальною державою для розвитку соціальних відносин в Україні прямо пише О. Скрипнюк, який зазначає: “Держави, що отримують сьогодні назву “соціальні”, поряд з адміністративно-політичними методами, насамперед юридичними, все повніше використовують методи економічного, духовно-культурного, інформаційного, інтелектуального тощо стимулювання своїх громадян до правомірної поведінки, гідної життєдіяльності, виходячи зі своїх пріоритетів справедливого перерозподілу суспільних благ”. Цієї ж точки зору дотримується В. Селіванов, який вважає, що конституційне визначення України “соціальною державою” дає новий і потужний стимул для розвитку соціальної сутності держави, для створення належних умов стабільної життєдіяльності суспільства. Більше того, на думку згаданого дослідника, фіксація поняття “соціальна держава” в тексті Конституції України 1996 року фактично означало радикальну зміну соціальної значущості як конституційного права, так і юридичної науки в цілому.

Можна зробити висновок, що Конституція України – це трамплін у гарне майбутнє нашої країни. Конституція України – це основний закон України. В ньому докладно розповідається про управління державою, територіальний устрій, правосуддя, права, обов'язки та правила поведінки людей в тій чи іншій ситуації. Тому він має великий вплив на державу, її управління, а також на оремо взяту людину. На мою думку, для громадянина конституція має велике значення. В першу чергу тому, що в ній описується форма управління держави, її устрій, а також саме головне — права, свободи та обов'язки людини й громадянина. Це важливо, бо знаючи конституцію людина чітко усвідомлює свої права та обов'язки перед державою, вона може застосовувати (спрямовувати) знання у різних сферах діяльності. Наприклад: якщо людина хоче влаштуватися на роботу під час проведення виборів, то вона повинна знати, бути ознайомленою с III розділом Конституції України. У віці 15-16 років, людина повинна знайомитися з Конституцією, бо зростаючи вона набуває все більше прав та обов'язків і повинна їх знати, бо не знання не звільняє від відповідальності. Також вона повинна знайомитися з формою управління держави, її правосуддям, бо вже через 2-3 роки буде мати змогу приймати участь у виборах, буде мати повну дієздатність, стане повноправними громадянами держави. І це має великий вплив на державу, бо такі люди — це нове покоління. Багато з них в майбутньому пов'яжуть своє життя, або матимуть відношення до влади й можливо впливатимуть на державу та її закони. Підбивши підсумки ми маємо зазначити, що ми повинні знати свої права та обов'язки, вміти ними володіти та вправно користуватися, жити не порушуючи Конституції. Від того як ми знаємо закон залежить не тільки наше життя, а й положення країни в якій ми живемо.

А.С. КРАВЧЕНКО

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент О.А. Ломакіна

М.МИКОЛАЇВ, НУК ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ

Конституція виконує своє соціальне призначення, задовольняє суспільні очікування лише тоді, коли її принципи та норми на фактичному рівні втілюються в життя, включаються в суспільну практику, коли вони забезпечуються в діяльності людей.

Вважаємо, що реалізація конституції як основного юридичного закону держави займає провідне місце в механізмі конституційного регулювання, адже насамперед конституція має безпосередній вплив на поточне законодавство та визначає його сутнісні характеристики.

Реалізація ж починається тоді, коли дією конституції скористалися відповідні суб'єкти і її регулятивний вплив знаходить свій об'єкт. Схильні вважати, що поняттям «реалізація» охоплюється певний процес, система засобів і заходів, спрямованих на втілення в життя чинної Конституції, досягнення передбачених у ній соціальних цілей.

Державно-правовий розвиток українського народу зумовлений декількома чинниками. По-перше, ефективний і стабільний розвиток суспільства необхідної нашої державі для більш ефективного розвитку її економічної, соціальної, політичної та інших сфер. По-друге, він потрібен для успішної співпраці з іншими розвиненими країнами світу. По-третє, ми вважаємо, це зумовлено тим, що для України одним із пріоритетних напрямів розвитку є вступ до Європейського Союзу й інших міжнародних організацій, де потрібні високий розвиток економічної сфери країни та повна реалізація закріплених конституційних норм.

Отже, на сучасному етапі розвитку нашої держави та її суспільства є проблеми, які заважають реалізації конституційної реформи, а саме:

- низький рівень підготовки політичної еліти, яка зазвичай складається з представників окремих верств суспільства з високим рівнем достатку, інтереси яких обмежені збереженням власного капіталу;

- хибне уявлення людей про демократію (представники нового покоління трактують її як уседозволеність без блудь-яких обмежень, а ті люди, які жили за часів Радянського Союзу, тлумачать її як зло, що заважає існуванню держави).

Важливо звернути увагу на причини, що слугують перепонами для реалізації, а саме: недосконалість законодавства Конституції України, тому що в ній самій міститься багато норм, що суперечать одна одній; низький рівень розвитку правової культури і свідомості населення, що пов'язаний із довгостроковим перебуванням у складі іноземних держав; низька політична свідомість політичної еліти, що тлумачить норми Конституції України на свою користь, незважаючи на той факт, що, згідно із самою Конституцією, політики мають представляти волю народу, діяти в його інтересах; відсутність ґрунтовних досліджень.

Погоджуємося з думкою Кравець М.О., що однією з основних проблем реалізації конституції виступає її проблем «є її перехідний характер» відповідно до періоду реформування в розвитку нашої держави і нашого суспільства.

Автор запевняє, що у нинішній формі правління присутні ознаки і демократизму, і анархізму, і авторитаризму. За таких умов не можна говорити про всебічну реалізацію.

Враховуючи все вище викладене, вважаємо, що для забезпечення реалізації норм Конституції України потрібно:

- провести модернізацію Основного Закону та конституційного законодавства в контексті еволюційного розвитку системи конституціоналізму;
- опрацювати та усунути існуючі колізії в конституції;
- удосконалення конституційного законодавства України;

- сприяти розвитку громадської свідомості населення;
- проводити державно-офіційний аналіз реалізації норм Конституції

України.

Таким чином, ефективність механізму реалізації конституційних принципів, норм та інших приписів залежить від сукупної дії багатьох чинників і умов, в тому числі від соціальних передумов, нормативних, ідеологічних, організаційних та інших гарантій, які, взаємно підкріплюючи один одного, забезпечують загальну цілеспрямованість процесу реалізації Конституції і конституційного законодавства і його максимальну результативність.

А.О. КРИВЦОВ

Науковий керівник – кандидат політичних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист О.О. Царенко

М. МИКОЛАЇВ, ЧНУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ

«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПОМІЧНИКІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ ДЕПУТАТІВ

МІСЦЕВИХ РАД У РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА

МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ

МІСЬКОЇ РАДИ ТА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Інститут помічників-консультантів депутатів місцевих рад є важливим інструментом конституційного та муніципального права, метою якого є вивчення та дослідження проблем і потреб територіальних громад, організація прийомів громадян стаціонарного та виїзного характерів, надання безоплатних правових консультацій, вирішення житлово-комунальних проблем, оформлення пакету документів для надання адресної матеріальної допомоги з місцевого бюджету тощо.

Діяльність помічника-консультанта депутата місцевої ради, як суб'єкта муніципального права регламентується Конституцією України, Законом

України «Про статус депутатів місцевих рад», підзаконними нормативно-правовими актами.

Так станом на травень 2021 року, діяльність помічника-консультанта депутата Миколаївської міської ради VIII скликання діє відповідно до статті 29-1 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» та Положення про помічника-консультанта депутата Миколаївської міської ради, затвердженого рішенням Миколаївської міської ради від 11.03.2021 р. № 4/2.

Помічник-консультант депутата місцевої ради працює на громадських засадах, не отримує заробітної плати, не має статусу державного службовця та не здобуває трудового стажу.

За даними Миколаївської міської ради, кількість помічників-консультантів депутатів міської ради VI скликання (2010-2015) була 458 осіб, VII скликання (2015-2020), станом на 2017 рік – 139 осіб, VIII скликання (2020-2025), станом на травень 2021 року – 93 особи. Відповідно до статті 29-1 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», депутат місцевої ради має право мати до п'яти помічників-консультантів. Помічниками-консультантами депутата місцевої ради можуть бути лише громадяни України, які здобули загальну середню освіту. Кожен помічник-консультант депутата Миколаївської міської ради VIII скликання отримує відповідне посвідчення для здійснення своїх повноважень, форма якого затверджена Положенням про помічника-консультанта депутата Миколаївської міської ради, затвердженого рішенням Миколаївської міської ради від 11.03.2021 р. № 4/2. Посвідчення видається відповідно до письмового подання депутата міської ради.

До основних прав помічників-консультантів депутатів місцевої ради відносять: перебувати у приміщеннях виконавчих органів місцевої ради, за пред'явленням посвідчення, за дорученням депутата місцевої ради брати участь в круглих столах, громадських обговореннях, з метою дослідження думки громади, за письмовим депутатським зверненням отримувати інформаційні та довідкові матеріали, документи від виконавчого комітету міської ради, органів місцевої ради, об'єднань громадян, державних і комунальних підприємств,

установ і організацій, за письмовим зверненням та згодою посадових осіб органів місцевого самоврядування користуватися копіювально-розмножувальною та обчислювальною технікою.

Обов'язками помічників-консультантів депутатів місцевої ради є: дотримуватися засад Конституції України, законів України, рішень місцевої ради та відповідного положення про помічника-консультанта депутата місцевої ради, не допускати дій, що можуть негативно впливати на виконання повноважень депутата місцевої ради, утримуватися від усних пояснень, заяв та фізичних вчинків, що можуть скомпрометувати депутата місцевої ради, досліджувати та вивчати необхідні матеріали та громадські проблеми, готувати по ним необхідні матеріали, брати участь в організації прийомів громадян, надавати депутату організаційно-технічну та іншу необхідну допомогу при здійсненні ним повноважень.

Припинення повноважень помічників-консультантів депутатів місцевої ради відбуваються у разі: припинення повноважень місцевої ради, у тому числі дострокового, за письмового подання депутата місцевої ради, письмової відмови помічника-консультанта від виконання покладених на нього обов'язків та в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Помічники-консультанти депутатів Миколаївської обласної ради VIII скликання також діють на підставі статті 29-1 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» та Положення про помічника-консультанта депутата Миколаївської обласної ради, затвердженого рішенням Миколаївської обласної ради від 17.12.2020 р. № 6. Помічник-консультант депутата Миколаївської обласної ради додержується Конституції України, законів України, Регламенту Миколаївської обласної ради, рішень обласної ради, Положення про помічника-консультанта депутата Миколаївської обласної ради затвердженого рішенням Миколаївської обласної ради від 17.12.2020 р. № 6.

За даними Миколаївської обласної ради, кількість помічників-консультантів депутатів обласної ради VI скликання (2010-2015) була 305 осіб,

VII скликання (2015-2020), станом на 2017 рік – 101 особа, VIII скликання (2020-2025), станом на травень 2021 року – 50 осіб.

Персональний відбір помічників-консультантів депутатів обласної ради та розподіл обов'язків між ними здійснює безпосередньо депутат обласної ради. Лише один із помічників-консультантів працює із співробітниками виконавчого апарату обласної ради, згідно відповідного письмового звернення депутата обласної ради.

Пунктом 6 Розділу 1 Положення про помічника-консультанта депутата Миколаївської обласної ради, затвердженого рішенням Миколаївської обласної ради від 17.12.2020 р. № 6, передбачено здійснення за рахунок депутата обласної ради канцелярських, транспортних, поштових, телефонних витрат помічника-консультанта, які направлені на здійснення необхідних повноважень.

Права та обов'язки помічників-консультантів депутатів Миколаївської обласної ради VIII скликання є аналогічними до помічників-консультантів депутатів Миколаївської міської ради VIII скликання, але в них наявні декілька доповнень, зокрема: помічники-консультанти депутатів обласної ради мають право брати участь у роботі пленарних засідань обласної ради, засідань постійних комісій обласної ради. Лише один із помічників-консультантів, який визначається депутатом обласної ради шляхом завчасного повідомлення голови обласної ради та голови постійної комісії, має змогу брати участь у роботі пленарних засідань обласної ради та засідань постійних комісій обласної ради, у разі відсутності депутата обласної ради.

Тому, базуючись на вище сказаному, можна зробити такий висновок, інститут помічників-консультантів депутатів місцевої ради, на прикладі Миколаївської міської ради та Миколаївської обласної ради, беруть активну участь в дослідженні громадської думки, вирішенні проблем громад, в організації роботи депутата місцевої ради, а також є необхідним суб'єктом у розвитку конституційного та муніципального права в Україні.

А. В. КЛИМЧУК

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент А. А. Коваль

М. МИКОЛАЇВ, ЧНУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ ЯК ПРАВО ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Актуальність дослідження. У бурхливий час розвитку науки й техніки надважливу роль у житті кожного відіграє Інтернет та можливість користуватися його ресурсами. Саме тому постає потреба законодавчо врегулювати, закріпити та захистити право особи на доступ до Всесвітньої мережі. У зв'язку з тим, що Конституція України задекларувала пріоритет забезпечення й захисту прав та свобод людини, важливим завданням науки є вивчення й дослідження законодавчих норм, які будуть надавати спроможність усім учасникам суспільних відносин бути рівними й активними членами сучасної світової спільноти. Свого часу до Верховної Ради України було подано проєкт про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету), проте він був відкликаний. Враховуючи важливість забезпечення означеного права, вважаємо необхідним і актуальним дослідження поновлення таких змін у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання доступу до Інтернету в Україні й світі, а також шляхи їх вирішення стали предметом дослідження таких науковців як Бенедек В., Журба Ю. А., Катteman М., Мукомела І. В., Риженко Т. Г. та інших вітчизняних і закордонних теоретиків права.

Метою статті є з'ясування особливостей права на доступ до Інтернету, його юридичної природи, подальших перспектив законодавчого закріплення як одного з важливих особистих прав.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що права людини є суспільним благом, комплексом можливостей, які надані кожній людині та юридично закріплені для подальшого їх захисту. У науковій літературі виділяють декілька поколінь прав людини відповідно до їх історичного

розвитку, що свідчить про еволюцію людини і свобод, якими вона володіє, про її незалежність як особистості.

Сьогодні, в період постіндустріального суспільства, коли наука займає особливо вагоме місце, зароджується четверте покоління прав людини. Для нього характерні такі специфічні види прав як: право на штучну смерть, клонування, право жінки на штучне запліднення та припинення вагітності, одностатеві шлюби, а також на доступ до Інтернету. Особливість четвертого покоління прав людини полягає в тому, що воно надає ширший вектор можливостей людині для розвитку та самовираження.

Право на доступ до Інтернету є похідним від вже відомого конституційного права на свободу слова і доступу до інформації, яке закріплюється статтями 37 та 34 Конституції України відповідно, котрі були зароджені ще від першого покоління, а з часом розвивалися. Не можна забувати про те, що саме Інтернет постає спеціальним інструментом для сучасного пошуку інформації та дозволяє більш раціонально використовувати час. Інтернет – це засіб, завдяки якому людина може не лише отримати джерело знань, але водночас мати перед собою безліч ресурсів та послуг, які лише можуть запропонувати цифрові технології. Окрім цього, його можна застосувати як платформу для того, аби ділитися власними концепціями, ідеями та припущеннями, що може бути корисним та водночас шкідливим для держави та суспільства в цілому.

Право на доступ до Інтернету виражають у двох аспектах. По-перше, як онлайн-мережу, що існує без будь-яких обмежень та регулюється міжнародними нормами, на якій розміщується будь-яка інформація. По-друге, це наявність фізичних предметів, наприклад, модеми, комп'ютери, кабелі та різні провідники. Такий поділ дає можливість дійти висновку, що право на доступ до Інтернету – це не лише суб'єктивне право людини, а водночас ще й можливість володіти певним майном.

У науковій сфері точаться дискусії стосовно того, чи є необхідним закріплення цього права законодавчо. Регулювання можливості кожного мати

доступ до Інтернету є досить проблематичним із погляду на те, що на сьогодні в Україні відсутнє повне покриття території мережею, що буде надавати кожному громадянину доступ до неї. Ще однією із перешкод в Україні реалізації цього права на державному рівні є саме відсутність необхідних навичок та знань у ІТ-сфері різних верст населення та вікових категорій, що в силу свого часу та можливостей не можуть володіти всім перевагами інформаційного суспільства. Для забезпечення найбільш вразливих осіб, а саме дітей та людей похилого віку створюється спеціальне навчання із цифрової грамотності, аби врешті забезпечити Інтернет-покриття по всій території. В освітній програмі шкіл передбачається обов'язковість комп'ютеризації навчального процесу. Проте, варто не забувати, що таким програмам властиво з часом втрачати свою актуальність, що створює низку перешкод у цифровій грамотності, окрім цього самі комп'ютери стають старими та не мають тих властивостей, що можуть бути доступними іншим.

Влітку 2020 року доступ до мобільного Інтернету четвертого покоління отримало 7685 населених пунктів, де проживають понад 1,5 млн. українців, що доводить нам те, що ще не всі адміністративно-територіальні одиниці мають можливість користуватися сучасними технологіями. Можна вважати, що на сьогодні із проблемою доступу до Інтернету потрібно працювати у двох напрямках – це створення проєктів, які будуть забезпечувати спеціальну освіту всім пенсіонерам та незахищеним, а також виділення бюджетних коштів на створення умов для доступу до швидкісного Інтернету.

Не викликає сумніву, що кожна держава повинна забезпечити та гарантувати своїм громадянам невід'ємність права на доступ до Інтернету – створити спеціальні умови для того, аби задовольнити всіх учасників суспільних відносин. В Україні, як було сказано, питання закріплення законодавчо права на доступ до Інтернету є дискусійним та невирішеним. Це виникає у зв'язку із тим, що органи влади не в змозі повноцінно забезпечити населення всіма перевагами сучасного світу. Інтернет не є якісним, широкодоступним та економічно вигідним для кожного українця. Законодавче

закріплення права на доступ до Інтернету буде створювати прогалини через те, що сама держава не може забезпечити це.

Деякі правники та політики стоять на позиції того, аби законодавчо надати право кожному на доступ до Інтернету. Їхні ідеї полягають у тому, щоб внести зміни до Основного закону України. Інші вважають, що більш доцільнішим буде регламентувати дане право на рівні Цивільного законодавства, у контексті особистого немайного права, яке має бути забезпечене кожній фізичній особі. Зараз доступ до Інтернету також розглядають у рамках права людини на інформацію, проте з цим не можна цілком погодитися через те, що Інтернет передбачає собою не лише інформацію, якою наповнений онлайн-простір, але і похідні від нього речі. Суть та мета обох прав (доступу до Інтернету та інформації) є тотожною – реалізація потреби людини в інформації, яка здійснюється завдяки Інтернет-простору, але функціональне призначення відрізняється.

Право на доступ до Інтернету можна проілюструвати на прикладі Фінляндії, яка ще в 2009 році прийняла закон, згідно якого кожен громадянин країни, а таких близько 5 мільйонів, зможе отримати право на підключення до Інтернету зі швидкістю до 1 мб в секунду. Таким чином, Фінляндія стала першою державою у світі, яка офіційно зробила Інтернет законним правом ще в минулому десятилітті. Але варто не забувати про те, що порівняння цієї держави з нашою є несправедливим через те, що Україна за кількістю населення є більшою, а отже їй важче забезпечити кожного громадянина цим правом, аби врешті його легалізувати. Законним є Інтернет також у Франції, Греції, Іспанії, Естонії та низці інших держав світу. Цікавим є те, що Конституційний суд Коста-Ріки визнав доступ до Інтернету фундаментальним правом людини.

Якщо говорити про нормативне закріплення на міжнародному рівні, то на даний момент такий вид права людини визнається резолюцією Ради ООН, яка говорить про свободу слова в Інтернеті ще з 2012 року. Розглядаючи більш практично, є відомим судовий прецедент, завдяки якому вперше було піднято

даний вид питання Європейським Судом з прав людини у справі «Їлдірим проти Туреччини». Громадянина Туреччини Ахмеда Їлдірима, а саме його власний сайт було заблоковано турецьким регулятором через образи, які використовував позивач до засновника Турецької республіки. У рішенні, який надав суд, було визначено право на безперешкодний доступ до Інтернету. Для розгляду цього кейсу було розглянуто та враховано своєрідну, специфічну природу Інтернету, що визнається сучасним засобом для передання інформації. Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а саме 10 статтею закріплено свободу вираження поглядів, що стосується не лише сенсу меседжу, але і того, яким саме чином його було поширено. Це був перший прецедент щодо скасування заборони на доступ до Інтернету, який закріпив можливість кожного захищати свої свободи та можливості.

Висновок. Отже, право на доступ до Інтернету – це свобода, яку в теорії права відносять до прав четвертого покоління. Вона передбачає собою можливість кожного учасника суспільних відносин користуватися онлайн-мережею та мати рівний із іншими доступ до неї, охоплює комп'ютерну техніку, покриття території швидким мобільним Інтернетом та відсутність заборони ним користуватися. У законодавчій базі України наразі відсутня правова норма, яка гарантує захист цього права. Проте позитивним зрушенням є започаткування процесу із навчання цифрової грамотності вразливих верств населення.

К.В. ЮРЧЕНКО

Науковий керівник – викладач I категорії С.С. Рукінова

М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ

«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»

**ІНСТИТУТ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ
ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ, ГАРАНТОВАНИЙ
КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ**

У правовій демократичній державі основною соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, права та свободи, захист конституційних прав особи. Втілення в дійсність цих тез має підкріплюватися наявністю в країні мережі відповідних органів, невід'ємною частиною яких є омбудсмен.

Міжнародна асоціація юристів прийняла таке визначення терміна «Омбудсмена»: «Служба, передбачена Конституцією чи актом законодавчої влади і яка очолюється незалежною публічною посадовою особою високого рангу, яка відповідальна перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих осіб на державні органи, службовців, роботодавців або діє на власний розсуд і уповноважена проводити розслідування, рекомендувати корегуючі дії і представляти доповіді».

Цей термін німецького походження, і його корені сягають періоду життя германських племен. Особа, яка обиралась для збирання грошової пені (віри) за вбивство від імені потерпілої сторони із злочинців, називалась омбудсменом.

Але слід зазначити, що для вивчення даної посади і з'ясування обставин її розвитку необхідно звернутися, перш за все, до Швеції, де вона і виникла.

У результаті цього парламент отримав право обирати на протипагу канцлеру юстиції уповноваженого для здійснення незалежного контролю за адміністрацією та судами, тобто в механізмі держави вперше була створена посада омбудсмена юстиції (justitieombudsman). Він є прикладом класичної або сильної моделі, тому йому притаманні надзвичайно широкі повноваження і сфера компетенції.

Починаючи вже з 1919р. подібні органи поступово впроваджуються в інших країнах. Необхідність у їх створенні виникає тоді, коли існуюча система управління не спроможна вирішувати контрольні завдання стосовно державної діяльності та постає проблема додаткового захисту прав громадян.

Наступницею Швеції була її сусідка Фінляндія, де в 1919р. було введено інститут омбудсмена. Це було пов'язано із здобуттям даною державою незалежності, прийняттям нової Конституції і загальною реорганізацією влади.

Модель правозахисника Фінляндії багато в чому схожа на шведську, це обумовлено близькими правовими системами.

Однак не зважаючи на успіх діяльності шведського омбудсмена, для більшості країн світу посада уповноваженого з прав людини стала відома лише після її впровадження в Данії у 1953р. Саме ця модель з огляду на близькість правової системи як до романо-германської, так і до англосаксонської правових культур, отримала найбільше визнання. Її унікальною ознакою є й те, що створення даного органу не викликало конфліктів між міністрами.

Успішне функціонування омбудсменів скандинавських держав, правові системи яких суттєво відрізняються, стало доказом можливості його адаптації до різних умов, що підтверджується активним поширенням ідеї уповноваженого з прав людини до інших країн Європи, Америки, Азії та Африки.

У 1967р. створено інституцію в Англії, яка пристосована до британських умов і якій відповідає «слабка» модель Омбудсмена. Вона характеризується вузькою сферою компетенції, обмеженими засобами правового впливу, запровадженням «парламентського» фільтру, тобто можливість звернень громадян передбачена лише через парламентаріїв.

Свого часу ідея омбудсмена викликала зацікавленість і в США, де згодом виникли різні його види. Однак посадова особа в цій країні не набула такої популярності, як у Європі. Це пояснюється двома причинами: по-перше, запровадження цього інституту не завжди відповідає реаліям певної держави, по-друге – США притаманна велика роль судової влади.

Досить своєрідним та цікавим є інститут медіатора (посередника) Франції, який створений у 1973 році.

Потрібно також зазначити, що першою країною «соціалістичного табору», яка запровадила подібну посаду, була Польща. Інститут Речника Громадянських Прав у цій державі з'явився в 1981р. як нова, невідома традиційному польському устрою інституція. 15 липня 1987р. Сеймом був ухвалений Закон про Речника Громадянських Прав, відповідно до якого

омбудсмен визнається самостійним державним органом, що охороняє права і свободи громадян. Згодом норми цього акту були закріплені у Конституції Республіки Польщі.

Черга дійшла і до нашої країни. Після проголошення Україною незалежності у 1991р. одним із питань, яке почали розробляти науковці, було створення інституту Омбудсмена. В. Бойцова, Ю. Тодика, М. Орзіх здійснили відповідні дослідження, проаналізували наавний досвід у цій сфері і з урахуванням особливостей національного права нашої держаи розробили модель українського Омбудсмена. Положення про посаду останнього дістало закріплення у ст. 101 Конституції України. А у ст. 55 Основного Закону нашої країни підкреслено, що кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого. Ці норми підкріплені Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», який був прийнятий 23 грудня 1997р. Отже, запозичений у скандинавських країн інститут омбудсмена був визнаний і запроваджений у багатьох державах, що свідчить про прагнення забезпечити функціонування правової, демократичної системи управління.

За час здобуття незалежності правозахисний рух в Україні зазнав кардинальних змін, які деякі дослідники визначають як кризу. До кінця 1980х років він здійснювався у формі боротьби з тоталітарним режимом за політичні, релігійні та національні права людини, і зокрема, використовувалися такі методи як відстеження порушень, нелегальне поширення відповідної інформації, в окремих випадках проводилися акції протесту.

Нова хвиля правозахисту пов'язана з впровадженням створення в Україні міжнародних об'єднань на кшталт Міжнародного товариства прав людини, а також розробка програм для підтримки такої діяльності. Останній фактор зіграв ключову роль. Основними формами такої діяльності стали просвітницькі заходи та консультації щодо легальних можливостей втілення прав, меншою мірою провадження справ у судах. Найсуттєвішою перешкодою громадським організаціям є те, що вони не мають жодних повноважень представляти інтереси людей. Ефективність правозахисної роботи залишається сумнівною,

оскільки прикладів результативного поновлення прав було не багато. Крім того цьому сприяло і чинне законодавство, яке і до останнього часу не відповідає належною мірою міжнародним стандартам. В таких ситуаціях громадські організації залишаються безпорадними. Можливості лобіювання змін до законодавства виникають лише у випадках об'єднання чи координації правозахисного руху, а оскільки конкуренція залишається досить напруженою, то така ідея залишається примарою.

Набуття повноважень для здійснення ефективного захисту прав громадян, порушених органами влади, можливе на основі концепції розподілу влади та здійснення парламентського контролю за дотриманням їх. Таку альтернативу було реалізовано у створенні інституту Омбудсмена. Ідея запровадження в Україні інституції парламентського Уповноваженого з прав людини не мала джерелом державний правозахисний рух.

За твердженням першого Уповноваженого Н. І. Карпачової, яка є одним з ініціаторів запровадження інституту Омбудсмена в Україні, саме польський досвід став ключовим для нашої держави.

Нормативне втілення цієї ідеї було закріплено в Конституції України та прийнятому 23 грудня 1997р. Законі, який набрав чинності 15 січня 1998р 14 квітня того ж року Верховна Рада України обрала першого в історії нашої держави Уповноваженого – Ніну Іванівну Карпачову.

К. О. БЄЛЯЄВА, В. Р. МАСНЮК

Науковий керівник – доктор історичних наук, доцент Д. В. Нефьодов

**М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ВНЕСОК КОЗАЦТВА КАМ'ЯНСЬКОЇ СІЧІ У РОЗРОБКУ
КОНСТИТУУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА**

Історія козацтва Кам'янської Січі завжди була невід'ємною складовою історії українського народу, так як саме козацтво стало першим ініціатором відновлення конституційних прав і свобод людини.

Пакти та Конституції законів свобод Війська Запорозького 1710 року – це своєрідна пам'ятка правової думки українців. Під впливом часу все руйнується, лише письмові знахідки й джерела залишаються в історичній свідомості назавжди. І саме завдяки їм ми поповнюємо свої знання найціннішими фактами, саме вони дають можливість нам пригадати своє славне коріння. Тому перша українська Конституція не є виключенням.

Конституція Пилипа Орлика окутана дискусіями сьогодення. Проте частіше всього ми можемо почути про те, що даний документ прирівнюється до сюжету твору літературного характеру.

Аналізом розробки конституційного документа 1710 року Пилипа Орлика та Костя Гордієнка займалось велике коло науковців. Серед них ми можемо виокремити А. А. Скальковського, М. І. Костомарова, М. С. Грушевського, Н. Д. Полонську-Василенко, Б.Д. Лановика, О.Д. Бойка, В.М. Заруба, Л.І. Кермича, В.В. Світличну, С.Н. Плохія і ряд інших.

Повна назва документу «Договір та Встановлення прав і вольностей Війська Запорозького та всього вільного народу Малоросійського між Ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, що за давнім звичаєм і за військовими правилами схвалені обома сторонами вільним голосуванням і скріплені найяснішим гетьманом урочистою присягою» був прийнятий символічно 5 квітня 1710 року на зборах козацтва біля містечка Тягинка Херсонської області, Бериславського району на правому березі річки Дністер.

Говорячи про юридичну цінність документу, потрібно акцентувати свою увагу, на тому, що він відомий у давньоукраїнському та латинському мовних варіантах. У більшості випадках, ми можемо зустріти скорочену назву акта латинською мовою – *Pacta et Constitutiones legum libertatumque exercitus zaporoviensis*, котрий зберігається у Національному архіві в Швеції.

Але ми не можемо відкидати нещодавню знахідку – примірник Конституції гетьмана Пилипа Орлика, написаний староукраїнською мовою,

який знаходиться зараз в Московському історичному архіві. Лише копію історичного документа тепер можна побачити в експозиції Музею Гетьманства у Києві.

Актуальність Конституції Пилипа Орлика обумовлюється вищою точкою політичного мислення українців у XVIII столітті. Вона була не лише договором гетьмана зі старшиною і усім Військом Запорозьким, а й юридичним документом, який мав собі за мету повне обґрунтування політико-правових понять, значення набуття державної самостійності та устрою України від Московії.

Більшість тогочасних матеріалів, дають нам підстави вважати, що вагомий внесок в розробку даного документу зробили саме козаки Кам'янської Січі. Це підтверджується підписом на 1 аркуші Преамбули головного кошового отамана Кам'янської Січі – Костя Гордієнко.

«Нехай станеться на вікопомну війська Запорозького і всього народу Малоросійського славу і пам'ять», – ці слова разом з головним кошовим отаманом Кость Гордієнком, гетьман Пилип Орлик виніс на першу сторінку своєї Конституції.

На жаль, юридичної чинності Конституція Пилипа Орлика в XVIII столітті так і не набула. Ми можемо тільки припускати, які чинники вплинули на цей процес. Насамперед, це розробка документу на рідному краю, а проголошення на чужині, втрата підтримки козаків серед населення й гніт від правлячої верхівки влади.

Та не дивлячись на трагічні обставини, з якими пов'язане виникнення та короткочасне існування Конституції Пилипа Орлика, цей етап в історії запорозького козацтва має важливе значення передусім як політична віха історії нашого народу.

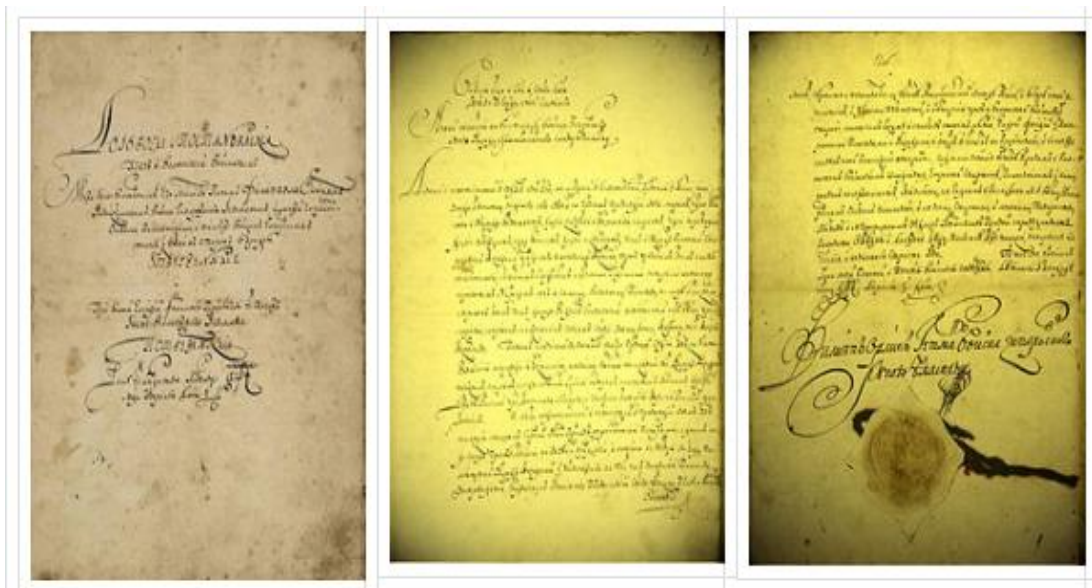
Відомі українські вчені А. Г. Слюсаренко та М.В. Томенко, без жодних вагань в своїх наукових доробках наголошують на тому, що «Конституція Пилипа Орлика» є першою європейською конституцією в сучасному

правничому розумінні, однак вона діяла лише 4 роки з 1710 – 1714 роки на території Правобережної України.

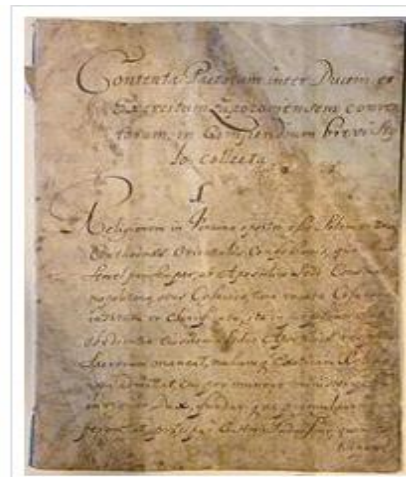
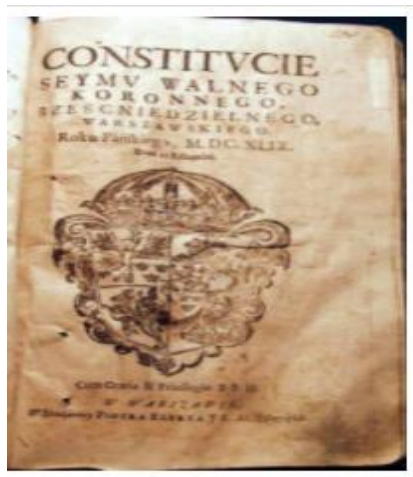
Вітчизняна дослідниця козаччини Н. Д. Полонська-Василенко в своїй монографії охарактеризувала травневі події 1710 року: «Ця конституція, гармонійно поєднує інтереси гетьманства, старшини як провідного класу України та Запоріжжя як військової сили, була водночас маніфестом державної волі української нації перед усім культурним світом. Пояснюючи широко, чому плани великого гетьмана зазнали краху: це свідчить про те, що він не мав міцного фундаменту, не мав середовища, на яку можна покластися, і не мав сили змусити всі середовища прийти перед нею на поклін ... Гетьманство Пилипа Орлика відбувалося зовні України, але в боротьбі за незалежність.

Український та американський історик С.М. Плохій в своїй книзі «Козацький міф» стверджує, що Конституція Пилипа Орлика – це мовбито звичайний твір, і зовсім не Конституція, який нічого не гарантував козакам.

Таким чином, як ми бачимо, погляди більшості вчених схилиються до того, щоб вважати «Конституцію Пилипа Орлика» як єдину правову пам'ятку XVIII століття, яка вперше в Європі обґрунтовує можливість існування парламентської демократичної республіки.

Сторінки Конституції Пилипа Орлика, староукраїнською мовою

Сторінки Конституції Пилипа Орлика, латинською мовою

Ковалевич Дар'я (науковий керівник – Нефьодов Д. В.)

Створення Конституції УНР 1918 року – важливий крок розвитку конституціоналізму за європейським зразком в Україні

Державотворчі процеси, що відбуваються на сучасному етапі України, перехід до інтеграційного напрямку, будуються безпосередньо на умовах здійснення конституційного реформування. Основний Закон України увібрав у себе засади демократичної Конституції УНР, безпосередньо конституційні принципи і цінності. В зв'язку з направлення України на державотворення відповідно до європейських конституційних стандартів, виникає необхідність актуалізувати дослідження прийняття Конституції УНР і прослідкувати значення для подальшого розвитку правового забезпечення в Україні на сучасному етапі.

Розвиток побудови українського конституціоналізму бере свій початок від Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Це була угода про права і вольності між козаками Війська Запорозького і гетьманом Пилипом Орликом. Створення Основного Закону ознаменувало встановлення правових основ в той період. У документі були закладені ідеї поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, визначалися повноваження гетьмана і формувалися принципи для побудови держави. Правовий документ Пилипа Орлика відображає не тільки спробу правового регулювання державної традиції українського народу, а й видозміни

владних відносин. Незважаючи на те, що вона так і не була втілена в життя, однак, відіграла визначну роль як історична, державнополітична пам'ятка.

Наступна спроба створити Основний закон припала на період проголошення в червні 1917 р. І Універсалу Автономної Української Республіки. Під час формування її керівних органів, постало питання законодавчого забезпечення їх діяльності та створення Статусу з питань автономного устрою України - спеціальної комісії Української Центральної Ради на чолі з К. Левицьким. Саме тому, з проголошенням 7 листопада 1917 р. III універсалом УНР постало питання про створення власної Конституції.

Принципові засади від імені конституційної комісії сформулював М. Грушевський. Важливого значення набували питання компетенції законодавчої влади, визначення повноважень виконавчої і судової влади. З самого початку в основу Конституції було покладено ідею поділу влади з метою гарантувати демократичний розвиток Української держави.

Події, що відбувалися наприкінці 1917 — на початку 1918 року не дали можливості завершити роботу над проектом Конституції, належним чином обговорити й прийняти. Тому текст Основного Закону, як згадував Д. Дорошенко, «було ухвалено практично без змін, тобто в тій редакції, яка була запропонована комісією».

Конституція Української Народної Республіки увійшла в історію конституціоналізму як важливий документ Української національної революції 1917-1921 років. Автономний варіант М. Грушевського залишився в структурі остаточного тексту. Створення Конституції УНР, в найбільш загальних рисах, відображала політичним досвідом і часом загальноєвропейський процес виникнення конституцій, в якому остання традиційно виступала "правовим фіксатором зміни вданих відносин при переході від тоталітарних до конституційних форм правління".

Конституція УНР містила вісім розділів (I. Загальні постанови; II. Права громадян України; III. Органи власті Української Народної Республіки; IV. Всенародні збори Української Народної Республіки; V. Про Раду Народних

Міністрів Української Народної Республіки; VI. Суд Української Народної Республіки; VII. Національні союзи; VIII. Про часове припинення громадянських свобод), які об'єднані були у 83 статті.

Більш того, послідовність розміщення розділів в тексті Конституції УНР певним чином відображали основні ідеологічні ідеї державного процесу в Україні з часів Центральної Ради. Так, на відміну від того часу Європейські конституції - німецька (1919), чехословацька (1920), австрійська (1920), польська (1921), які розміщували свої розділи "про права громадян", лише після положень про Організацію державної влади, Конституція УНР містила дещо інші принципи.

Структура Основного Закону на самому початку містила положення про "основні засади держави", потім йшов блок положень "про права громадян". Подібне зустрічалося, згодом, у конституціях Фінляндії (1919) та Литви (1922). Символічним є те, що саме цими положеннями закінчувався сам текст Конституції УНР і до чого підводилась межа самого конституційного регулювання суспільних відносин як таких. Звідси, "права людини (громадянина)" ставали майже центральними в пропонованій системі конституційного регулювання.

Особливість Конституції УНР полягає в тому, що вона не містила "преамбули" як окремої частини свого тексту, що загалом не було характерним для більшості європейських конституційних актів того часу. Однак, на підставі загального уявлення про саму природу "преамбули конституції", насамперед, як її вступної частини, яка розкриває питання хто, чому і в який спосіб приймає конституцію, з певною мірою умовності, можна говорити, що ці питання найшли своє віддалене відображення в перших трьох статтях Конституції УНР 1918 р.

Засади державного ладу (Розділ I. Загальні постанови) визначали Українську Народну Республіку як "державу суверенної, самостійної і ні від кого незалежної" (ст. 1). Закріпився виключно за народом України його "суверенного права" в цій державі, яке він "здійснює через Всенародні Збори

України” (ст.ст. 2, 3). Визначалась територія УНР “неподільною”, яка складається із земель, волостей та громади, яким надаються “права широкого самоврядування” з додержанням “принципу децентралізації” (ст.ст. 4, 5). Встановлювалось конституційне врегулювання міжнаціональних відносин на засадах впорядкування їхніх “культурних прав в національних межах” (ст. 6).

Особливе місце і роль в Конституції УНР посідала відведенню прав і свобод людини. Закріплювалось право на життя, право на свободу та особисту недоторканість й домашнього вогнища, таємницю листування, право на повагу до приватного та сімейного життя, свободу місця перебування, а також політичні права – активні і пасивні вибори, свободу думки, слова, совісті, друку, свободу вираження поглядів, свободу зібрань та об’єднань, заборону дискримінації, свободу страйків.

Значна частина положень Конституції УНР була відведена системі державної влади, порядку формування її органів та організації функціонування. Організація державної влади мала фундаментальні положення про те, що “вся власть в УНР походить від народу”, що “вищу законодавчу власть здійснюють Всенародні Збори”, “вища власть виконавча належить Раді Народних Міністрів”, а “вищим органом судовим єсть Генеральний Суд УНР”. Однак, саме Всенародним зборам (парламенту) як “верховному органу влади УНР” належало право формувати “органи виконавчої і судової влади УНР”.

Основний Закон УНР містив основи для побудови класичної парламентської республіки із поділом її влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Системний аналіз конституційних приписів щодо організації функціонування системи державної влади міститься в розділах “IV. Всенародні збори УНР”, “V. Про Раду Народних Міністрів УНР”, “VII. Суд УНР”).

Недоліком в Конституції УНР 1918 р. була невизначеність компетенції місцевих органів влади. Заявивши, що «УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування» (ст. 5), Конституція цілковито не дбала про розмежування компетенції між місцевими і центральними державними установами. Нечітке розмежування компетенції між парламентом

та урядом при невизначеності компетенції органів місцевого самоврядування навряд чи створювало умови для самостійної й ефективної реалізації виконавчою гілкою влади свого призначення. Навпаки, це ставило її в залежність від всесильного парламенту — Всенародних Зборів, робило уряд їх своєрідним додатком, що було серйозною перешкодою на шляху реалізації принципу поділу влади.

Необхідно звернути увагу на визначення особливостей механізму конституційного регулювання, щодо наявності доволі широкого спектра загальновизнаних у науці конституційного права методів такого регулювання. Зокрема, в тексті Конституції УНР чітко прослідковується застосування таких методів конституційного регулювання, як “дозволу” (ст.ст. 9, 17), “охорони” (ст.ст. 4, 13, 15, 17), “зобов’язання” (ст.ст. 23, 74), “вимоги” (ст.ст. 48, 52), “заборони” (ст. 8, 14, 41) і т. д.

Таким чином, Конституція Української Народної Республіки 1918 року за своєю правовою природою була яскравим прикладом еволюції змісту європейських конституцій раннього міжвоєнного періоду, яка містила більшість характеристик і властивостей тодішніх європейських конституцій. У вітчизняній історії Конституція Української Народної Республіки призначає роль витоків сучасного українського конституціоналізму, планомірного закладення основ демократичних методів правління, парламентаризму та вирішення складних питань міжнаціональних відносин. Основний Закон Української Народної Республіки свідчив про високий рівень розвитку української політичної і правової думки того часу.

К. О. БЄЛЯЄВА, В. Р. МАСНЮК

Науковий керівник – доктор історичних наук, доцент Д. В. Нефьодов

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

Широкомасштабний розвиток педагогіки співпраці, активізація та індивідуалізація навчання, використання креативних технологій навчальної підготовки змінили роль і місце викладача в сучасному навчальному процесі. Це призвело до необхідності формування історичної компетентності учнів через розвиток критичного та креативного мислення на уроках історії та правознавства.

Новим аспектом ХХІ ст. у підготовці науково-педагогічних працівників стала технологія відкритої освіти, що формує особистість, яка здатна не тільки творчо, глибоко мислити, раціоналізувати перспективні ідеї та їх реалізацію в подальшій діяльності, а також урізноманітнює освітній процес та підвищує його ефективність. Це сприяє активізації фундаментальної підготовки фахівців, адаптації до швидкісних темпів розвитку інформаційного суспільства, створює сприятливі умови для опанування загальної освіти, трансформує пізнавальну діяльність учнів загальноосвітніх шкіл, впроваджує компетентнісний підхід.

Дана тема широка досліджувалась багатьма вченими, такими як Л.Виготський, Дж.Дьюї, М.Коул, Д.Вертч, Д.Брунер, С.Пеняєв, О.Боровська, О. Пометун та інші.

Компетентнісний підхід на уроках історії та правознавства передбачає певні уміння й навички учням, за допомогою яких, вони реалізують себе в подальшому житті.

За твердженням, видатною методистки історичної освіти О. Пометун компетентнісний підхід «це нова хвиля спрямованості освітнього процесу історичної й правової науки на формування і розвиток ключових предметних компетентностей особистості». На думку доктора педагогічних наук компетентність учня в обраній сфері є специфічним зв'язком взаємодії учня й вчителя.

Аналізуючи практикум з розвитку критичного мислення С. А. Горькова, В. І. Євдокімов, Т. А. Олійника, можемо зробити висновки щодо ретельного опису даної технології при формуванні предметних компетенцій.

Розвиток критичного мислення є дуже важливим аспектом не тільки в навчанні, але і в повсякденному житті, де герої справжні, а їхні дії конкретні. Навчити студентів критично мислити означає задавати правильні запитання, спрямовувати їх увагу в правильному напрямку, навчити їх робити власні висновки та знаходити альтернативні рішення.

Сучасна технологія критичного мислення надає значну увагу формуванню здібностей викладати свої думки на папері в хронологічній послідовності. Прийоми, пов'язані з вирішенням цієї проблеми, дають змогу організовувати, оформляти та ініціювати процес мислення учня, а отримані результати можуть служити матеріалом для діагностування вчителем цього процесу.

Для вище наведеного підходу надзвичайно важливо використовувати на уроках історії та права форми групової роботи, що сприяють розвитку навичок міркування на уроках історії та права. Під час такої роботи учні формують свої думки, уточнюють. Обговорюючи ідею в групі, учень змушений наводити переконливі аргументи.

Учні вчать слухати інших, ділитися судженнями, розвивають здатність утримуватися від надмірного мислення або бажання негайно судити про сказане іншими. Разом вони працюють над колективною роботою, різноманітністю висловлювань та поширюють застосування особистих ідей. Відкриті діалоги в класі дають учням впевненість у власних силах, здатність відстоювати свою думку шляхом обговорення, порівняння та узагальнення, удосконалення мови та знань.

Учні навчаються слухати інших, ділитися судженнями, виховують уміння втримуватися від поквапливих думок або бажання негайно винести свій вердикт щодо сказаного іншими. Працюючи колективно, вони отримують колективну мудрість, різноманітність висловлювань та поширюють коло застосування особистих ідей. Відкриті діалоги на уроці виховують в учнів віру в свої сили, вміння відстояти свою думку шляхом дискусій, порівнянь, узагальнень; удосконалюють мовлення, дають більш глибокі знання.

Таким чином, ми можемо побачити, що з метою розвитку критичного мислення на уроках історії та правознавства вчителю необхідно скеровувати навчальний процес на формування в учнів не тільки пізнавального інтересу до предметів шляхом актуалізації матеріалу, мотиваційної діяльності, практичного застосування набутих знань, а й розвиток історичного світогляду й компетентностей у процесі проблемного, дослідницького, евристичного осмислення історії шляхом розвитку критичного мислення.

Ю. М. НІКОЛАЄВА

Науковий керівник – викладач Т.В. Куриленко

М. МИКОЛАЙВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ФЕНОМЕН САМОТНОСТІ

В наш час є актуальною проблема людської самотності. У століття нових прогресивних технологій людина все частіше залишається наодинці з собою. Незважаючи на велику кількість знайомих, друзів в різних соціальних мережах, на наявність різних зв'язків на роботі, людина залишається одна. Знижується цінність живого спілкування, поширюється таке явище як соціальна відчуженість, це і приводить до самотності і бажання уникнути суспільство будь-якими шляхами.

Проблему самотності досліджували такі філософи, як Блез Паскаль, Генрі Девід Торо, Мартін Бубер, Н.А. Бердяєв, Жан-Поль Сартр та ін. У сучасних філософських словниках самотність трактується як екзистенційна ситуація людського буття, у межах якої відбувається зовнішнє чи внутрішнє відокремлення людей, та як стан та відчуття людини, яка перебуває в умовах реальної або вигаданої комунікативної депривації. Самотність має два різновиди – позитивний, як необхідну умову, етап розвитку, самопізнання та самовизначення, і негативний, як руйнівну силу для особистості.

Самотність – це суб'єктивний стан людини, пов'язаний з тим, що вона або не отримує позитивних емоцій від контакту з іншими, які не задовольняють її потреби, або перебуває в певній ізоляції. Стан самотності не виникає просто

так, для цього необхідні фактори. До них можна віднести: особливість вікового періоду, особистісні якості людини, соціальні чинники, особливості сімейних зв'язків тощо. На самоті людина замислюється про сутність світу, бачить свою внутрішню спустошеність, підміну себе (власного «я»). Вона приходить до роздумів про сенс свого буття, про Всесвіт, про нескінченність. В результаті цих думок власне людське «я» набуває настільки незначущі розміри, що стає страшно. Тому людина всіма способами прагне піти від самотності та втекти від цих думок. Самотність – це стан людини, який притаманний її існуванню, незалежно від історичних, соціальних, культурних умов її життя. Приймаючи рішення або здійснюючи вчинок, людина повинна зробити його сама, ніхто не здатний зробити це за неї. Пізнання сутності людського «я» є складним процесом і самотність постає однією з умов самопізнання. Цінність самотності полягає в тому, що люди звикають бути в суспільстві самотніми, не довіряють іншим, не очікують допомоги, тобто повністю покладаються на себе. Повністю подолати самотність неможливо. Людина повинна навчитися приймати її як необхідну частину свого життя, оскільки самотність властива людській природі, й разом з цим усвідомити її позитивний та негативний сенс в індивідуальному та соціальному бутті.

В умовах викликів сучасності, одним з яких є стан пандемії, люди втрачають навички соціальної взаємодії. Соціальна дистанція, як тимчасовий захід, може стати провісником посилення атомізації суспільства, зростання нерівності, ізолювання людей у власних життєвих проблемах тощо. Це сприяє посиленню соціального відчуження. Людина все більше зосереджується на власному життєвому світі, в той час як соціальні процеси залишаються без належної уваги і сприйняття. Руйнуються соціальні контакти людини з іншими суб'єктами діяльності, а також втрачається почуття єдності з суспільством, нацією, людством. Внаслідок, виникає почуття самотності, сприйняття навколишнього світу і власного «Я» як ворожих одна одній. Лише в тому випадку, коли людина долає соціальне відчуження, вона відчуває єдність з

іншими людьми, створюючи тим самим умови для подолання власної самотності.

Отже, феномен самотності є складним, в ньому виокремлюються різні аспекти. В сучасних умовах самотність осмислюється в контексті соціального відчуження з переважно негативною оцінкою. Проте, можливим є погляд на самотність як на стан людини, що відповідає ключовим цінностям сучасності – індивідуальній свободі, особистому контролю і прагненню до самореалізації.

Г. В. НОВОЧИНСЬКА

*Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
О. Д. Мхитарян*

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ ГЕРОЇЧНОГО НАРОДНОГО ЕПОСУ

Думи — це ліро-епічні твори про історичні чи соціально-побутові події. Це самобутні твори, які виконуються речитативом у супроводі кобзи, бандури або ліри.

Вони (український героїчний епос, українські народні думи) є особливим за поетикою і способом виконання жанром українського фольклору, незаперечним свідченням багатой культури і блискучої талановитості нашого народу.

Це нерівноскладові епічні пісні, які втілюють глибоко закорінені в міфопоетичному мисленні моральні принципи та ідеали, пов'язані з ідеєю національної незалежності та особистої гідності.

Дума, як казка, має зачин і кінцівку. Але їх функціональна роль різна. У зачині вказується місце і час дії, оспіваних у творі, а також готує слухача до сприймання глибокого ідейно-художнього змісту твору.

Джерелом інформації, що розкриває специфіку української ментальності, є символіка дум. Вона ґрунтується на притаманному міфопоетичній свідомості розумінні гармонійної єдності людини з природою. Тому текстам старшої

групи дум притаманне шанобливе звертання до природи, мотив спорідненості козака або невільника з тваринами або птахами. В непорушності родинних зв'язків і суворому покаранню тих, хто на це здатен, виявляються в думках сліди родинного культу; у магічній силі батьківського благословення; в повсякчасній турботі матері або батьків про свою дитину. В неволі і перед смертю козаки згадують не свою кохану, а матір і батьківщину, посилають додому звістку про свою загибель. Ці епічні мотиви мали величезне виховне значення і характеризували думи як своєрідне українське явище.

Думи виникли в середині XV ст. Науковий термін «дума» вперше запровадив Михайло Максимович у першій половині XIX ст. Їх поява була пов'язана з розгортанням героїчної боротьби української народу проти турецько-татарських, а згодом і польсько-шляхетських загарбників. Думи відіграли значну роль у боротьбі нашого народу за соціальне й національне визволення. Вони характеризуються відсутністю строф, дієслівним римуванням, імпровізаційністю. Їм властиві стала композиція, розгорнутий сюжет, повільна епічна розповідь, постійні епітети тощо.

Возвеличення боротьби народу проти гніту неправди, проти поневолювачів, яке так яскраво проявилось в українських піснях та думках, є однією з тих рис, що поставило цю творчість народу в ряди найкращих досягнень людської культури. Це одна зважливих причин успіху української пісні серед народів світу.

Думи допомагали народові у боротьбі з експлуатацією і насильством; протягом століть вони побутували серед широких верств населення, сіючи у людські серця нетлінні зерна живого, вічного та прекрасного. У цих творах, ніби у дзеркалі, відбита невичерпна сила людської гідності і мужності, лицарської честі і совісті, доблесті і героїства. Т. Шевченко високо цінував талант народних співців – кобзарів і лірників. Кобзар – це поет, вчитель народних мас, патріот, пропагандист демократичних ідей і народної моралі.

Доволі часто вивчення дум у школі зводять до простого читання, тобто їх опрацьовують як всі інші твори, але так втрачається емоційний вплив, який

здатні зробити ці твори на слухачів, окрім того, учні так і не засвоюють специфіку окреслених жанрів.

Докладну інформацію щодо вивчення дум у школі подано в посібнику Анатолія Ситченка «Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах». У посібнику висвітлюються основні напрями, зміст і форми методики навчання української літератури в загальноосвітній школі на нових концептуальних засадах. Напрацювання традиційної методики літератури поєднуються з інноваційними моделями навчання і виховання на уроках та в позакласній і позашкільній роботі.

Думи вимагають особливого підходу до вивчення. Восьмикласники недостатньо усвідомлюють взаємозв'язок між мелодією, ритмом і загальним характером звучання, що призводить до поверхового сприймання. Тому перед безпосередньою роботою над цим жанром необхідно підготувати учнів до його сприймання. Мета вивчення - не тільки пробудити настрій, намалювати в уяві картини, а дати необхідну суму знань про епоху, оспівану у творі, її героїв, розкрити і умови творення окресленого жанру, виховати в учнів патріотизм, пробудити в учнів любов до своєї Батьківщини.

До найдавніших належать думи про боротьбу українського народу проти турецько-татарських загарбників: «Козак Голота», «Самійло Кішка», «Маруся Богуславка», «Втеча трьох братів із города Азова, з турецької неволі» та ін. У думах цього циклу народ створив образи колективного героя- борця, захисника рідної землі.

Знаменита козацька «Маруся Богуславка» розповідає про дівчину Марусю, яка потрапила в полон до турків та стала дружиною турецького пана. Хоч вона й не витримала, змінила під тиском обставин віру, проте залишилася вірною своїй землі і, наражаючись на смертельну небезпеку, допомогла багатьом козакам, які перебували в полоні протягом 30 років, утекти з неволі. Дивно, що вона не тікає з ними, але залишається в гаремі, оскільки це стало її способом життя. Маруся символізує тих, хто залишає Україну, але все ще має сильний зв'язок з рідною землею. На мою думку, цей образ - достойний

приклад справжнього патріота, людини, яка навіть перебуваючи в іншій країні, виступає патріотом своєї Батьківщини.

Л. Ю. БЕРЕЖЕННА

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О. В. Шикиринська

М. ВІННИЦЯ, ВДПУ ІМ. М. КОЦЮБИНСЬКОГО

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПОПУЛЯРНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В даний час використання популярної інформаційної технології у вигляді «мобільного навчання» (англ. Mobile learning) або м-навчання (англ. M-learning) в освітньому процесі розширює можливості активізації учнів, тому що сучасна молодь уміло використовує різні гаджети (в перекладі з англійської «gadget» – пристрій, пристосування, технічний пристрій, що дозволяє виконувати одночасно кілька нетривіальних функцій).

Гаджетами можна сміливо називати багато пристроїв, включаючи смартфони та планшети, музичні плеєри, смарт-годинник, фітнес-браслети тощо. Іншими словами, це невеликі електронні пристрої, якими ми користуємося в житті, збираючи і обробляючи інформацію. Популярність унікальних електронних пристроїв в їх багатофункціональності, тому можна використовувати особисті телефони та комунікатори у студентів і викладачів як додаткову можливість застосування інформаційно-комунікаційної технології в освітньому процесі.

Мобільне навчання активно починає розвиватися з 2003 року на базі сервісів sms, e-mail, web тощо.

Викладач в основних видах своєї діяльності (навчальній, методичній, науковій) – лекціях, практичних заняттях, ділових іграх, факультативних заняттях, консультаціях, керівництві науково-проектною діяльністю студентів, отримує якісно нові можливості реалізації педагогічних умов, які слід розглядати як сукупність заходів педагогічного впливу і можливостей

матеріально- просторового середовища педагогічного процесу (В. Андрєєв, А. Найн, Н. Яковлєва).

Використовуючи можливості мобільних електронних засобів можна в умовах навчального часу завантажувати матеріали з мережі Інтернет у вигляді тексту, малюнків і застосовувати їх у вирішенні поставлених завдань, в розробці різного типу творчих проєктів. Найцікавіше вирішуються завдання в колективних формах обговорення і пошуку необхідних відповідей, тому що широкі можливості мережі Інтернет пропонують різноманітні варіанти інформації, достовірність якої необхідно оцінити і синтезувати.

Значення популярної інформаційно-комунікаційної технології по застосуванню електронних пристроїв в умовах навчального часу проявляється в:

- прискоренні адаптації студентів до умов завдання, їх швидкому підведенню одержуваної інформації під пропоновані вимоги;
- відпрацюванні теорії на практиці з мінімізацією можливості здійснення помилок;
- усуненні прогалин у професійній підготовці та подолання бар'єрів незнання;
- навчанні новим технологіям і методам отримання знань, навичок і умінь;
- формуванні «командного духу» в колективі.

Результат застосування студентом мобільних електронних пристроїв в процесі навчання – усвідомлення своїх особистісних ресурсів; формування лідерських якостей, самомотивації; розвиток соціальної компетенції: вміння знайти своє місце в колективі, будувати ефективну модель взаємодії з іншими студентами і викладачем, запобігати стресовим ситуаціям, які ускладнюють спілкування звички та манери поведінки тощо.

У сучасному освітньому закладі педагог, який використовує в освітньому процесі можливості мобільного навчання і виходу в Інтернет, повинен

враховувати: специфіку навчальної дисципліни; особливості конкретної теми; технічні можливості для використання електронних пристроїв в аудиторії.

Таким чином, у мобільному навчанні як інформаційно-комунікаційній технології можна виділити суттєві переваги:

- наявність доступності застосування мобільних пристроїв в навчальному процесі;
- можливість спільної роботи і обмін інформацією при виконанні поставленого завдання через мобільний зв'язок;
- величезний ресурс мережі Інтернет для пошуку потрібної інформації.

А. А. ЄРМАК

*Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
О. Д. Мхитарян*

М.МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПІСЕНЬ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Магічну силу має народна пісня - невід'ємна частка історії, соціального життя, побуту кожного народу. Її суспільне значення, природну красу і довершеність звеличили найвидатніші поети світу, про неї писали вчені, політичні діячі, митці, імена яких вкарбовані на скрижалях як світової так і української культури. У пісні найповніше розкривається сутність народу, його характер і безсмертний творчий геній. Отже, про народ судять, виходячи з його пісенної спадщини – основи духовної культури нації.

Головним завданням сучасної школи є закладання фундаменту світоглядних, професійних, культурних знань та умінь, підготовка до життя в нових умовах – їй відведено центральне місце в загальному педагогічному процесі.

Особлива роль у національному вихованні дитини відводиться саме школі. Саме вона покликана формувати особистість майбутнього громадянина готового правильно співвіднести цінності й ідеали навколишнього світу.

Отримавши перші відомості про український народ з уст батьків, у школі учні детально знайомляться з історією, культурою. Саме вчителі прищеплюють їм любов до всього українського, бо саме вони закладають ті підвалини, які у майбутньому сприятимуть формуванню у школярів національної самосвідомості, патріотизму, почуття гідності, гордості за свій народ.

Вивчення культури й побуту українського народу сприяє відродженню національної самосвідомості школярів, збагачення їх духовного світу, і це є дуже актуальною проблемою. Школа завжди була і залишається соціальним інститутом, діяльність якого визначається характером замовлення суспільства щодо формування майбутніх громадян країни.

Народні пісні та думи – це ліро-епічні твори. Це поєднання зумовлює й етапи роботи над цими жанрами.

Як показує практика, досить часто вивчення у школі народних пісень та дум зводиться до простого читання, що завершується бесідою про поетичні образи цих творів та їхню ідейно-естетичну спрямованість. Тобто, пісні та думи учні опрацьовують як звичайні ліричні твори, в результаті чого втрачається той емоційний вплив, який здатні зробити ці твори на слухачів, окрім того, учні так і не засвоюють специфіку окреслених жанрів.

Пісні і думи вимагають своєрідного підходу до вивчення. Жанрова своєрідність народної пісні не тільки зумовлена особливостями змісту, а й ритмомелодійною будовою, засобами художньої виразності. Ліризм і особлива поетичність народної пісні виявляється в мелодії. Мелодія – душа пісні, невід’ємний компонент її художньої форми і змісту. Виходячи із цього, важливо, щоб під час вивчення пісень та дум, учні почули їх у грамзапису чи у безпосередньому виконанні.

Без мелодії, музичного супроводу важко донести до учнів неповторний колорит різноманітних пісенних жанрів, розкрити емоційне забарвлення твору. Жодне читання, яким би майстерним воно не було, не може замінити пісні в її природному звучанні.

Виконання дум вимагає особливого музичного таланту, своєрідного стилю імпровізації. Їх виконавцями були і є професійні співаки-кобзарі, лірники. Дума, як відомо, виконується речитативом під акомпанемент кобзи чи бандури. Знайомство учнів із цим жанром повинно будуватися саме на цій жанровій особливості творів. В іншому разі вони так і не відчують їх колорит, характер звучання.

Шестикласники недостатньо усвідомлюють взаємозв'язок між мелодією, ритмом і загальним характером звучання пісні, що призводить до поверхового сприймання. Тому перед безпосередньою роботою над піснею чи думою необхідно підготувати учнів до сприймання пісні. Мета цього етапу не тільки налаштувати емоційно, пробудити настрій, намалювати в уяві картини, а дати необхідну суму знань про епоху, оспівану у творі, її героїв, розкрити і умови творення окресленого жанру.

Так, перед прослуховуванням чумацьких пісень учителю доцільно розповісти про давній чумацький промисел, показати шлях на карті, який долали чумаки, обговорити і всі ті труднощі, що доводилося долати в дорозі. Не зайвими будуть і фотоматеріали, де були б зображені самі чумаки, їх транспортні засоби. Авторами чумацьких пісень були самі чумаки, тому ці пісні стали реальним відображенням тих часів, донесли до нас історію чумакування. Такою роботою підготуємо учнів до розуміння тужливого, сумного характеру мелодії цих творів.

Первинне знайомство із текстом можна провести різними способами. Після підготовчої роботи прослухати грамзапис пісні чи думи. Далі проводимо бесіду на сприймання, головне завдання якої з'ясувати, чи усвідомили учні єдність мелодії і слів, настроїв твору.

Правильно буде йти іншим шляхом. Спочатку прочитати текст історичної пісні чи думи. Відзначити, який настрій виражений у тексті твору. Далі з'ясовуємо, якою, на їх погляд, повинна бути мелодія до цієї пісні, чим це зумовлено. А потім прослуховується твір у виконанні співаків.

Пісня покликати зворушити найтонші струни сердець слухачів, отже, й аналіз не повинен руйнувати сприймання твору. Запитання вчителя для обговорення твору повинні бути спрямовані на виявлення емоцій, реакцій на зміст і ритмомелодику твору, почуття, викликані зустріччю з піснею, допомогти зрозуміти основний зміст поетичних картин і образів. Під час поглибленої роботи над ідейно-художнім змістом пісні визначаємо також і засоби поетичної виразності – епітети, метафори, порівняння, символіку образів та кольорів. Особливу увагу зосереджуємо на народнопоетичній символіці, які часто повторюється у фольклорі. Наприклад, орел, сокіл, явір символізують мужність козаків; калина – дівочу вроду; голуби – закоханих; чорний ворон – символ смерті чи біди; верба, шум діброви – журбу тощо. Якщо читач не розуміє ідейно-естетичної функції образів-символів, він неправильно зрозуміє твір в цілому.

Думи мають велике виховне і пізнавальне значення. Без вивчення їх, важко пояснити цілу низку важливих історичних подій нашої історії.

Восьмикласники нерідко ототожнюють думу та історичну пісню, бо за своїм ідейно-тематичним змістом вони близькі. Проте дума відрізняється від історичної пісні своєю будовою, характером відтворення життєвих подій, способом змалювання героїв, ритмікою, поетичною мовою, способом виконання. У цьому специфіка думи як окремого фольклорного жанру. Варто учителю провести порівняльну роботу, зіставити ці жанри, щоб учні побачили різницю і навчилися самостійно визначати жанри.

Дума, як казка, має зачин і кінцівку. Але функціональна роль їх різна. У зачині вказується місце і час дії, оспіваних у творі, а також готує слухача до сприймання глибокого ідейно-художнього змісту твору.

Як бачимо, пісні та думи - це дорогоцінна спадщина українського народу. Створені в думах художньо привабливі образи захисників вітчизни мають велике виховне значення. Читаючи та слухаючи думи та історичні пісні, ми захоплюємося подвигами народних героїв. Саме тому ці твори живуть віками. Т. Шевченко глибоко цінував красу й силу народних дум та пісень. з почуттям

гордості він писав: Наша дума, наша пісня Не вмере, не загине: От де, люди, наша слава, Слава Україні!

С. М. ГРИБОВИЧ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор А. Л. Ситченко

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

КОМПЕТЕНТНІСНА СПРЯМОВАНІСТЬ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ключові слова: *ключова компетентність, компетентнісна спрямованість, предметна компетентність, українська література.*

Компетентнісна спрямованість шкільного курсу української літератури зумовлюється реформуванням української школи на нових концептуальних засадах і визначається оновленими навчальними програмами з української літератури (2017 р.).

Учені визначають ключові компетентності (уміння навчатися, комунікативну, інформаційно-комунікаційну, соціальну, громадянську, загальнокультурну, підприємницьку, здоров'язбережувальну); міжпредметні (естетичну, природничо-наукову, математичну та ін.) та предметні (комунікативну; літературну; мистецьку; природничо-наукову; математичну, проектно-технологічну; інформаційно-комунікаційну, суспільствознавчу, історичну та ін.).

Окремі компетентності представлені методистами в Державному стандарті базової і загальної середньої освіти як ключові й предметні, а також міжпредметні й предметні. Це означає, що вони формуються як засобами окремого предмета (наприклад, комунікативна компетентність є об'єктом уваги на уроках мови), так і всіх навчальних дисциплін.

Про читацьку компетентність ідеться у працях психологів, методистів (Я. Андреєва, О. Ісаєва, О. Куцевол, А. Ситченко, Е. Соломка, Н. Чепелєва та ін.).

Так, наприклад, О. Ісаєва, О. Куцевол, А. Ситченко, А. Фасоля вважають обов'язковою частиною літературної компетентності читацьку. Т. Яценко

серед складників літературної компетентності називає загальнокультурну, читацьку, комунікативно-мовленнєву та ціннісно-світоглядну компетентність.

Таким чином, оволодіння школярами літературною компетентністю передбачає формування розуміння художньої літератури як органічного складника культури, усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, знання літературних творів, запланованих для текстуального вивчення, головних етапів і явищ літературного процесу, основних фактів життя і творчості видатних письменників, умінь аналізувати та інтерпретувати літературний твір у єдності його змісту та форми, порівнювати різнонаціональні художні тексти, розуміння авторської позиції та способів її вираження, використання теоретико-літературних понять під час роботи над текстом художнього твору, розвиток здібностей до створення усних та письмових творчих робіт, формування світогляду учнів, моралі та громадянської позиції, усвідомлене використання здобутих на уроках літератури знань у нових навчальних та життєвих ситуаціях.

Думаю, можна говорити про читацьку міжпредметну (якщо не ключову) і читацьку предметну (її можна назвати літературною) компетентності. У першому випадку читацька компетентність буде складовою інформаційно-комунікаційної, формуватиметься на міжпредметному рівні, у другому — її становлення відбуватиметься засобами літератури. Окрім того, що це логічно, будуть підстави вважати формування читацької компетентності справою не лише словесника, а й учителів інших предметів.

Маємо й іншу колізію. Державний стандарт базової і повної середньої освіти, як зазначають його розробники, «ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів», а в навчальній програмі 5-9 класів, 2017 рік. з української літератури питання формування читацької компетентності розв'язання не знаходить. У проєкті програми того ж року з літератури слово «читач» вжито чотири рази і один раз — «читацькі інтереси». Про читацькі чи, літературні компетентності чи компетенції немає жодної згадки.

В оновленій програмі з української літератури компетентнісний підхід визначено на рівні надпредметних (соціальних, мотиваційних, функціональних) компетентностей, однак не названо предметних; не виділено в програмі й читацької компетентності, головної, що має формуватися під час вивчення літератури в школі.

Предметна компетентність пов'язана зі специфічними для предмета «українська література» вміннями і навичками, а також знаннями. Відтак головним завданням літератури як шкільного предмета є формування читацької компетентності — здатності до творчого читання, засвоєння художнього твору на особистісному рівні, вміння вступати в діалог «автор-читач», перейматися думками і почуттями героїв, відзначати і оцінювати переваги мови художніх творів; користуватися основними літературознавчими поняттями. Загалом читацька компетентність формується шляхом читання художніх творів, їхнього аналізу, відтворення елементів тексту, створення власних висловлювань тощо.

Отже, оновлена програма з української літератури поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

- розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей;
- зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує відносно достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей;
- формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами компетентнісного підходу: *учень називає, формулює, записує, наводить приклади, розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, усвідомлює* тощо.
- виокремлення в очікуваних результатах навчання тих, що стосуються оволодіння загальнонавчальними вміннями як основою формування суб'єктності учня;
- укладання переліку умінь, якими повинен оволодіти учень певного класу за рік навчання;

- уведення наскрізних змістових ліній.

К. А. ДЕМЧЕНКО

*Науковий керівник – кандидат політичних наук, викладач вищої категорії,
викладач-методист О.О. Царенко*

**М. МИКОЛАЇВ, ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ МНУ ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»**

РОЗВИТОК ПРАВ ЛЮДИНИ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ

Обов'язковою умовою здійснення демократії є реалізація прав і свобод людини. Їх становлення відбувалося історично та бере свій початок з найдавніших часів. Ще в прадавніх міфах та віруваннях, а також у Біблії містяться положення про цінності і недоторканість людського життя, рівність людей. Відомі філософи і оратори вважали, що гарантія прав людини є невід'ємною складовою держави.

Сучасне розуміння прав людини сформувалося після Другої світової війни. Кульмінацією цього процесу стало проголошення «Загальної декларації прав людини» Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [3].

Про стан і ступінь розвитку прав і свобод людини ми можемо черпати відомості з історичних джерел і пам'яток права, створених і на території сучасної України від найдавніших часів до сьогодення. Ідеї визнання прав і свобод людини були притаманні українській філософській, історичній, політичній думці та знайшли своє продовження в історії українського конституціоналізму. Ще у «Велесовій книзі» – пам'ятці IX ст. прочитується, що філософія зумовлена духом віри, любові і надії, а вінцем цього духу є свобода і самоцінність особистості [5, с.27-29].

За часів Київської Русі окремі уявлення про права людини знаходимо в таких джерелах, як «Руська правда», «Слово про закон і благодать», «Повчання Володимира Мономаха». Вже тоді існувало уявлення про свободу як основний елемент людського буття. Однак, оскільки нерівність розглядалася тоді як

природне явище, то природним вважалося й те, що повна свобода є у господарів, а у простого люду вона урізана, усічена, і стає згодом неволею. «Руська Правда» вигідно вирізняється своїм відносним гуманізмом і юридичною технікою. Кодекс містить норми різних галузей права: цивільного, кримінального, процесуального. Вони мають багато положень стосовно особи, її прав та свобод [13, с. 42-56; 20, с. 9-15].

Починаючи з XIV ст. більша частина українських земель перебувала у складі Великого князівства Литовського. Були утверджені акти великокнязівської влади, серед яких найбільше значення мали Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років, останній з них багатьма сучасниками вважався найдосконалішим зводом законів у Європі, які закріпили ряд принципово нових підходів до статусу особи. У ньому прослідковуємо ідеї рівності всіх перед законом, особистої відповідальності, захисту прав людини з боку держави [15, с. 43-46].

Людина, її права цікавили українських філософів-гуманістів Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського. Формування уявлень про свободу у свідомості давньоукраїнських мислителів відбувалося під впливом гуманістичних ідей християнства, що зумовило постановку питання про релігійну свободу народу (самостійність церкви) і свободу релігійного сповідання людини (Іларіон, Данило Заточник, Іван Вишенський та їхні твори: «Апокрисис», «Пересторога», «Палінодія», «Тренос» та ін.) [5, с. 221-233; 18, с. 37-42].

Індивідуалістичний напрям, що домінував в українській історико-правовій думці в ренесансний період, ґрунтувався на ідеях природного права, а також виражався у акценті на відповідальності людини перед собою і суспільством. Глобальне дослідження людини як особистості провів Г.Сковорода, який науку про людину, її щастя вважав найважливішою з усіх наук. Послідовно ідею природних прав та договірну теорію походження держави відстоював Я.Ковельський, який зазначав, що всі громадяни мають

бути формально рівними перед законом, влада і особа повинні нести взаємну відповідальність [5, с. 257-260; 18, с. 92-97].

Формування української народності в умовах розчленування українських земель між різними державами у XIV-XVII ст. спричинило зародження ідеї про етнополітичну свободу, свободу українського народу, свободу створення власної державності, яка втілилася у національній революції середини XVII ст., наслідком якої стала нова держава – Гетьманщина (літописи Самовидця, Граб'янки та ін.). Певною мірою на формування ідей свободи через ідеї самоврядування позначилося магдебурзьке право [4, с. 18; 14, с. 153-154; 20, с. 38-49].

Вершиною розвитку юридичної форми, в якій була закріплена ідея політичної свободи українського народу, а отже і свободи людини, став конституційний проект Пилипа Орлика («Конституція прав і свобод Війська Запорозького», 1710 р.). У цьому документі одержали відображення вимоги, які висувались козацтвом до всіх гетьманів і всіх московських царів, і стосувалися організації влади за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, виборності урядовців, утвердження прав і свобод громадян. Зокрема, цим актом обмежувалися податкові стягнення, встановлювалося непорушне право захисту жінок-вдів козаків, їх дружин, дітей-сиріт; на гетьмана покладався обов'язок – забезпечувати дотримання непорушних громадянських вольностей. Ця Конституція реальної сили так і не набула. Вона залишилася в історії лише як оригінальна правова пам'ятка, в якій зроблена спроба закріпити нову, відносно демократичну модель державного ладу України [7].

В історії політико-правової думки України періоду національного відродження можна виділити два етапи еволюції поглядів на співвідношення прав людини і прав народу (нації). Перший етап (к. XVIII - перша пол. XIX ст.) – період визрівання національного усвідомлення: права людини розглядаються невіддільно від прав народу, які разом втілюються у формі всеслов'янської федерації (М.Костомаров, Т.Шевченко, В.Білозерський та ін.). Другий етап (др. пол. XIX- поч. XX ст.) пов'язаний з усвідомленням народу як нації, тобто

етносоціальної спільноти, у якій сформувалося самопізнання національної ідентичності, а також територіально-мовна і господарсько-економічна єдність. Це переросло у вимогу поступової легалізації ідей свободи, рівності, справедливості у формі федерації народів Російської імперії, федерації народів Європи, зрештою – всесвітньої федерації (М.Драгоманов, С.Подолінський, програмні документи «Народної волі», М.Грушевський, В.Винниченко). Нація стверджувалася через особистість, залучення її до вселюдських цінностей, співвіднесеність зі світом [1, с. 8-9; 4, с. 21-30; 5, с.364-371; 12, с. 113-120; 13, с. 120-158; 15, с. 79-87].

Ідеї прав і свобод людини знаходять своє відображення в поглядах багатьох українських мислителів. Так, М.Драгоманов розробив конституцію суспільства, що ґрунтувалася на ідеї асоціації гармонійних особистостей. Саме людина для нього – основа основ соціального устрою, найвища цінність, гарантими прав якої може бути лише вільна громада, а не держава, конфедерація [11, с. 321-323; 12, с. 115-120].

На позиції прогресивного конституціоналізму стояв правознавець О.Кістяківський, який послідовно відстоював надання людині демократичних прав, зокрема, захист свободи слова і віросповідання, права зборів, загального виборчого процесу та ін. [2, с. 53-70].

На особливу увагу у плані історико-правових джерел з питання прав і свобод людини заслуховують Універсали Центральної Ради, «Конституція УНР», «Закони про тимчасовий державний устрій України», «Декларація Директорії УНР», котрі регламентували права та визначали обов'язки громадян. Більш чи менш категорично зазначені права декларувалися і в документах Гетьманату П. Скоропадського («Грамота до всього українського народу» (29.04.1918 р.), «Закон про тимчасовий державний устрій України» (29.04.1918 р.), Директорії («Декларація Української Директорії» (14.12.1918 р.), «Універсал Трудового Конгресу України» (28.01.1919 р.), ЗУНР («Відозва Української Національної Ради» (01.11.1918р.) [9].

Більш того, проблема надання або забезпечення прав і свобод людини і громадянина в цей час вийшла за межі політико-правових вимог і стала перетворюватися на реальну справу. Проте у праві майже кожного режиму, що панував тоді в Україні, демократичні цінності конкурували з потягом до авторитаризму, гуманістичні ідеали – з узаконенням репресій проти політичних опонентів. Все це зменшувало ефективність тих демократичних перетворень, що відбувалися в країні. Та і втілення їх у життя так і не відбулося через поразку Української революції 1917-1920 рр. [14, с. 152].

Українська політико-правова думка щодо прав і свобод людини знайшла своє відображення у програмних документах перших партій (Українська радикальна партія, Революційна українська партія (РУП), Народна українська партія (НУП), Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП)). Майже всі вони перейняті повагою до особистої свободи людини, спрямовані на забезпечення недоторканності особи і житла, свободи совісті, слова, друку, зборів, спілок та інших демократичних прав і свобод [4, с. 37-39; 16, с. 243-247].

За радянський період української державності було прийнято 4 конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.), які тим чи іншим чином відтворювали ідею прав людини, проте, не враховували міжнародних стандартів у цьому питанні.

Після Другої світової війни за вагомий внесок у розгром фашизму Україна отримала широке визнання і авторитет на міжнародній арені, стала у 1945 р. одним із фундаторів ООН, спрямовувала свої зусилля на вирішення багатьох проблем і, в тому числі, на забезпечення прав і свобод людини. Так, конкретні пропозиції української сторони були враховані і знайшли відображення у Загальній декларації прав людини, Міжнародній конвенції про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права тощо [3; 17].

На тлі гуманізації міжнародного життя і офіційного засудження сталінщини проблема прав і свобод людини в нашій країні набула першорядного значення. Але не на довго. У 1975 р. СРСР підписав

Хельсінкські угоди про права людини, проте в УРСР продовжували ігноруватись особисті права й свободи, порушувалась законність. У відповідь на це у листопаді 1976 р. в Києві виникла група виконання Хельсінкських угод (Українська Гельсінська спілка) – перша легальна правозахисна організація в опозиційному русі України. Членами її були М.Руденко, О.Бердник, П.Григоренко, Л.Лук'яненко, І.Кандиба та ін. Програмні документи УГС – «Меморандум» та «Декларація Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод», автором яких був М.Руденко [6, с. 176; 16, с. 297-301].

Проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України відкрило нову сторінку історії нашої держави та її народу, дало змогу розширити права і свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням. Конституція України 1996 р. стала взірцем сучасного конституціоналізму з питань прав і свобод людини і громадянина. Вона визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні, реалізувала всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини (насамперед Загальної декларації прав людини), що є одним з найбільших досягнень людства ХХст. у гуманітарній сфері, справжнім «людським виміром». Чинна Конституція України вперше замість фрагментарного набору визначила систему прав і свобод в усіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина. Такий підхід повністю відповідає сучасній теорії конституційного права [8; 10; 19].

Важливими ланками в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні є Конституційний Суд України та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Це дає підстави стверджувати, що в Україні перебудовується вся правова система; права і свободи людини і громадянина визнані неодмінними засадами нового конституційного ладу.

Як підсумок, зазначу: навіть фрагментарний аналіз історичних аспектів становлення прав і свобод людини в українській історико-правовій та

політичній думці дає можливість стверджувати, що їх виникнення і розвиток має досить глибоке коріння і тісно пов'язане з генезою самої людини як політичної, соціальної істоти. В процесі історичного розвитку суспільства зміст прав і свобод людини змінювався не лише в бік кількісного збільшення каталогу прав, але відбувались і якісні зміни.

Прогресивна українська політико-правова думка дійшла висновку, що офіційне закріплення та забезпечення прав людини можливе тільки при демократичних режимах. Заклавши ідею прав людини у національну історико-інтелектуальну скарбницю, вона створила фундамент для сприйняття незалежною Україною сучасних міжнародних стандартів в галузі прав людини.

На сучасному етапі історичного розвитку суспільства права людини ми розуміємо як певні нормативно-структуровані можливості і особливості буття особистості, які уособлюють її свободу і є невід'ємними і необхідними умовами життя, взаємовідносин з суспільством, державою, іншими індивідами. Проте, процес розвитку прав людини є ще незавершеним. Тому з оптимізмом можна сподіватись, що наше суспільство і надалі буде йти по шляху постійної уваги до людини, її прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Горбаль В.М. Права людини у правовій думці Наддніпрянської України кінця XVIII-початку XX ст. (індивідуалістичні концепції): автореф. дис. канд. юр. наук. Х.: Нац. унів. внутр. справ, 2001. 20 с.
2. Депенчук Л. Богдан Кістяківський. К.: Основи, 1995. 174 с.
3. Загальна декларація прав людини // *Міжнародні договори України*. К., 1992.
4. Історія розвитку української державної ідеї /за ред. Д. Донцова. К.: Товариство «Знання України», 1991. 48 с.
5. Історія філософії України: хрестоматія. Навчальний посібник / Упоряд. М.Тарасенко, М.Русин, А.Бичко та ін. К.: Либідь, 1993. 560 с.
6. Крегул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посіб. для студентів вузів / Крегул Ю. І., Ладиченко В. В., Орленко О. І. К.: Книга, 2004. 288 с.

7. Кресіна І., Кресін О. Гетьман Пилип Орлик і його конституція. К., 1993. 80 с.
8. Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства ВРУ, 1996.
9. Конституційні акти України 1917-1920 рр. / заг. ред. Ю. Прилюк, Д.Яневський. К.: в-во «Абрис». 1992. 273 с.
10. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року//*Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Лисяк–Рудницький І. Драгоманов як політичний теоретик // І. Лисяк–Рудницький. Історичні есе: В 2 т. К.: Основи, 1994. Т.1. С. 299-347.
12. Лисяк–Рудницький І. Напрями української політичної думки // І. Лисяк–Рудницький. Історичні есе: В 2 т. К.: Основи, 1994. Т.2. С. 113-120.
13. Мороз С. П. Ідея прав людини у політико-правовій думці України (ІХ- поч. ХХ ст.): дис. канд. юр. наук. Х.: Нац. юр. акад. Укр. ім. Я. Мудрого, 2002. 229 с.
14. Мороз С. П. Права людини і український конституціоналізм // *Актуальні проблеми суспільної думки і практики управління*: Зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗІДМУ, 1996. Вип.2. С. 150-155.
15. Павелко О. П. З історії суспільно-політичної і філософської думки на Україні. К., 1972. 124 с.
16. Потульницький В.А. Нариси з української політології (1819-1991): навчальний посібник. К.: Либідь, 1994. 320 с.
17. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упорядник Ю. К. Качуренко. К.: Юрінформ, 1992. 2–е вид. 199 с.
18. Проблема людини в українській філософії XVI-XVIII ст. / ред. кол.: І.С.Захара, М.В. Кашуба, В.І. Любащенко, О.В. Матковська, Н.Л. Попова. Львів: Логос, 1998. 238 с.
19. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Х.: Право, 1997. 64 с.
20. Скакун О. Ф. Прогресивна політико–правова думка на Україні (ІХ ст.- 1917р.). К.: НМК ВО, 1990.87 с.

О. Ю. КІЗЮК

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент С. В. Гончарук

М. ЛУЦЬК, ВНУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ОСНОВІ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЮНЕСКО

Практично усі країни світу вживають заходів зі зниження негативного впливу пандемії коронавірусу (COVID-19) на освіту. Альтернативні варіанти організації освіти стали вищим пріоритетом для міністерств освіти всіх країн. Криза в освіті, закриття закладів освіти (шкіл, ліцеїв, коледжів, університетів) на карантин призводить до збільшення нерівності в освіті й завдає непропорційної шкоди дітям і молоді з найбільш уразливих груп населення: ЮНЕСКО зазначає, що криза торкається 87% здобувачів освіти різного рівня, вона безпосередньо зачепила більше 1,5 мільярда здобувачів освіти в 165 країнах світу [2]. У зв'язку з цим заходи, які приймаються в галузі дистанційного навчання, передбачають, насамперед, забезпечення повного, хоча й дистанційного, доступу до освіти.

Водночас, криза, яка виникла в освіті в зв'язку з пандемією:

- відкрила шлях для переосмислення практик освіти;
- дала змогу в найкоротші терміни досягти більшого прогресу в галузі цифрового й дистанційного навчання, ніж за останні десять років;
- змінила уявлення людей про надання освіти в майбутньому.

«Ніколи раніше ми не зустрічалися з порушеннями в освітньому процесі у таких масштабах», – заявила Генеральний директор ЮНЕСКО Одре Азуле (Audrey Azoulay) [3].

Як відзначає ЮНЕСКО, з метою боротьби з пандемією COVID-19 країни, що перейшли на дистанційну освіту, зустрічаються з безліччю труднощів, починаючи з надання матеріалів і підтримки вчителів, і закінчуючи наданням рекомендацій для родин при вирішенні проблем в галузі зв'язку. Для об'єднання зусиль з вирішенням цих проблем ЮНЕСКО організувало Глобальну коаліцію з питань освіти (Global Education Coalition) для розширення

масштабів застосування кращих практик дистанційного навчання й забезпечення охоплення дітей і молоді з усіх груп населення [2].

Глобальна коаліція з питань освіти є платформою для співпраці та обміну задля захисту права на освіту, яка об'єднує понад 175 членів ООН, громадянського суспільства, наукових кіл та приватного сектору, щоб забезпечити #LearningNeverStops [3].

Члени коаліції об'єднуються навколо трьох проблем, як-то: взаємозв'язок, викладачі та гендер (connectivity, teachers, gender) [3]. Метою коаліції є:

- надання допомоги країнам у мобілізації й впровадженні інноваційних і відповідних до специфіки конкретної ситуації рішень для дистанційного навчання, використовуючи високотехнологічні, низькотехнологічні й нетехнологічні підходи;

- пошук доцільних варіантів і забезпечення загального доступу;

- забезпечення скоординованих заходів реагування й недопущення дублювання зусиль;

- сприяння поверненню учнів у класні кімнати при поновленні роботи шкіл, щоб уникнути різкого збільшення показників відставання учнів [2].

З метою стримування поширення коронавірусу COVID-19 ЮНЕСКО надала десять рекомендацій із забезпечення безперервності освітнього процесу й консолідації зусиль учнів, учителів, батьків [1]. Проаналізуємо їх докладніше:

1. Вивчення й аналіз рівня своєї готовності та вибір найбільш відповідних інструментів.

Необхідно прийняти рішення щодо використання високотехнологічних та низькотехнологічних інструментів, в залежності від надійності місцевих джерел живлення, доступу до Інтернету та цифрових навичок викладачів та учнів/студентів. Це можуть бути інтегровані цифрові навчальні платформи, відеоуроки, МВОК, уроки через радіо та телевізійні канали.

2. Забезпечення інклюзивності програм дистанційної освіти.

Доцільно впроваджувати заходи для забезпечення того, щоб усі учні/студенти мали доступ до програм дистанційного навчання, включаючи людей з обмеженими можливостями або з низьким рівнем доходу, навіть якщо більшість з них не має доступу до цифрових пристроїв. Приміром, створення можливостей тимчасової передачі таких пристроїв в сім'ї, надаючи їм доступ до Інтернету.

3. Захист конфіденційності даних та безпека даних.

Потрібно оцінити безпеку під час завантаження даних або освітніх ресурсів у веб-простори, а також під час обміну ними з іншими організаціями чи приватними особами. Переконалися, що використання програм та платформ не порушує конфіденційність учнів/студентів.

4. Пріоритетні рішення для вирішення психосоціальних проблем до початку викладання.

Доцільно мобілізувати доступні інструменти для зв'язку шкіл, батьків, вчителів та учнів між собою; створювати спільноти для забезпечення регулярної соціальної взаємодії людей, забезпечити заходи соціальної турботи та попередження можливих психосоціальних викликів, з якими учні/студенти можуть зіткнутися в умовах ізоляції.

5. Планування графіка дистанційного навчання.

Організовувати дискусії із зацікавленими сторонами, щоб вивчити можливість закриття шкіл та вирішення, чи повинна програма дистанційного навчання акцентуватися на нових знаннях чи покращувати вже наявні знання учнів/студентів. Планувати графік навчання залежно від ситуації в регіонах, рівня навчання, потреб учнів/студентів та наявності у батьків часу й можливості брати участь в дистанційному навчанні. Вибирати відповідні методики навчання, уникаючи тих, які вимагають безпосереднього особистісного спілкування.

6. Забезпечення підтримки вчителів та батьків щодо використання цифрових інструментів.

Необхідно організовувати короткі тренінги або ознайомчі заняття для вчителів та батьків, якщо вони потребують допомоги й підтримки. Допомогати викладачам у підготовці базових умов, необхідних для забезпечення безперервності процесу навчання, наприклад, використання мобільних даних з метою прямої трансляції уроків.

7. Об'єднання відповідних інструментів й обмеження кількості програм та платформ.

Доцільно поєднати інструменти й засоби масової інформації, доступні для більшості учнів/студентів, як для синхронного спілкування та уроків, так і для асинхронного навчання. Намагатися уникати перевантаження учнів та батьків проханнями завантажити чи протестувати занадто багато програм й платформ.

8. Розробка правил дистанційного навчання та контролю за процесом навчання учнів.

Потрібно визначити спільно з батьками та учнями/студентами правила щодо дистанційного навчання; підготувати запитання, тести або вправи для моніторингу освітнього процесу. Бажано користуватися інструментами для зворотного зв'язку, які були б простими і зручними для учнів/студентів.

9. Визначення тривалості дистанційного навчання на основі навичок саморегуляції учнів.

Доцільно дотримуватися узгодженого хронометражу відповідно до вікових особливостей, рівня саморегуляції та когнітивних здібностей учнів/студентів, особливо для занять у прямому ефірі. Бажано, щоб тривалість заняття для учнів початкової школи була не більше 20 хв. та не більше 40 хв. для учнів середньої та старшої школи.

10. Створення спільнот та підтримка соціальних зв'язків.

Бажано створювати спільноти вчителів, батьків та керівників закладів освіти для вирішення проблеми самотності чи безпорадності, для полегшення обміну досвідом та обговорення стратегій подолання труднощів у навчанні [1].

Україна, українська система освіти відчуває через пандемію коронавірусної інфекції ті ж проблеми в сфері освіти, що й інші країни, що вимагає від усіх державних структур відповідальних і адекватних рішень. Одним з таких рішень, спрямованих на стабілізацію ситуації, є перехід на дистанційне навчання учнів і студентів. Відтак рекомендації ЮНЕСКО щодо специфіки організації дистанційної освіти в умовах пандемії COVID-19 є актуальними і затребуваними в сучасних умовах.

З власного досвіду дистанційного навчання – спочатку як учениці 11-го класу наукового ліцею, нині – як першокурсниці університету можу стверджувати, що рекомендації ЮНЕСКО стосовно організації дистанційної освіти в умовах пандемії COVID-19 є не лише цікавими, а й цілком вмотивованими. Вони є на часі й потребують подальшого розвитку й реалізації в умовах української системи освіти різних рівнів.

Список використаних джерел

1. COVID-19 : 10 Recommendations to plan distance learning solutions. URL: <https://en.unesco.org/news/covid-19-10-recommendations-plan-distance-learning-solutions> (дата звернення 6.05.2021).
2. Global Education Coalition. URL: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition> (дата звернення 6.05.2021).
3. UNESCO rallies international organizations, civil society and private sector partners in a broad Coalition to ensure #LearningNeverStops. URL: <https://en.unesco.org/news/unesco-rallies-international-organizations-civil-society-and-private-sector-partners-broad> (дата звернення 6.05.2021).

А. А. КАРПЕНКО

М. КИЇВ, НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Л.В. Барановська

РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Підлітковий період – це період розвитку між дитинством і дорослістю, важкий період статевого дозрівання і психологічного дорослішання дитини. Щодо хронологічних меж даного періоду онтогенезу існують великі суперечки, тому вони мають умовний, орієнтовний характер:

- Л. Виготський вважає, що вік 14-18 років припадає на пубертатний період, в якому існує дві кризи: криза 13 і 17 років;

- за Е. Еріксоном підлітковий вік припадає на стадію ідентичності (дифузії ідентичності), яку людина проходить з 15 до 20 років;

- за Л. Обуховою підлітковий період охоплює майже десятиліття - від 11 до 20 років;

- А. Прихожан вказує, що цей період триває з 10-11 до 16-17 років [1].

Самооцінка як результат інтеграції процесів самопізнання і самоставлення відіграє важливу роль в психічному житті особистості, виступає внутрішнім чинником регуляції поведінки і діяльності.

Згідно з трактуванням Психологічного словника за редакцією В.Зінченка «самооцінка - цінність, значимість, якої індивід наділяє себе в цілому і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки» [4]. Самооцінка належить до центральних утворень особистості, її ядра, в значній мірі визначаючи рівень соціальної адаптації і будучи своєрідним механізмом регуляції поведінки і діяльності.

Головним новоутворенням підліткового віку є більш високий рівень самосвідомості. У підлітка виникає інтерес до себе, до якостей власної особистості, потреба зіставлення себе з іншими людьми, потреба в самооцінці. Уявлення, на підставі яких у підлітків формуються критерії самооцінки, набуваються під час особливої діяльності — самопізнання. Основною формою

самопізнання підлітків є порівняння себе з іншими людьми: дорослими, однолітками [2].

Формування самооцінки підлітка є комплексним процесом, який залежить від індивідуальних особливостей становлення особистості індивіда, а саме: авторитету серед однолітків та характеру стосунків з ними; характеру розвитку самосвідомості особи; інтеріоризацією соціальних реакцій на людину; здатність до рефлексії батьківської думки і подальшого дистанціювання від неї; характеру стосунків у сім'ї; загального розвитку особистості[3].

Арт-терапія - це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості. Вперше цей термін був використаний Андріаном Хілом у 1938 р.

Про позитивний вплив мистецтва на розвиток дитини вказував Л. Виготський, відзначаючи особливу роль художньої діяльності як у розвитку психічних функцій, так і в активізації творчих проявів дітей з проблемами в різних видах мистецтва [2].

Арт-терапія забезпечує реалізацію таких цілей: допомагає надати соціально прийнятний вихід агресивності та іншим негативним почуттям; полегшити процес лікування; отримати матеріал для інтерпретацій та діагностичних висновків; опрацювати думки, почуття, які людина звикла пригнічувати; налагодити відносини між терапевтом та пацієнтом; розвивати почуття внутрішнього контролю; сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях; розвивати художні здібності та підвищувати рівень самооцінки [5].

Отже, арт-терапія є самостійним терапевтичним методом, який ставить на меті використання мистецтва як терапевтичного фактора. Арт-терапія є сучасною технологією корекційно-виховної роботи, яка забезпечує реалізацію таких функцій як виховна, навчальна, корекційна, розвивальна, релаксаційна, комунікативна, рефлексивна тощо. Завдяки значній кількості методів арт-терапії та їх специфічним особливостям, арт-терапія забезпечує вплив на всебічний розвиток особистості підлітка, чим сприяє розвитку його самооцінки.

Список використаних джерел

1. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку в сучасному суспільстві. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. Вип. 2. С. 49-54.
2. Выготский Л. С. Педология подростка: в 6т. / гл. ред. А. В. Запорожец. М.: Педагогика, 1984. Т. 4. С. 5-242.
3. Горохова А. А., Сомова Н. Л., Киричик Е. С. Исследование особенностей самооценки современных детей и подростков. *Психология человека в образовании*. 2021. Вип. 2. С. 128-139.
4. Зинченко В.П. Психологический словарь. М.: ООО «Издательство Астрель», 2004. 479с.
5. Копытин А. И. Системная арт-терапия. СПб.: Питер, 2016. 376 с.

О.І. МОСКАЛЕНКО

Науковий керівник – доктор філософії в галузі освіти, доцент О.Є. Олексюк

М. МИКОЛАЇВ, МНУ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Ситуація з усесвітньою пандемією поставила перед нами багато важких завдань за останній рік. Одним з них стало впровадження змішаної форми навчання в українських школах. Враховуючи отримані результати, варто визнати, що ми були практично неготові до цієї ситуації оскільки викладачі не завжди розуміли як пояснити матеріал учням повною мірою, батьки не знали як вмовити своїх дітей узятись за навчання, а діти ж, у свою чергу, не могли звикнути до того, що доведеться вчитись, не виходячи з кімнати. На мою думку, ці фактори призвели до того, що перший час у навчанні спостерігався застій.

Але також, частково це сталось через те, що ми просто не змогли швидко розібратись у тому, що ж таке власне «змішане навчання» і сприйняли цей вираз як навчання вдома. Насправді ж, цей термін походить від англійського «blended learning» і виник він ще у другій половині XX століття, коли

американський Інтерактивний Навчальний Центр почав випуск програмного забезпечення, яке використовувалось для викладання через Інтернет. Власне популярність цей метод навчання почав набирати лише під кінець XX та на початку XXI століть. Однак, не зважаючи на те, що технологія змішаного навчання почала свій шлях в Америці, вона не є розробкою конкретної країни чи людини, натомість це надбання багатьох народів. Тому, оскільки ми маємо багато точок зору, то можемо зважити усі аспекти цієї технології.

Отже, на думку багатьох науковців та викладачів, змішана форма навчання є прогресивною, і ставить за мету виховання в учнях так званих «якостей XXI століття» якими є креативність, здатність до критичного мислення, вміння самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність, навички до самостійного навчання протягом довгого проміжку часу та здатність відсіювати важливу інформацію у її потоці. Завдяки тому, що навчальний процес поділяється на три етапи (дистанційне вивчення теоретичного матеріалу, засвоєння практичних аспектів у формі денних занять, складання іспиту або виконання випускної роботи), учень приділяє більше уваги самостійному опрацюванню матеріалу, оскільки тільки від нього буде залежати його власний успіх. У той самий час, вчитель, використовуючи методику онлайн-тестів та розподілу завдань на маленькі групи поміж учнями, протягом всього навчання має можливість приділяти більше уваги учням що відстають від програми, а тим, хто чудово засвоює програму, надати завдання важчого рівня. Тож, фактично, змішане навчання націлене на виховання в учнях самостійності та готовності до будь-яких життєвих ситуацій.

Ще однією важливою відмінністю змішаного навчання від очного є те, що вчитель доступний майже увесь час. Це досягається завдяки тому, що використовуються різноманітні платформи (наприклад, Google Class), де вчитель отримує відповідь учня одразу після складання тесту, і так само швидко може надіслати учневі відгук про виконану роботу, а якщо у учня з'являються якісь питання з приводу оцінки, то він може надіслати повідомлення вчителю.

Технології змішаного навчання вже встигла зазнати широкого використання у країнах Сходу та Заходу та вже спромоглася зарекомендувати себе як дієвий метод покращення якості освіти, можливість налагодити самостійну роботу студента, підвищити його мотивацію до навчального процесу. Наприклад, у США, в університеті Лонг-Айленду для викладання практичного курсу «Психічне здоров'я» була розроблена програма змішаного навчання, яка передбачала розподіл навчального процесу на дві частини: 50 відсотків часу займало офлайн навчання, а решту часу – онлайн компонент. Останній був побудований на базі користування платформою Blackboard (віртуального середовища) і складався з постійних порцій матеріалу в вигляді текстів для читання, опитувань, екзаменаційних завдань і дискусійного простору. Платформа дозволяла завантажувати на сайт письмові роботи, а викладач мав можливість відразу оцінювати їх. Спираючись на відгуки студентів дослідження показало, що більшість визнало навчання в форматі змішаного більш ефективним, ніж традиційне. У ряді європейських країн змішане навчання також знаходить свою реалізацію.

Ще у 2009 році в Іспанії більша частина викладачів використовувала платформи електронного навчання, а більше ніж 90 відсотків студентів під час опитувань поділились думкою, що її застосування виявилось для них корисним. Наприклад, технологію змішаного навчання в Іспанському університеті впровадили при викладанні курсу «Загальної бухгалтерії». Матеріал, який завантажено на сайт, було підібрано таким чином, що він доповнював офлайн курс. Результати роботи в режимі дистанційного навчання виявилися позитивними – рівень знань є вищим у порівнянні з класичною технологією навчання.

Форма змішаного навчання впроваджується також і українськими навчальними закладами, наприклад, з 2014 року у Кіровоградському КНТУ практикується така модель навчання для курсу «Вища математика» в якій поряд з традиційними методиками використовуються елементи дистанційної освіти.

Та все ж, нещодавні опитування показують, що здобувачам освіти (так само як і педагогам) стає легше справлятися з новими умовами навчання. Переважно, це відбувається завдяки такому довгому періоду навчання дистанційно, але також і через те, що, як було зазначено вище, обидві сторони мають можливість листуватись один з одним майже у будь-який час та за будь-яких умов.

Але, головною відмінністю від наших реалій є те, що в нашій країні хоч і були вдалі спроби впровадження даної системи, вона чомусь не дала такого гарного результату. Через якусь причину ми не змогли швидко пристосуватись до нових умов. Навіть більше, деяким учням та вчителям досі важко звикнути до такого навчання. На нашу думку, це відбувається через те, що в школах приділялось замало уваги вивчанню учнями інформатики, в той же час частина вчителів іноді банально не вміли користуватись гаджетами в необхідній мірі. Дослідження Світового банку показують, що початок пандемії, призвів до закриття багатьох шкіл по всьому світу. У випадку ж нашої країни, прогнозом стала падіння показників освіти на 8-10 відсотків, а кількість відстаючих учнів буде тільки зростати.

На превеликий жаль, мені здається, що цей прогноз близький до правди. Навіть серед мого близького оточення є ті, хто не може впоратись із навантаженнями по навчанню, що призводить до проблем зі здоров'ям. Хоча аудиторна форма навчання і є досить старою, але вона так само є і тією, до якої звикли усі сторони навчання. Вчителі мали змогу спокійно викладати і слідкувати за учнями. В учнів не було можливості не прийти на урок без поважної причини, було важче «змахлювати». Матеріал було розподілений рівномірно, учень завжди знав, який предмет йому треба зробити на завтра, і коли був кінцевий термін здачі робіт. Коли ж у нас з'явилися нові умови, багато хто загубився у такому обсязі інформації.

Тому, варто відзначити, що змішане навчання не можна назвати універсальним методом, який у якусь чудову мить радикально змінить підхід до навчання, але це той інструмент, який допоможе нам не стояти на місці,

розвивати процес отримання знань нашими учнями, змінить наше ставлення до технологій, і найголовніше – дасть можливість спробувати себе у чомусь новому. Звичайно, що нам потрібен час. Можливо, варто було починати впроваджувати дану систему навчання раніше і більш масово, була б більша вірогідність нашої готовності до сьогодення, але маємо те, що маємо. Чомусь я впевнений, що ми впораємось із цим, і вийдемо з усіма необхідними знаннями і навіть трохи більшим.

Список використаних джерел

1. Азиатцева Т. В. Обзор существующих за рубежом курсов, созданных с применением технологии смешанного обучения // Преподаватель XXI век – №2 (том 1) – 2016 г. – С. 177-183 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/obzorsuschestvuyuschih-za-rubezhom-kursovsozdannyh-s-primeneniem-tehnologii-smeshannogoobucheniya>
2. Болілий В.О., Маркова В.А., Матвєєва С.А. Використання змішаного навчання на заняттях з вищої математики // Наукові записки. Серія: Проблемні методики фізико-математичної освіти. – Том 3 (11) – 2017. – С.7-10. <http://phm.kspu.kr.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/view/1133>
3. Масний В. Дистанційна освіта в школах погіршує якість освіти // 2021. <https://suspilne.media/103487-distancijna-osvita-v-skolah-prizvudit-do-vtrati-akosti-navcanna-svitovij-bank/>
4. EDERA R&D. Змішане навчання: сутність та переваги у сучасному світі // 2019. <http://blog.ed-era.com/blended-learning-sut-pierievaghi-ta-uspishni-prikladi/>
5. Смешанное обучение — инновация XXI века. // 2017. <https://interactiv.su/2017/12/31>
6. Родінка І. О. Змішане навчання, як процес, що створює комфортне освітнє інформаційне середовище. // 2019. <https://naurok.com.ua/zmishane-navchannya-yak-proces-scho-stvoryue-komfortne-osvitne-informaciyne-seredovische-79731.html>

Наукове видання

Наука. Студентство. Сучасність.

Професійне становлення майбутнього фахівця
в умовах викликів сьогодення:
реалії, проблеми, перспективи вирішення:
Частина 1

Матеріали

XII Всеукраїнської науково-практичної конференції

За загальною редакцією В.Д. Будака, О.Є. Олексюк

*Підписано до друку 20.06.2021
Формат 60х84 1/16. Умовн. друк. арк. 7,1.
Тираж 100 пр. Зам №3014-03*

ВИГОТОВЛЮВАЧ

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.